

83.3 (2=Укр) 1
с-79

**СТЕФАНІКІВСЬКІ
ЧИТАННЯ**

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ

ІМЕНІ В.С. СТЕФАНІКА

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТОВАРИСТВА КНИГОЛЮБІВ УРСР

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ОСЕРЕДОК РАУ

СТЕФАНІКІВСЬКІ ЧИТАННЯ

Випуск № 1

НБ ПНУС

555263

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

1990

Буду свій світ різьбити, як камінь.

Василь Стефаник

СТЕФАНИКІВСЬКІ ЧИТАННЯ. ВИПУСК № 1

Відповідальний редактор: професор кафедри української літератури Івано-Франківського педагогічного інституту імені В. Стефаника, кандидат філологічних наук КЛИЧЕНКО Л. М.

БІБЛІОТЕКА

Івано-Франківського педагогічного інституту

ІНВ. № 555263

3.

ФЕДІР ПОГРЕБЕННИК

" СЕРЕД МАК-ВЕСНИ ПРИШЛОВ ВІН НА СВІТ "

Він прийшов на білий світ серед білого весняного цвіту,
сам білий, серед зелених руювських нив.

Врадувалися ним люди, втішлася земля. Обгорнули своїм
теплом, своєю ласкою.

Суворий до дітей батько повеселішав, бо народився он -
мама помічника в полі, і на оборі.

Руським хлопчиком возвеоалилася добра мати, готова від-
дати дитині своє серце.

Сусіди сходилися до великої хати, шанобливо вітали
батьків, втішно дивилися на немовля, благословили його на
добрю дорогу, найкращі побажання складала:

- Най росте здоровий та фаний!

- Най батькам своїм щастя приносить!

- Най цей мушницький світ полюбить та й нас від несправди
оборонить!

- Най заступником нашим стане, бо все-сми не годні таку
бідку терпіти!

- Най візьме у своє серце наші болі, нашу муку, світові
про них скаже!

- Бо ми цілий рік плечей не розгинаємо, а доробитися
не годні. За тяжкою працею сонця божого не бачимо!

- Най розрадить наші змучені душі, напоїть їх доброю
надією!

- Най слова його буде таким, як блискавка в небі.

- Хай неправду спалить!

- Хай світ правди засвітить!

Гості сиділи за довгими тисовими столами. Семен Продавців, батько дитини, частував їх, дякуючи, що прийшли на хрестини. Гордий був, що має сина, що велика хата повнісінька людедей. Припрошував кожного: А частуйтеся, любі сусіда, а харчуйте. Беріт голубців, беріт начіяки. Прочу вас гречно. Дай вам, боже, здоров'є, що-сте прийшли на хрестини, що обсяпалисте нашу дитину такими красними словами. Не знає, хто з него віросте - чи добрий господар-газда, що буде поле золотим зерном засівати, чи може майстер, що хати до сонця будуватиме, чи, може, піде в далекий світ якоїсь собі іншої долі шукати. Та серце мос чус, що буде він що землю нашу любаєти, ці мозолисті руки мужицькі понад усе шанувати, що Стефаніків рід буде прославляти.

*

*

*

Широко відкритими очима вбрав у своє чуйне серце білий світ із його муками й болями. Бачив кравду тих, які за дванадцятий сніп на панському полі жали, які цілу зиму в багатських отодолках пшеницю молотили, аж їм шкіра на руках від мозолів тріскала. Чув болі наймитів, які просвітку не мали, з худобою у стайнях спали, сиріт-пастухів, які від ранньої весни до пізньої осені під вітрами й дощами череду випасали. Забігав до халупок бідняцьких, де одинокі, самітні люди в руді-біді пропадали. Вони йому свої болі на серце кляли.

І росла тота дитина до страждущих людей прахильна, до всього доброго привітна. Любила сільських дітей, ходила з ними в поле пастушити, співанки їх пераймала. у "Дзельмана"

гралася, біля церкви гагілжкя виводила, під вікнами колядкя камишувала. А як підросла, то батько сказав: пора вже до школи.

Гай, гай, скільки то однолітків Василька не ходили до школи, бо треба було батькам допомагати, наймитувати. Скільки то їх, пробувши в школі кілька років, ледве навчившись писати й читати, змушені були її залишати...

Сільська школа прийняла до свого гурту доброго, гречного хлопця, якому судилася ліпша доля, ніж багатьом іншим дітям. Поза поріг цієї сільської школи мало кому пролягала дорога далі, у ширший світ.

Хто знає, може й Семен Стефанік залишив би на господарстві свого сина, коли б не старий гарібальдієць Йосиф Теодорович "гарний чоловік", приятель селян", як тепло згадуватиме про нього письменник, не намовив батька віддати сина до виділової школи у Снятині. "Тут уже я почув велику погорду для мене і для всього селянського від учителів: Тут мене зачали бити, хоч дома мої батьки ніколи не били", напише згодом Стефанік в "Автобіографії".

О, цей Снятин! З ним пов'язано багато сумних і світлих сторінок біографії митця. Тут він, малий хлопчана, назвав кравду від панського світу, тут він відчув кравду інших сільських дітей, які прийшли навчатися в школу. Тут він, бігавчи на базари, побачив людей-трударів з девколяшніх сіл, почув оповіді й легенди про галицьких князів, молдавських господарів, козацьких ватажків. Навколо Снятина, який уже в XVI-XVII столітті був важливим економічним центром, не раз спалахували гострі поєдинки й битви, вибухали селянські пов-

стання. У пам'яті народній жвав мужній герой Інокентій Семен Височан, який 1621 р. розгромив татарське нашествя.

Тяжко було привикати молодому хлоп'яті, що виріс у селі, під доглядом опіков матері та сестри Марії, до життя в місті.

" Я знав Снятин від 1881, як мене там післали учитися у другу нормальну класу, — згадує Стефаник у новелі " Славайсу". По школі я вилазив на найвищу яблуню у сусідів-мішан і довго дивився на Русів, але його ніколи не бачив, бо він у долині. Моя мати приходила до мене і давала "пустку", щоб я не вилізав високо на деревину, бо моку розбитися, а Русова однако не побачу".

Не міг привикнути до Снятина

Ходив на ринок-базар шукати штір, побачити русівських жінок, щоб з ними побути про маму розпитати. Вони, ці жінки, пізнавали хлопця Семена Лукиного, жаліли його, обдаровували,

— На, небоже, це за мого Іванка.

— А це за мого Василька.

По білявій голівці хлопчика гледали, до серця тулили.

Він міг сам утекти зі Снятина до Русова: до кожної матінки, за якою постійно тужив, рідної сестри Марії, що вчила його фейні співанки співати, до своїх горбастих русівських нив, до товаришів, з якими гонив у поле вівці пасти, до ясних криничок у полі, які літом тамували дитячу спрагу, до жайворонів у небі, що над нивами-ланами розіслали свою пісню від землі до неба.

Його міг забрати додому батько, бо велике господарство потребувало молодих робочих рук. І міг він, як і тисячі його

сільських ровесників, стати часткою безіменного мужицького світу.

...Того літа, коли Стефаник закінчив снятинську школу, батько одного серпненого дня, перед заходом сонця, сказав синові покинути чотири воли, які той поганяв у плузі, йти додому, мити ноги та збиратися в далеку дорогу. До Коломиї. До гімназії. За плечима малого хлопця залишався рідний і дорогий рідниський світ: розподілені межами вузькі зелені ниви, підліпуваті вікна мужицьких хат, що сонця не бачили, воли у плузі, сумний голос наймитської сопілки під зоряним небом.

З туюю й болем пішов він у той інший світ. Далеке мужицьке покоління залишилося за ним.

Узяв у своє серце і шмат поля, і чорні скиби, і білі плуг, і пісню, і піт воловий. Як найдорожчий скарб, як незгасну пам'ять про тяжкий мужицький світ, співцем, обличчям якого повинен був стати.

Він редактор. Федір Погребенник — дослідник і публікатор творчості Василя Стефаника — підготував до друку книжку художньо-документальних новел про цього самобутнього, виваженого письменника. Окремі з них публікувалися в періодиці. Подасмо вступну новелу до книжки.

I СЕКЦІЯ

СВІТОГЛЯД І ТВОРЧІСТЬ В.СТЕФАНИКА

АРСЕНИЧ П.І.

ГРОМАДСЬКО-КУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ В.СТЕФАНИКА

На основі праць В.Косташука, Ф.Погребенника, листування, виявлених нами рукописних джерел, спогадів торкнемося лише окремих маловідомих сторінок цієї теми.

На шлях громадсько-політичної діяльності вступив Стефаник як учень IV класу Коломийської гімназії, ставши членом таємного гуртка дрогоманивського напрямку. Виявлені в Івано-Франківському архіві документи та спогади Д.Лукіяновича свідчать про зв'язки його з Станіславськими гімназистами. В 1889 р. В.Стефаник і Лесь Мартович як делегати з Коломиї були на з'їзді гімназистів у Станіславі, влаштованім з нагоди століття французької буржуазно-демократичної революції.

Із протоколів слідства про діяльність політичного учнівського гуртка "Поступ", що існував у Станіславській гімназії довідусьмося, що 1 червня 1890 р. Стефаник і його товариші зустрічалися в Станіславі на вокзалі з членами "Поступу" Лукіяновичем, Косевичем і Яцковим й обговорювали справи читальні та інші. Після виключення Стефаника з Коломийської гімназії він разом з Лесем Мартовичем належав до активних членів таємного гуртка Дрогобицької гімназії, підтримував зв'язки з М.Павликом та І.Франком, проводив активну громад-

сько-політичну роботу в селах Русів, Топорівці, Серафіївці.

В 1895 р. Стефаник веде агітацію по селах Обертинщини за кандидатів радикальної партії до австрійського парламенту, за що його й арештовано на 13 діб.

У відділі рукописів інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка АН УРСР ми натрапили на лист Т.Окуневського до газети "Діло". Там читаємо, що ранком 3.УШ.1895 р. у селі Гарасимові арештовано Стефаника і під ескортом жандармів відправлено до староства в Городенці, а у неділю рано до Коломиї, Арештовано його за доносом священника Хойнацького, який помістив в газеті "Галичанин" статтю з закликом вести боротьбу з радикалами.

Вийшовши з тюрми, Стефаник ще з більшим запалом кинувся у вир агітаційної роботи. У грудні він бере участь на візді в Коломиї, де виступали І.Франко, І.Сандуляк та С.Данилович, а через кілька днів звітує на четвертому з'їзді радикальної партії у Львові про громадсько-політичну роботу краківської університетської групи.

Під час горезвісних баденівських виборів у 1897 р. Стефаник агітує селян Коломийщини на користь радикальної партії. На шостому з'їзді радикальної партії у вересні 1897 р. ухвалено влаштувати у 1898 році 25-літній ювілей літературної і громадської діяльності І.Франка. Стефаник створив ювілейний комітет на Снятинщині і виголосив по селах ряд рефератів про великого Камендаря.

В 1906-1907 роках в селах Снятинщини Стефаник агітував за загальне виборче право у зв'язку з виборами депутатів до австрійського парламенту. Громадський діяч адвокат К.Трильовський з листі до Стефаника 16 січня 1907 р. писав: "Ваші

промови роблять величезне вражіння на мужиків, тому я дуже Вас прошу не лишати агітації. В неділю може биоти зробили збори в Підвисокій, а на понеділок прошу Вас до Будилова і Завалля...".

Нам вдалося розшукати фотографію селян і учителів з Снятинського повіту, серед яких в центрі В. Стефанік, В. Равлюк та І. Сандуляк. Цю фотографію передала учительке-пенсіонерка Е. Мерв"як, чоловік якої Теодор Мерв"як приймав разом з Стефаніком активну участь у передвиборчій агітації. Фотографія зроблена у Снятині мабуть у 1906-1908 рр.

В 1905 році Стефанік разом із своїм товаришем з гімназійних років директором школи у Вовчківцях Василем Равлюком заснували в Снятині окружний відділ товариства "Бзаїмна поміч українського вчителства". Коли Стефанік став послом до австрійського парламенту / 1908 р. / то жалівся Равлюку, що " його заставляють робити політику, а нерід темний і ніхто над його освітою не працює, то ж просив мене / Равлюка /, щоб я з учительством взявся до цієї роботи".

Стефанік був активним діячем Снятинської філії читальні "Просвіти". В 1912 р. він та Марко Черемшина були обрані заступниками віділових філії читальні, пер-вірляли роботу сільських читалень. Брав участь у відзначенні 100-річчя з дня народження М. Шашкевича / 1911 р. /, 40-річчя літературної праці І. Франка / 1913 р. / та як член ювілейного комітету для відзначення 100-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка виступав з палкими промовами на шевченківських святах та на відкритті символічних шевченківських могил-пам"ятників у Вовчківцях, Баланцях та інших селах.

Під час першої світової імперіалістичної війни Стефанік в 1916 році перебував у Відні і допомагав багатом землякам, яких доля і воєнні події загнали в Західну Австрію.

Розшукані нами листи Стефаніка за 1916-1917 рр. до родичів: Грицька Стефаніка та Івана Матвійовича Стефаніка / 1896-1982 /, які перебували тоді в австрійській армії, засвідчують, що письменник у Відні заопікувався своїми земляками і родичами, допомагав їм матеріально, відвідував у госпіталі Василя Дідуха, Миколу Лазоренка та інших. Учитель Б. Заклянський писав 1916 р. В. Гнатюку, що Стефанік " одиникий посол, що широзанявся нашими переселенцями та старається поправити їх гірку долю".

Після Великої Жовтневої соціалістичної революції, розпаду Австро-Угорщини і проголошення ЗУНР Стефанік виступав за Східна Галичина і Буковина були прилучені до Матері-України. Він їхав у складі делегації з Станіслава до Києва, де 22 січня 1919 р. було проголошено Східну Україну.

Після окупації Західної України буржуазною Польшею Стефанік в листопаді 1922 р. виступав за бойкот виборів до польського сейму. Однак особисто він був переконаний, що краще було б брати участь у виборах, щоб показати єдність і згуртованість українського народу. В той час йшла боротьба українського населення за народну школу з українською мовою навчання, та ж Стефанік став в перших рядах трудящих в боротьбі за забезпечення рідної мови в народних школах. В цей час Стефанік як член різних культурно-освітніх товариств, голова повітового комітету радикальної партії бере і далі активну участь в громадсько-культурному житті краю, продовжує співпрацювати

із адвокатами С.Даниловичем, Л.Бачиновським.

28 червня 1925 р. на Драгоманівському святі в Коломиї В.Стефанік виступає з промовою про видатного вченого, який мав значний вплив на формування його світогляду. А 17 червня 1927 року виступив з промовою у селі Карлів на похороні громадської діячки, організаторки кооператив, учительки Ядвіги Оняпукової, яку вигнали з роботи й зацькували так, що вона покінчила життя самогубством. Вся післявоєнна творчість і громадська діяльність Стефаніка – це голосний протест проти свавілля панівних класів.

БУРДУЛАНІК В.М.

ЗВ'ЯЗКИ В.СТЕФАНИКА З НАДНІПРЯНСЬКОЮ УКРАЇНОЮ ТА РОСІЄЮ

В історії культурних зв'язків західноукраїнських земель з Надніпрянською Україною та Росією кінця XIX – початку XX століть, важлива роль належить Василю Стефаніку.

Письменник підтримував дружні зв'язки з Б.Грінченком, М.Коцюбинським, Лесею Українкою, М.Вороним, В.Кравченком та іншими майстрами слова з Надніпрянщини. З окремими з них він особисто зустрічався. Зокрема, в квітні 1901 року В.Стефанік познайомився в Чернівцях з Лесею Українкою під час її гостювання в О.Кобилянської, а в червні 1909 року двічі зустрічався з М.Коцюбинським в Коломиї та Відні.

Восени 1903 року, коли в Полтаві готувались до відкриття

пам'ятника І.Котляревському, В.Стефанік у складі галицької делегації відвідав Надніпрянщину. Він побував тоді в Києві та Житомирі.

На святковому засіданні полтавської міської думи з нагоди відкриття згаданого пам'ятника 12 вересня 1903 року В.Стефанік зачитав вітальну адресу від імені часопису "Літературно-науковий вісник". В Полтаві письменник був присутній на літературно-музичному ранку. Слухав виступ хору і оркестру під диригуванням М.Лисенка, а ввечері дивився "Наталку-Полтавку". Наступного дня В.Стефанік, М.Коцюбинський, Леся Українка та В.Самійленко привітали О.Кобилянську з великим святом, що відбулося в Полтаві. Письменник надіслав тоді також поштову картку своїй майбутній дружині О.Гаморак в село Стецеву, на якій поставили автографи Леся Українка, М.Коцюбинський, М.Старицький, Х.Алчевська, Г.Хоткевич та ін.

14 вересня велика група українських письменників та громадсько-культурних діячів / 58 надніпрянців і 10 галичан / сфотографувалися у фотосалоні. На цій фотографії є й Стефанік, який сфотографувався також із письменниками М.Коцюбинським, Лесею Українкою, Г.Хоткевичем, В.Самійленком, Оленою Пчілкою та М.Старицьким. Остання фотографія широко відома. Оригінал її зберігається в музеї письменника в Русові.

В Полтаві М.Коцюбинський подарував В.Стефаніку збірку своїх "Оповідань" / К., 1903 р. / з дарчим написом: "Дорогому й рідному Василю Стефанікуві на згадку про незабутні дні стрічі в Полтаві. Автор."

Повертаючись з Полтави, В.Стефанік кілька днів провів у Києві, а 21 вересня 1903 року відвідав могилу Т.Шевченка в

14.

Каневі. Захоплені красвидами, що відкрились йому з Тарасової гори, письменник писав у листі до О.Гаморак: "Дніпер долом плине в Чорне море, за Дніпром Лівобережна Україна розікдалася лісами і степами, а там лани і мля синя аж геть в Московщину. Осе ж і місце, звідки я поклонився всій Україні".

В цей період твори В.Стефаника стають широко відомі в Росії та на Україні. Перші переклади його творів російською мовою появились в 1900 році, коли прогресивний петербурзький часопис "Жизнь" надрукував три його новели "Новина", "Синя книжечка" і "Сама-саміська". Згадані новели цього ж року передрукувала газета "Нижегородский листок". Згодом в цій газеті появились інші твори письменника, зокрема "Выводили з села", "Стратився", "Камінний хрест". В 1902 році в петербурзькій газеті "Русские ведомости" були вмішені переклади новел В.Стефаника "Осінь", "Лист" та "Підпис".

Цього ж року новели "Осінь" і "Лист" були надруковані на сторінках тобольського "Сибирского листка". В 1904 році одеський часопис "Книжне записки" помістив образок В.Стефаника "Діти", а в наступному році часопис "Вопросы жизни" опублікував новели "Скін", "Дорога" і "Моє слово". Загалом в 1900-1905 роках в різних періодичних виданнях з'явилися десятки перекладів новел письменника. В роки першої російської революції 1905-1907 років і після неї інтерес до його творів в Росії значно посилювався. Про це свідчать, зокрема, вихід збірок творів В.Стефаника "Рассказы" в 1907 і "Капли крови. Миниатюры" в 1911 роках. Слід відмітити, що за рівнем перекладу збірка "Рассказы" була своєрідним відкриттям для передової російської громадськості, вагомим внеском в російсько-україн-

ські літературні взаємини. Саме на основі цієї збірки в тогочасній критиці склалася думка про В.Стефаника, як про одного з найвидатніших новелістів у світовій літературі. Машчи на увазі це видання, М.Горький в листі до молодого письменника І.Касаткіна захоплено писав: "... прочитайте, Ви побачите, як коротко, сильно і страшно пише ця ладина".

Слід сказати про те, що в згаданий період твори письменника появлялись в Росії та на Україні неодноразово й мовою оригіналу. Зокрема, в третьому томі антології "Вік" / К., 1902 р./ поруч з творами багатьох українських прозаїків, було вмішено новели В.Стефаника "Мамин сніжок", "Катруся", "Смерть" / у Стефаника - "Скін" / та "Кленові листки". В 1903 році в літературному збірняку "На вічну пам'ять Котляревському" вмішено новелу письменника "Басарабл". В наступні роки твори талановитого новеліста друкувались на сторінках декламаторів "Розвѣта" та "Досвітні вогні", що видавались в Києві. В цей період твори В.Стефаника появляються й окремими виданнями. Зокрема, в 1905 році в Петербурзі появилася збірка "Оповідання", в 1914 році в Києві - збірка "Синя книжечка. Образки" і в 1917 році в Новоросійську - збірка "Новина та інші оповідання". Твори В.Стефаника видавались неодноразово на Україні і в Росії і пізніше.

Письменниця з Харкова Алчевська в 1911 році виділа в Галичині популярну книжечку "Мужицька дитина - Василь Стефаник". Авторка показала органічний зв'язок творчості Стефаника з життям народу, вона закликала шанувати таких "оборонців нашого люду", як Шевченко, Стефаник та інші, "бути братами їх по духові й ніколи не понижувати себе ні перед ким, і не

схилитися, й не гнутися, як лоза", одноставно відстоювати свої права.

Наведені факти є яскравим підтвердженням того, що В. Стефанік був палким прибічником культурного єднання Галичини з Наддніпрянською Україною та Росією.

БОНДАРЕНКО В.Т.

НАРОДНОПІСЕННІ МОТИВИ У ТВОРАХ В. СТЕФАНІКА

Василя Стефаніка вважають новатором, реформатором української прози, неперевершеним майстром соціально-психологічної новели кінця XIX – початку XX століття. Його твори глибоко психологічні, ліричні, відзначаються стислістю, динамічністю, драматизмом.

Художньо-емоційна сила народної пісні відіграла у творчості письменника важливу роль. Зв'язок В. Стефаніка з народом, знання його мови, пісень, щире співчуття поневоленим співвітчизникам – все це визначило стиль, художні особливості та ідейне спрямування творів письменника. Тодішня дійсність зумовлювала і визначала характер використаних пісень: пісні-плачі, колядки, шедрівки, рекрутські пісні. Іван Франко порівнював новели письменника з народними піснями, " в яких немає риторики ані сентиментальності, а тільки наочне, голе, просте, не підфарбоване життя, дуже часто сумна дійсність, але оздоблена золотом найпрацьдівішої поезії".

У В. Стефаніка авторська мова, мова героїв вміло стилізована під народну пісню, казку, голосіння. Такі народнопое-

тичні засоби, як ніжні звертання, порівняння, повтори, інверсійна побудова речень надають глибокої схвилюваності творам, підвищують емоційність сприйняття. Проте В. Стефанік не просто цитує народну пісню. В його творчості пісенні мотиви з"являються в переплавленому, вигляді. Новели письменника – це не сама народна пісня, а лише сумний відгомін від неї.

Одними з перших друкованих творів, в яких В. Стефанік показав себе майстром соціально-психологічної новели, були твори " Виводили з села", " Стратився", де прозвучала тема рекрутчини. В народі рекрутчина завжди асоціювалась з загибеллю. У цій новелі, як і в інших творах письменника, немає прямого цитування слів з пісні, але ніжні звертання, порівняння, що є характерними для пісень-плачів, допомагають глибоше передати душевний стан матері, якої позбавляють єдиної надії та втіхи: " Миколайку, та не йди-бо! Та заки ти обернешся, те пороги в хаті поскривляються, те вугля погнають. Мене не застанеш уже і, відай, сам не підеш". Не лише мати й батько плачуть за сином, але й сама природа тужить з ними: " Ліс переймав голос мамин, ніс його у поле, клав на мамі, аби знало, що як весна утвориться, то Миколай на нім вже не буде орати".

Пісенні мотиви звучать в новелі " Кленові листки". В. Стефанік звертається до народної пісні, щоб підкреслити основну ідею твору – возвеличення материнської любові. Вмираюча матір співає дітям пісню: " У слабім, уриванім голосі валилася її душа і стихоньки спадала між діти і цілувала їх по головах". Спів Іванихи засвідчує силу материнської любові та жертвовності. Щоб досягти найбільшого психологічного впливу, письменник

БІБЛІОТЕКА
Івано-Франківського
педагогічного інституту
ІНВ. № 555263

народному варіанті проблема продажу геросом коня залишається не вирішеною. В новелі ж письменник по-своєму інтерпретує кінцівку: лицар відмовляється продати свого вірного друга, а значить, свою честь і совість: "Я чув себе вже в сидлі і твердо постановив ніколи свого коня не продавати". Іншим мотивом, який по-новому звучав у творі, є те, що коням - зміям і коням-орлам В. Стефанік протиставляє реальних коней з селянського плуга. "Я гину побачити того коня, бо то був кінь інший, як оці наші, що тягнуть плуг". Новела "Браття" є мовою мандрівкою В. Стефаніка в дитинство, спогадом про святвечір у батьківському домі, на рідному Покутті.

ВОЛОШИНА Л.Б.

СТЕФАНИК І МОПАСАН / ДО ПИТАННЯ ПРО
САМОБУТНІСТЬ СТИЛЮ В.С. СТЕФАНИКА/

Питання про самобутність творчого доробку В.С. Стефаніка переважно вивчається шляхом його порівняння з слов'янськими літературами - українською, російською, польською. Цікаво дослідити спільні й відмінні риси між новелами Стефаніка і новелами Мопассана, які визнавалися вершиною жанру у тогочасній французькій та європейській літературі. Новаторське значення творчості Мопассана підкреслювали Тургенєв, Толстой, Чехов, який зокрема писав про справжній переворот у прозі, що його здійснив французький письменник, поставивши такі високі вимоги до мистецтва слова, що після цього "писати

вдається до символіки, характерної для народної творчості. Кленові листки - це символ важкого сарітського життя: "Слова тихі, невразні говорили, що кленові листочки розвіялися по пухотім полі, і ніхто їх позбирати не годен, і ніколи вони не зазеленіють. Пісня намагалася вийти з хати і полетіла в пусте поле за листочками..."

До порівняння бездомних людей з жовтим осіннім листям, що відірвалося від дерев, вдається В. Стефанік у творі "Камінний хрест". П'яні Іван та Михайло співають стародавні співанки: "Ідуть слова тих співанок, як жовте осіннє листя, що ним вітер гонить по замерлій землі, а воно раз на раз зупиняється на кожному ярочку і дрожить подертими берегами, як перед смертю". Далі йде парафраз відомої української пісні "Ой з-за гори кам'яної": "Іван та Михайло отак співали за молодії літа, що їх не кедровим мості здогонили, а вони вже не хотіли назад вернутися до них навіть у гості". Пісенно звучать слова Іванового благання до сусідів "покропять хрест свіченю водичею": "Як коли би хотів рядном простелитися, як коли би добрими сави-ми очима хотів би навика закопати в серцях гостей свою просьбу". Фольклорно-традиційним є описане В. Стефаніком трикратне прощання Івана з жінкою: "та прости ми, стара, що-м ти не раз договорив, що-м, може, ті коли скривдив, прости мене й перший раз, і другий раз, і третій раз".

У новелі "Браття" В. Стефанік звертається до жанру обрядово-календарних пісень: колядок і щедрівок. Письменник дуже любив ці пісні. Улюбленою ж була коляда про коня, що вивів рицаря із трьох боїв. Ідучи за фольклором, В. Стефанік вводить, однак, нові мотиви, які відсутні у колядах і щедрівках. У

по-старому зробилося вже просто неможливо".

Про ставлення Стефаніка до творів Мопассана немає ніяких свідчень: ім'я французького письменника не зустрічається ні в опублікованих листах Стефаніка, ні у спогадах його друзів. Проте ряд учених / В.Рудик, М.Гресько, В.Матвіїшин / робили припущення про можливість впливу Мопассана на творчість Стефаніка. Мова йде, звичайно, про ті новели Мопассана, які присвячені темі селянства. Тут можна провести певні паралелі. І Стефанік, і Мопассан не ідеалізують селянство, правдиво зображаючи, як нестерпні умови життя часто приводять до моральної деформації особистості, до жорстокості у людських відносинах. Обидва письменники обирають трагічні сюжети, у мові своїх творів використовують говірку, їх стиль властивий імпресіонізму, намагання виключити авторське "я" з художньої структури тексту.

Наведені риси схожості торкаються лише деяких сторін творчості манери Стефаніка, серцевина ж його світобачення і художнього стилю є самобутньою, новаторською. Щоб переконатися у цьому висновку, зіставимо для прикладу поезику відомої новели Стефаніка "Новина" і новели Мопассана "Розалі Прудан".

Новели близькі за тематикою, їх сюжети будуються навколо найжахливішого злочину – дітовбивства. Дуже схожі початки новел: у кількох реченнях як Мопассан, так і Стефанік з про-токсальною скупістю дають інформацію про скоєне дітовбивство. Розгорнення сюжету в обох письменників – це розкриття причин жахливого злочину. В одній і в другій новелі є спосіб одно-значний: на злочин штовхають людину нестерпні умови життя. Рівень майстерності виявляється саме в тому, яким чином обид-

ва письменники підводять читача до цього справедливого висновку.

Мопассан усю дію новели переносить у зал суду. Ми дізнаємось про всі подробиці злочину, про відчай матері-дітовбищиці з її уст, через її уривчастий монолог – сповідь. Французький письменник використовує традиційну у літературі форму від першої особи. Монолог нещасної служниці розкриває її затуркованість, рабську покірливість, переконує в тому, що вона не хотіла вбивати свою дитину, а пішла на злочин, бо в неї народилася двійня, а на її мізерну платню двох дітей прогодувати було неможливо. Мопассан ставить монолог Розалі у центр новели. Примітивізм мови підсудної, навіть певна комічність деяких відвертих її признань знижують трагізм описаних подій. Спро-щеність композиції обмежує можливості психологічного аналізу душевного стану героїні.

Совсім інше спостереження в новелі "Новина". Вся увага Стефаніка, всі художні засоби зосереджені на глибокому дослідженні психології вчинку його героя. Вважає у цій новелі її незвичайна стислість / вона разів у три коротша за новелу "Розалі Прудан" /. Але за цієї стислістю криється глибокий під-текст, який стане одним з характерних стилістичних прийомів у прозі ХХ століття, с чим не найважливішим художнім відкриттям Стефаніка-новеліста. За короткими рядками слів ціла гамма почуттів Гриця Летючого: трагедія самотності, безпорадність, злидні, трепетна любов до дітей, страшенні моральні муки. Відчайдушний вчинок визріває поступово. Стефанік навіть фіксує першу мить, коли зароджується думка покінчити з нестерпним життям, передає болючі вагання героя. Його вираї напружений

психічний стан у момент самого вчинку, а потім раптове полегшення, заспокоєння. Так само психічно правдиво змальований у новелі стресовий стан дитини, яка в критичну мить свого життя не кричить, не плаче, а якось дерев'яно, автоматично виконуючи все, що їй каже батько.

Порівняно з мопассанівською Розалі, Гриць Летючий зображений більш людяним. Він іде на злочин з любові до дітей, виконуючи фактично акт милосердя, свідомо прирікаючи на смерть і себе. Це по суті самознищення цілої сім'ї. Героїня Мопассана, хоч і дуже плаче, але намагається приховати наслідки свого злочину, щоб уникнути покарання. В новелі немає мови про її материнські почуття. Гриць сам прямує до міста, щоб чесно у всьому зізнатись властям. В останній момент він виявляє ніжну турботу до своєї дочки Гандзі, радить їй, як далі жити, як знайти дорогу до людей, дає бучок, щоб захистилася від собак. Ці вчинки Гриця викликають до нього симпатію і співчуття читачів, свідчать, що його батьківське серце повністю не зачерствіло від нелюдських умов життя. Як ми бачимо, психологія злочину одержує у Стефаніка більш переконливе і глибоке умотивування, ніж у Мопассана.

У новелі "Новина" також є прямі висловлювання героя про те, що він буде казати на суді, але цей монолог Гриця коротесенький. Основні події новели розгортаються у формі прямого показу персонажів та їхніх вчинків: перед читачем виникають картини і образи ніби кадри кіно. Стефанік застосовує нову для літератури кінця XIX століття техніку словесного зображення.

Хоч мова новели "Новина" дуже лаконічна, вона не поз-

бавлена поезією: одним реченням створюється яскрава пейзажна замальовка, що по контрасту підкреслює важкий душевний стан героя; використовуються лейтмотивні образи "камню", "холоду", які уособлюють поняття про страждання і смерть: пісенну інтонацію несуть у собі останні слова героя, звернені до дочки.

У новелі Мопассана сюжет композиційно завершений: стався злочин, відбувся суд, героїня була виправдана. Всі події доведені до логічного кінця. У "Новині" фінал залишається відкритим. Гриць Летючий відходить у невідоме, на нього ще чекають усі кола пекла: слідство, суд, покарання. Доля його не визначена, так само як і доля його доньки Гандзі. Ця сюжетна незавершеність стає своєрідним драматичним хакордом, що посилює загальний трагізм усього зображеного в новелі.

Проведений порівняльний аналіз виявляє самобутність художнього стилю Стефаніка, свідчить, що поезика його жанру новели значно складніша, ніж у Мопассана, дослідження психології людини більш досконале.

ГРИШАСНКО Н.І. /Київ/

ОБРАЗ ЖІНКИ-МАТЕРІ В ПІСЛЯВОСННІ ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

Вже в першій новелі "Виводили з села" із вражаючою силою відтворено горе матері, яка проводить сина до війська, серцем відчуваючи, що прощається з ним назавше. У "Кленових листках" мати, перемагаючи смертельний біль, співає дітям

останню колиску; у "Бесевій фамілії" доведена до відчаю прищавом і поборою чоловіка, опсчукає дітей підняти руку на батька; у "Катрусі" мати не в змозі допомогти згасаючій доньці і тужить, і плаче. Щастя / за винятком Михайлики з новели "Мамин синок" / не заглядає в материну душу.

Жінка-мати в післявоєнній творчості через горе і біль, бідність піднімається до вищого морального і громадського ідеалу. Її любов така ж глибока і свята, та вже не сліпа і безпорадна. Стара Вережиха /"Мати", 1927/ стає грізним і невблаганим суддею єдиної дочки. Безчестя, що лягло страшним тягарем на старих батьків і на дитині Катерини, можна спокутувати тільки смертю. Таку кару і визначала доньці мати.

Відтворюючи горе матері-селянки, з характерними їй властивостями психології і життєвої долі, Стефаник у центр новели поставив загальнолюдське, більш значуще, ніж особисте уявлення про своє щастя. Образ матері глибинно віддзеркалює ідеал справедливості і честі, морально-етичні норми трудящої людини, що складалися віками.

Вирвезом високого гуманістичного начала, апофеозом людського ідеалу можна назвати жінку-матір з новели "МАРІЯ" /1916/. Прототипом її, як свідчив сам письменник, була селянка з Русова: "Марія донедавна жила тут, близько мене. Умерла в більшій завзяттв, ніж по програній війні, а сини її розлізлися десь по світі. Вона до смерті, ця Марія, панувала над оточенням".

Крім життєвого, "Марія" має і літературний прототип-одноименну поему Т.Шевченка, в якій, за словами І.Франка, "Кобзар лише нам такий ясний та поривачий ідеал жінчини-

громадянки, якого не писав ні один інший поет в світі і котрого по ширині та висоті основної думки... й перевищати годі і котрому не то що в житті, але й в пісні порівняти трудно". Пишучи ці слова, І.Франко не знав, що через пару десятків літ Стефаник створить образ жінки-матері воістину шевченківської сили.

Письменник дає динамічний портрет Марії, фіксуючи найменший порух, жест, позу як результат її роздумів і їх продовження. В її дивовижному портреті особливо виділена "гра" очей, вольове начало і фізична сила, щось недоторканно природне і свята. Зовнішність героїні прямо зв'язана з духовним світом: зміна в одному – сигнал еволюції другого.

Відтворюючи еволюцію почуттів і свідомості матері-селянки, загартованої у жорстоких випробуваннях, Стефаник не захоплює свого захоплення її духовною величчю, що виразилося через таку портретну деталь: "Марія стала непорушно, як на образі намальована".

Спогади Марії передані емоційно невласне-прямою мовою, що надає новелі особливого інтонаційного ладу. Лексика і синтаксис авторської мови і мови Марії – однорідні. Часто вони непомітно змінюють або переходять одна в одну, що свідчить про активність аналітичного начала в творі, яке по-різному закріплюється в новелі. Спогади Марії про наслідки воєнних дій вражають не тільки правдою обставин, достеменних деталей, багатством тропів, а й правдою, просякнутою глибоким почуттям любові і болю: "Тікало все, що жило...".

Образ Марії – це величезна творча удача Стефаника. Людська доля Марії для письменника – це один із коренів могут-

ного дерева, ім'я якому – народ. Від землі, де народились і утвердилися моральні орієнтири, аж до високого патріотизму й усвідомленого почуття національної гідності – такий ідейно-смысловий стрижень, на якому художньо осмислюється характер Марії.

Українське село, поранене війною, розбурхане революцією, зображене Стефаником, рідше, спростовувало уявлення про ідилічний, патріархальний рай, відгороджений від суспільно-історичних катаклізмів, "законсервований" у релігійні і фольклорно-етнографічні традиції, сподіювані в якійсь мірі навіть такими талановитими письменниками, як Г.Барвінок, О.Кочиський, Д.Маркович та ін.

Величезна соціальна змістовність художнього матеріалу, зв'язаного з життям села, постійний натиск суспільних ідей і класових пристрастей спонукали письменника знаходити нове соціальне підґрунтя, нові психологічні зв'язки і стосунки між персонажами, які за складністю і динамікою не поступалися би попереднім і були би не менш цікавими для читача.

У 1927 була написана новела "В О В Ч И Ц Я", в якій проявилось дивовижне уміння Стефаніка розсунути межі побуту і через деталі повсякденного життя піднятися до найвищих проблем духу, до всеохоплюючого погляду на взаємостосунки людей з оточуваним світом.

Розпочате Стефаником в "Марії" дослідження феномена національної свідомості жінки-селянки продовжується і поглиблюється у "Вовчиці". Новела просякнута трепетним благоговінням перед таїнами людського духу, в котрому закладені більші сили, ніж це доступно поверховому раціоналістичному погляду

на світ.

Кнігініцька, вовчиця, наділена рідкісним даром інтуїції і непересічними телепатичними якостями. Вона бачить глибше, чує тонше, думає і діє, керується якимсь недосяжним природним розумом і внутрішньою одухотвореністю. Вся вона зіткана з доброти і милосердя. Шемливий відгук на біди скривджених, віра в свої сили і можливості духовного контакту між людьми різного соціального стану і національної приналежності – це і є багатство героїні, таке безмежне, що його вистачає на всіх.

"До її убогої хати всі багаті, всі попи, всі жиди посилали на нічліг всіх бідних і заблуканих". Для всіх у неї знаходилося тепле слово, ложка страви і притул. Збідніла шляхтянка, вона радилася "зніділим і брудним шляхтичам" приставати до людей; злодієві наказувала не красти, бо "краденем не прогудешся", але чесно стати "чоло до чола" з багатцем і з "гонором покутувати" за вчинений злочин. Мирі слова розради промовляла вона до найбільш зневажених – дівчат-покріток. Покинуті коханими, огуджені людьми, неприйнятні рідними, вони оживали, пригріті Кнігініцькою. Її воістину материнською турботою. "Всіх блукаючих, всіх бідних, всіх нещасливих вона зодягала і кормила зі своєї бідної долені".

Стефанік показав необмежені можливості жанру новели в створенні характеру жінки. Стефаніківське в жіночій темі – це ідея безмежних можливостей жінки, для котрої ненависна зневага людської особистості, ворожі смерть і розруха. Перед нами – образ дівчої любові, в котрій не сумніваються і котра

особливо потрібна людині в біді. Вся новела – це по суті, материнська молитва, звернена до людей. Це твір про добро й активне милосердя, про силу людського опору злу аж до смерті, про протидію гуманізму і жорстокості, про інтернаціоналізм у самій "серцевині" патріархальної свідомості

ГАСВЄСЬКА Н.М. / Київ/

ФУНКЦІЇ КОНФЛІКТУ В НОВЕЛАХ В.СТЕФАНІКА

Окрім інших ідейно-стильових, власне присутніх літературних особливостей, специфічність прози В.Стефаніка значною мірою залежить і від того, як реалізується в системі художніх образів його новел конфлікт. Він / зазначас один із дослідників творчості письменника В.Лесин/, як правило, не має послідовного розгортання, а починається з кульмінації або ж розв'язки, як, приміром, у творах "Стратився", "Новина", "Тріх" /"Думає собі Касіяниха..." / тощо. Однак тут варто говорити не лише про примітні означення даної ідейно-естетичної категорії в новелах В.Стефаніка, але й про її різноманітні функції у них. Адже конфлікт організовує художній твір на всіх рівнях: од тематичного до концептуального, від формотворчого до характерологічного, надаючи кожному образу – персонажу, картині, символу, деталі – його якісного визначення у протиставленні всім іншим образам.

Насамперед суспільна значимість прози В.Стефаніка полягає не тільки в тому, що він звернувся до гострих протиріч тогочасної дійсності, зокрема, тих, що відбувалися в західно-

українському селі / схожі колізії, зв'язані, скажімо, з обезземеленням селянства, рекрутчиною, еміграцією, піднімалися його попередниками або сучасниками/, а в тому, що зумів органічно з'єднати у конфлікті ситуації трагічні з побутово-повсякденними. Так, у новелі "Шкода" йдеться про стару Романиху, в якій ослабла корова. Страждаючи від цього, жінка пригадує, як бідувала все життя, аби придбати годувальницю – єдину опору на схилі літ / син помер у війську/. І враз це страждання досягло найвищого напруження: Романиха в одну мить збагнула безвихідь свого становища /" Як її не буде, та й мене не треба"/. Завершується конфлікт трагічно – в агонії корова била ногами і роздирала людське тіло на шматки.

У цьому, як і в інших творах /" Синя книжечка", "Діти", "Святий вечір", " Вістуня", " Камінний хрест", " Сама-саміська"/, виразно проступає концептуальна роль конфлікту: погляди В.Стефаніка на життя, глибини його розуміння і точності оцінки, зрештою, висота письменницької ідейно-художньої точки зору. В іншому випадку конфлікт функціонально "націлений" на всебічне розкриття характеру головного героя. Наприклад, в оповіданні " Палій" зображується не стільки пряме зіткнення між наймитом Федором і сільським глитаєм Курочкою, скільки ретроспективно відтворюється процес складної й напруженої внутрішньої боротьби Федора, психологічних колізій, що мотивують його помсту – підпалення мастків багача /" Я чужого не хочу, лиш най моє вігорити!"/.

Композиційноутворююча функція конфлікту яскраво простежується на прикладі аналізу новели " Лесева фамілія". Він проходить наче три етапи свого розвитку, кожен з яких поз-

начається на архітектоніці твору. Перший - погоня за Лесем, який " своїм звичаєм украв від жінки трохи ячменю і ніс до коршми". Дружина наздогнала його і звеліла сином бити бучками батька / " На каліку то ще заросимо, але на піяка ми не годні наробити!"/. Хлопчики отетеріло дивилися на тата. Та коли той вдарив матір, " аж кров потекла", діти накинулися на Леся і під гдузування присутніх " почали валити бучками по ногах". Вражений батько "кинув мішок на землю і став, як дурвий... Врешті ліг на землю і скинув кештар", сам припроцюючи Андрійка та Іванка бити його.

Далі конфлікт з площини зовнішньої переходить у внутрішню, і по суті, починається другий етап у порядку розгортання подій. Тут повніше виокремлюються характери Леся і Лесихи.

"І гіркий п'яниця, і його-нешасна дружина поставть перед читачем у своїй людській суті, немов просвітлені і підняті над ганьбою і брудом життя високогуманним чуттям автора", на що звертає увагу дослідник художнього світу Стефаніка М. Гришута.

Нарешті, третій, фінальний етап розвитку конфлікту логічно зв'язаний з подіями, що відбувалися в Лесихиній хаті після того, як вона повернулася з-під корчми /"Повиносила все з хати до сусідів. На ніч лягла з дітьми спати в городі, у бур'янах. Боялася п'яного Леся, що вночі прийде"/. Напруга конфлікту, отже, не спадає, а, навпаки, ще більше посилюється, набуваючи трагедійного забарвлення.

Майстерно використовує Стефанік конфлікт і в сюжетобудуванні. Майже всі сюжети його новел/" Новяна", " Катруся", "Кленові листки".../ розвиваються не в причинно-часовій, а в так званій " рваній" послідовності. Звідси він, по суті, ніколи не подєє зіткнень персонажів і формувань їх характерів у

фабульній, хронологічній послідовності.

Жанроутворюючу функцію конфлікту можна простежити майже в усіх творах письменника. Перш за все, дія в них напружена, гостро драматична /"Гріх" / " Вдова Марта давно хвора"/, "Воєнні шкоди". "Марія".../; персонажами виступають цілком сформовані особистості, як, приміром, Семен і Семениха /"Побокна"/, що стоять на різних полюсах конфліктної боротьби. Нарешті, фінал конфліктів, як правило, несподіваний /"Беса-раби". " Підпис"/...

Таким чином, конфлікт є одним із важливих компонентів прози В.Стефаніка. Його функції - найрізноманітніші.

ГОЛЯНИЧ М.Ю.

В.СТЕФАНІК ПРО АНТИГУМАННИЙ ХАРАКТЕР СОЦІАЛЬНОГО ПРИГІТЧЕННЯ І НЕРІВНОСТІ

Художня література є одним із багатих, невичерпних джерел пізнання взаємозв'язку суспільних явищ і дій окремої людини, зумовлених її соціально-економічним становищем.

В.С.Стефанік у своїх новелах, реалістично зображуючи страсну картину бідувачів трулящих на західноукраїнських землях, дав глибокий соціально-психологічний аналіз впливу класової нерівності, соціального пригнічення на поведінку людей. Непридаткові умови життя деформують моральне, духовне обличчя, спричиняють до вчинків, які виходять за рамки загальнолюдських норм.

Письменник протестує проти такого ладу, який робить людей нерівними. Ця нерівність проявляється у тому, що бідні важко працюють, але не можуть вибратися із злиднів, залишаються голодними, бездомними, обдертими. Внаслідок цього вони у відчай скоюють навіть злочини. Герой новели "Новина" Гриць після смерті жінки мучився два роки з двома дітьми, і "... не було ніякої ради: ані їсти що, ані в хаті затопити, ані віпрети, ані голову змити, ані ніч!", відвів їх на річку, "... борзенько взяв Доцьку і з усієї сили кинув у воду". Жорстокий лад зробив Гриця дітовбивцею, який таким страшним вчинком хоче полегшити страждання дітей: "Доці вже ліпше буде". Приреченість бідних штовхає їх на кроки, що суперечать людській природі.

В умовах соціальної нерівності стосунки між людьми набувають нелюдських форм. До Івана Зуба, бідного чоловіка, на весілля зійшлися самі бідняки. Він запросив кількох багатців і принижується перед ними "Мені весіле буде веселіше": "Зачепа відавати обід. Перед богачами все ослонина та м'ясо, а начіпка лиш трошки, а перед бідними все лиш начіпка, а м'яса крішка". Бідні не стерпіли зневаги, коли один із багатців запропонував Зубові: "плетіть вам все весілле, але ви геть віметіть це сміття з хати". Виникла бійка і багатих "вигнали на той світ" /" Суд"/.

В новелі "Палій" розкрито глибокі шрами на моральному обличчі скупого, жорстокого, але духовно бідного багатія Курочки. " Сам багач найгірше томився у тім ярмі, найбільше проклинав свою долю і безнастанно підганяв своїх дітей і наймитів". Письменник протиставляє багатих і бідних в соці-

льному плані, а в моральному - вони однаково обкрадені. Біля громадської канцелярії стояли люди двома купами: "одна обдерта, чужа на селі, апатична, друга, чиста, біла, охоча - наймити і газди". Виникла груба лайка, куркуль Курочка побив свого наймита Федора. " Ймили наймити Курочку, постояли за Курочкою газди, потекла кров..."

Несправедливість у суспільстві призводить до несправедливостей у сім'ї, сімейних чвар. Селяни, пригноблені злиднями, визискуваннями гнобителів, теж вдаються до несправедливостей, бійками хочуть заглушити свою біду. Митро хоч як не старався, не залатав жіночі чоботи. " Коби-м вам на смерть лагодив, то би ми легше було. Ані вбути, ані вгорчуги, ані нагодувати - таки нічо не мож наостарчити". "Підняв чобіт з-під лави і почав ним жінку бити". /"Осінь"/. Жінка Тимс-ф"єва допомогла своєму братові грошима, то чоловік так бив, аж ребра поломив. / "З шіста йдучи"/. Семениха вчиняє сварку з чоловіком, а він "ішов у сінях і бив", бо " злакомився на поле, та й відьму взяв до хати" / "Побожна"/.

Через нестатки люди все частіше морально деградують, що виявляється у ~~піднятті~~ злидінстві, ледарстві. "Лесь своїм звичаєм украв від жінки троха ячменю і ніс до коршми". Жінка з малолітніми синами догнала і наказала бити по богах: " на каліку ще заробимо, але на піяка ми не годні наробити!.. Хлопці били як скажені, а Лесь і Лесиха стояли закам'янілі, покервавлені..." / "Лесева фамілія"/. В умовах нерівності, матеріального зубожіння спотворюються родинні почуття. Діти перестають турбуватися за перестарілих: син, невістка забрали одягу, погано годують діда, бабу, кладуть їх спати на

підлозі /"Діти"/. " Теги не варт старому жити" /"Ангел"/. Діти залишають смертельно хвору бабу одною в хаті, бо працювати змушені цілий день / " Сама-саміська"/.

Майстерно викарбувані образи знедолених людей, морально зuboжилих, покалічених викликають співчуття до них і усвідомлення необхідності боротьби проти експлуатації. Стефаникові твори відіграють пізнавальну роль і можуть ширше використовуватись для розкриття суті експлуаторського суспільства і антилюдського характеру бідності, яка руйнує найвищу цінність життя людей. Всезростаючого значення набуває виховний потенціал творчості В.С.Стефаника для утвердження гуманізму в нашому житті, піднесення духовної культури сучасників.

ІВАСИЩЕН Н.М.

П.КОЗЛАНЬК І В.СТЕФАНИК

Прихід П.Козлянка в літературу тісно пов'язаний з іменем найвидатнішого представника " покутської трійці" - В.Стефаника. Молодому письменникові відчутно імпонувала художня манера старшого товариша: стислі короткі речення, економна і доволі конденсована мова, прикрашена місцями покутським діалектом.

Важливо зауважити, що вплив В.Стефаника позначився вже на першій збірці П.Козлянка. З приводу цього досить вдалу думку висловив у своїй рецензії на збірку початківця Г.Кесляка. Він відзначив, що " книжка письменника перш за все, - свіже книжка, автор - талановитий учень Стефаника"/."Західна

Україна", 1931, № 2-3, с. 80/. А журнал " Вікна" опублікував дружній герж: П.Козлянок намагається ступати в глибокі сліди на снігу, полишені В.Стефаником, що йде попереду. Автор цього шаржу, спокусившись зовнішньою подібністю реалістичної манери обох письменників у ті роки, не помітив, що молодий прозаїк Козлянок уже тоді, за життя і творчої активності свого колеги, не наслідував його, а розвивав далі лінію Стефаника, створивши багатогранну, панорамну і об'ємну картину народного життя / "Вікна", 1929, ч.3, с.8/.

Окремі сюжетні ситуації творів П.Козлянка перегукуються з творами В.Стефаника. Звернемося до оповідання " Варіят". Сільський нуждар Семен доведений до розпуки - в нього за борги забирають хату. Письменник відтворив стрімкий ривок в душі Семена, ніби раптове, хоч насправді підготовлене всім попереднім розвитком дії - прагнення відплати панам за свої кривди. Все еста персонажа пройняте ненавистю до панів, злобою, яка переходить у лють. Він бажає бити і різати всіх, хто став причиною його власного горя і горя таких самих, як він.

Сюжетна канва оповідання П.Козлянка дещо схожа на психологічний малюнок новели В.Стефаника " Новина". Однак, варіят Семен значно сильніший психологічний тип, ніж Гриць Летючий. Доведений суспільним ладом до сімейної трагедії, Гриць Летючий втопив свою дитину і сам йде до суду.

Герой оповідання П.Козлянка повчає дітей, щоб, як виростуть, не забули за батьківські кривди, а відплатили за них.

Певну аналогію можемо провести також між образом Охріма

х оповідання "Вогонь" П.Козланюка та образом майже Федора за новелою В.Стефаніка "Палій". Проте рівень політичної за-гостреності в оповіданні П.Козланюка значно вищий. Окрім вис-тупає як провідник ідеї згуртованого колективу. Він не просто бере на себе всю провину за підпалений панський швір, а зак-ликає селян гуртуватися, збирати докупи сили для майбутнього виступу.

Багато спільностей в творах обох письменників і компо-зиційного характеру: персонажі зустрічаються у великому гурті - на сільських зборах у віта, на вулиці села, на похороні; дуже часто вони вдаються до самоаналізу; в оповіданнях майже відсутній авторський текст; переважна більшість творів почи-нається відразу з дії.

Близькість певних принципів типізації в художньому освєсен-ні багатого життєвого матеріалу у В.Стефаніка та П.Козланюка ніяк не можна вважати випадковістю. В особі В.Стефаніка Коз-ланюк вбачав учителя, з яким його зближує єдність основної внутрішньої логіки в зображенні людини.

КАЛИНА В.М., СІЛЕЦЬКИЙ В.І.

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ ТА ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В.С.СТЕФАНИКА

Суспільно-політичні погляди та громадська активність В.Стефаніка формувалися під впливом революційно-демократич-них та матеріалістичних ідей Т.Г.Шевченка, М.Г.Чернишевського, О.І.Герцена, І.Я.Франка. Великий вплив на світогляд письменника справили праці К.Маркса, Ф.Енгельса, В.І.Леніна та зарубіжні соціалістичні видання.

менника справили праці К.Маркса, Ф.Енгельса, В.І.Леніна та зарубіжні соціалістичні видання.

Навчачись у Коломиї та Дрогобичі, В.Стефанік активно працював у прогресивних таємних гуртках молоді, брав участь у культурно-освітньому русі на селі. Письменник бере активну участь у діяльності організованої І.Франком та М.Павликом при підтримці М.Драгоманова селянської "Українсько-руської радикальної партії", яка поширювала соціалістичні ідеї серед селян і ремісників, бере участь в організації читалень для селян. Разом із Лесем Мартовичем мандрував селами Коломиї-ського і Снятинського районів, де проголошував нові, небез-печні тоді думки про соціалізм, селянські громади, спільну працю, закликаючи селян до організованої боротьби проти гнобителів.

За пропаганду соціалістичних ідей В.Стефаніка було виключено з Коломиїської гімназії. Переїхавши до Дрогобича, він познайомився з І.Франком. Як активний член таємного гурт-ка Дрогобицької гімназії, В.Стефанік перебував в тісних зв'яз-ках з М.Павликом, виявляє великий інтерес до життя шкільної молоді, цікавиться роботами таємних гуртків. Іти в гущу мас, навчати їх і вчитися від них - це були його власні ідеали, які з року в рік голосніше відзвучали в його душі. А в 1891 р. за ініціативою В.Стефаніка в Коломиї відбувся крайовий з'їзд делегатів таємних гуртків.

У 1892 р. В.Стефанік вступив на медичний факультет Ягеллонського університету в Кракові й став членом товариства студентів-українців - "академічної громади". Займачись гро-мадсько-літературними та політичними справами, письменник

38.

зблизився з прогресивними діячами соціалістичної партії - В.Морачевським, першим популяризатором імені В.Стефаніка серед польської громадськості, та з польськими письменниками і громадськими діячами С.Лшчибишевським, В.Орканом, С.Влас"янським, Я.Каспровичем, К.Тетмасером. Славу публіциста В.Стефаніка здобув після опублікування статті "Жолудки наших робітничих людей і читальні" / " Народ", 1890, № 10/.

У ті роки В.Стефанік бере активну участь у громадському житті рідного Покуття. Під час виборів до галицького сейму в 1895 р. письменник розповідав селянам Обертину правду про облудність і реакційну суть тогочасної виборчої системи, поширив думки, щоб "мушицька правда стала на верха, а панська влада на присподне". За це власті заточили письменника на 13 діб до в'язниці, але це не зломало його мужності. У листі до Морачевського від 16 серпня 1895 р. Стефанік писав: "Від вчора я на світі... Казали, що 13 днів криміналу стане на те, аби вже носа не показати на терен агітаційний... Помилчилися, бо я вже вчора був на зборах і ще нині йду...".

У 1897 р. в Галичині відбулися вибори до австрійського парламенту. Вони стали великою політичною школою для народних мас, мали значний вплив на зростання соціальної й національної свідомості українського народу. В.Стефанік спеціально переїхав з Кракова на Перемишлянщину, де розгорнув діяльну агітацію за кандидатуру І.Франка, який балотувався до парламенту. І хоча Ламеняр не був обраний, В.Стефанік вірив у народну перемогу. В листі до Морачевського він писав: "У нас весна, вісім мужиків руських погубило від агнетів, а тисяча сидить в криміналі. То вибори до загальної курії. Для мене

це весна, бо чують мої мужики крові у собі багато і вливають її у чорну землю. Тішуся їх силою і їх пролитом кров'ю, бо кров зміє болото з нашого тіла і з ран наших гніль". Під впливом вражень від виборів письменник написав новелу "Лист", в якій прототипом головного героя став селянин Федір Котюк - товариш В.Стефаніка, активний громадський діяч.

В.Стефанік з болем у серці звернувся до теми еміграції галицького селянства на американський континент /новела "Камінний хрест", 1900 р./.. Письменник гостро реагував на еміграцію, справедливо вбачаючи в ній трагедію народу - соціальну й національну. В статті "Для дітей" В.Стефанік відзначив, що " до Канади емігрують такі мужики, що годні мати з продажу свого мастку 500-800 злр. на дорогу. Є між емігрантами і маєтніші господарі, але лишень про око. В селі продали вони газдівство своє за 2000-3000 злр., але, оплативши довги, вони не мають більше, як 80 злр. до Канади. Маса емігрантів є то господарі кількоморгові і незадовжені, і власне вони тисячами емігрують".

У 1908 р. селяни Прикарпаття обрали В.Стефаніка депутатом до австрійського парламенту / залишався ним до 1913 р./.. Будучи депутатом, письменник вів широку громадську роботу. До його хати часто приходили українці, поляки, євреї за порадами та добрим словом правди.

Трагічність становища покутського селянина полягала не тільки в зубожінні і розоренні, пролетаризації, а й у солдацьчині, що мала в Галичині та на Буковині свою специфіку. У новелах "Виводили з села", " Стратився" В.Стефанік устами своїх героїв прокляв тяжку рекрутську повинність.

Страхіння першої світової війни, яка вихором пройшла і по рідному для письменника Покуття, дали йому змогу ще глибше збагнути всю безодню людського горя, невимовних страждань трудящих. Новели В. Стефаніка "Діточа пригода", "Кленові листки", "Марія", "Сини" започаткували антимілітаристську тему, яка у 20-х роках посіла чільне місце в європейських літературах.

Однією з мальовничих сторінок громадської діяльності В. Стефаніка в роки першої світової війни є стосунки письменника з січовими стрільцями. За деякими відомостями, В. Стефанік разом із Марком Черемшиною займався агітацією до набору в січові стрільці. Двічі з цього питання у Снятин приїжджав син Івана Франка, Петро, де зустрічався з В. Стефаніком.

Потребує клопіткої роботи істориків і вивчення участі письменника у злучі ЗУНР та УНР / 22.01.1919 р./ Є відомості, що в складі делегації від ЗУНР, яка виїздила до Києва, був В. Стефанік. Цікаво зв'язати зв'язок письменника з членами КПЗУ. Відомо, що він підтримував дружні зв'язки з членом КПЗУ Зінкевичем С.В. / 1857-1945 рр./.

Революційні події 1917 року в Росії посилили в письменника сподівання на соціальне й національне визволення українського народу, на його воз'єднання. Це знаходить свій яскравий вияв у цілому ряді новел В. Стефаніка, у його публічних виступах. Так, у новелі "Марія" письменник вводить образ Шевченка – символ єдності українського народу. На честь геніального поета прості селяни з-над Прута висипають могилу, щоб з неї було видно всю Україну.

У 1903 році В. Стефанік на святі української культури – відкритті пам'ятника І. Котляревському на павен голос з'явив

про солідарність із кращими синами України. У 1917 році він радів із своїми земляками, що " за фронтом, на сході, у найбільшій величчї встає новий світ". Через десятиліття, у 1927 році, невтомний у своєму чеканні і бажанні дожити до того часу, коли не стане штучного кордону на українській землі. В. Стефанік писав до культурних організацій Редянської України: " Стою на вузлі своєї хати і простягаю до Вас руки... Стою на вузлі із любов'ю чекаю на Вас, і ноги мені не б'ють...".

Селянський демократ за переконанням, В. Стефанік боровся за політичні права народу, виступав проти соціального й національного гніту.

КІЛІЧЕНКО Л.М.

В. КОСТАШЕК – ЗНАВЕЦЬ І ПОПУЛЯРИЗАТОР

СПАДЩИНИ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

Біографія талановитого самобутнього педагога і літературознавця Василя Андрійовича Костащука 1896- 1973 / ще не написана. Я колишній його учениця, не знаю навіть основних віх життя цієї непересічної людини, що в складних обставинах повоєнної дійсності вела колосальну просвітитель-

ську діяльність, учила любити і шанувати рідне слово. Безпам'ятність – вона опаленим крилом торкнулася нас, стала на довгий час начебто нормальним явищем. В.Косташук – інтелігент, інтелектуал, незважаючи на свою ідеологічну посаду директора жіночої Коломийської Середньої школи № 2, в 1946–48 рр. на уроках літератури говорив про Б.Грінченка, роман П.Куліша "Чорна рада", читав поезію О.Олеся, раннього П.Тичини... Сьогодні розумію, що він був не лише майстром педагогічної справи, літературознавцем високого рангу, але й справжнім громадянином-патріотом. Свято беріг історичну пам'ять.

Коли в 1959 р. вийшла книга В.Косташука "Володар дум селянських", у мене ще не отерлися враження від шкільних уроків літератури, одразу згадалося, що про "Покутську трійцю" мій учитель розповідав з пієтетом, якого не було в інститутських викладачів, якого немає і в сьогоdnішній школі з її недооцінкою внеску у світову літературу В.Стефаніка, марка Черемшини, Деся Мартовича. Пам'ятаю, що розбір Стефаніківських новел проводився на "молекулярному рівні" /"Новина", "Кленові листки"/. "Технологію" аналізу, звичайно, зараз важко відновити, адже нашарувалися власні враження і спостереження про творчість письменника. Дея з глибини пам'яті виринається на овіт божий химерне плетиво з важких, мов олово чи камінь, і легких, як пір'я, слів – образів. Це "Новина" В.Стефаніка в інтерпретації мого вчителя.

І ось він написав книжку про письменника, яка вийшла двома виданнями / друге – в 1968 р./.. А що родинне село В.Косташука Тулова знаходилося всього за сім кілометрів від

Стефанікового Русова, що, будучи далеким родичем письменника, він не раз спілкувався з ним, то написана книжка була не тільки звичним словом у літературознавстві, вона безцінний, нехай і білетризований документ про видатного новеліста, засвідчений його сучасником.

Близько чверті століття /починаючи з 1912 р./ В.Косташук був у тісних родинних стосунках з В.Стефаніком і його сім'єю. Про себе особисто він розповідає скупо. Найцікавішими в цьому плані є зарисовки про святкування великодних та різдвяних свят в домі В.Стефаніка, міні-розповіді про те, як письменник захоплювався його, якого гімназиста, до читання художньої літератури.

У книзі використано, крім листування В.Стефаніка, спогади сучасників, неопубліковані матеріали, щоденникові записи, багаті розсипи особистого архіву.

В творі В.Косташука цікаво досліджується історія написання окремих творів письменника, народження того чи іншого образу, сюжетопобудова новел, специфіка конфлікту, майстерність характеротворення, своєрідність поезики.

З перших уст чуємо правду про умови життя письменника як художника слова і сільського господаря, його оточення, зокрема літературне, дізнаємося, кого він любив і хто любив його. В результаті поглиблюються наші знання про життя і творчість Леопольда Українки, Івана Франка, Ольги Кобилянської, Деся Мартовича, Марка Черемшину, Соломію Крушельницьку.

Не на всі питання, що стосуються суспільно-політичних, естетичних поглядів В.Стефаніка, дав відповідь автор книги "Володар дум селянських". Але він, очевидно, такого завдання

перед собою і не ставив. В силу тих тенденцій, що переважали в житті нашого суспільства, не міг, зрештою відкритим текстом сказати про те, що ще й сьогодні історики літератури обережно вивчають. Незважаючи на успіхи стефаникознавства, світогляд письменника, його творчість ще не раз розглядаються позачасово, якби без контексту з історією України, сяном якої він був. По суті, про В. Стефаника як творця національної літератури написано небагато. Очевидно, цінним в дослідженні В. Косташука є те, що він не прагне до ідеалізації письменника як людини, художника, громадського діяча. З розкиданих на різних сторінках характеристик дістаємо уявлення про психологічний портрет В. Стефаника, якому нічого людське не було чужим, а хворі нерви не завжди дозволяли справитися з наслідками перевантаження болями персонажів його новел.

Без книги В. Косташука не обійдеться жоден дослідник творчості письменника. Як нам здається, саме вона дала поштовх до активнішого вивчення творчості В. Стефаника в наступні роки, допомогла з'ясувати його місце в класичній спадщині українського народу, у світовій культурі.

КОЦИЛОВСЬКА Н. І., ШЕХТЕР Н. І.

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ СПРИМАННЯ ТВОРЧОСТІ В. СТЕФАНИКА ЧИТАЧЕМ

Стефаника читають мало не лише тому, що його твори видаються зрідка, і вони не потрапляють на полиці домашніх

бібліотек. Як нам здається, спадщина новеліста недостатньо популяризується в дитячих садках, школах, гуманітарних факультетах вузів. Це засвідчують програми, за якими працюють вихователі і викладачі літератури. Не здійснюється належного відбору художніх текстів з врахуванням віку читачів, психологічних особливостей сприймання творів літератури – немає відповідних каталогів, рекомендаційних списків, методичних порад. Творчість В. Стефаника не посіла належного місця в літературному краєзнавстві.

Новели В. Стефаника, за нашими спостереженнями, викликають труднощі з огляду мови. Хоча в популярних виданнях відповідно до побажань самого письменника мова його творів і наближена до літературної, все ж наявність у ній діалектизмів досить помітна. Отже, треба виробляти вже в много читача інтерес до мовленнєвої практики В. Стефаника, щоб він не розгублювався перед мовними труднощами, свідомо прагнув їх подолати. Очевидно, такий підхід до проблеми сприятиме збагаченню власної мови читача, урізноманітненню її форм. На випадково в науковій літературі відзначається, що словниковий склад мови сьогодні майже не збагачується за рахунок діалектизмів.

Твори В. Стефаника вивчаються істориками літератури, але існуючі монографії, дослідження здебільшого не доступні широким колам читачів, зокрема, дітям із-за ускладненого наукового апарату. Створити книги – розповіді про В. Стефаника, які вводили б у його творчу лабораторію, світ його героїв і тим самим зацікавили б читача його постаттю – таким є одне з найважливіших завдань, реалізація якого сприятиме кращому сприйманню творчості письменника сучасним читачем.

КІРАЛЬ С.С. / Бердянськ/

ФІЛОСОФІЯ ЖИТТЯ І СМЕРТІ В ХУДОЖНІЙ
ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

Людське життя і смерть – одвічна тема літератури. Художньо розкриття її вражає в творчості В. Стефаніка. Особливо його цікавили проблема самотньої старості і ті внутрішні конфлікти, що ведуть до пошуку позиції, гідної людини, перед лицем неминучого кінця.

Зі Стефанікових новел / "Сама-саміська", "Скія", "Ангел", "Вістун", "Діти", "Озимина", "Святий вечір"/ постають скривджені долею, немічні, старі люди. Вони чесно прожили своє життя, віддали землі й дітям найбільше багатство – силу і здоров'я. Здавалось би, останні дні їхнього життя повинні бути опромінені синізовською любов'ю, зігріті теплом та наповнені добротою. Однак, забуті богом і людьми, вони, як найбільшого щастя, чекають смерті. До неї вони готові, але перш ніж відійти у вічність, хочуть виповісти людям і світу свої страждання і жалі.

Так, у новелі "Діти" В. Стефанік відтворює велику психологічну драму старого батька. Його монолог-скерга сповнений гіркої образи на сина та невістку, яким він "коровку дав, овечки дав, плуг дав, усе дав", а вони зневажать його, збиткуються над ним і дружиною. Не по правді живуть, не мають бога в серці.

Глибоке усвідомлення безпомічності лягає наймовірніше важким тягарем на його опрацьовані старечі плечі. Тому таку

зздрість викликають у нього бузьки, що відлітають у здріж. Вони вільні, а людина мусить доживати свій вік на місці.

Герої В. Стефаніка, приречені на смерть, відзначаються особливою душевною відвагою. Вони готуються до неї /"Ангел", "Давняна"/, чекають її / "Святий вечір", "Озимина"/, змиряються /"Скія", "Сама-саміська"/.

У відображенні смерті письменника цікавлять передовсім психологія героїв, їх внутрішній світ, думки, переживання. Для цього він використовує авторське повіствування – від третьої особи. Так, наприклад, у новелі "Сама-саміська" Стефанік не аналізує, а створює психологічний світ баби в усій його багатогранності і безпосередності.

Стефанік не смакує хворобливу красу вмирання. Він ратує за мужній поединок з тим жахом і закутом пасивністю, які рідко трапляються у багатьох почуття тягару всього земного.

Стефаніку не достатньо показати людину в сфері її думок, ідей, вірувань, відтворити героя в індивідуальних рисах. Він фіксує особистість кожної людини в прохідних, миттєвих, зовнішніх і внутрішніх станах, властивих тільки тій людині, і що не може повторитися в ніякій іншій. Індивідуальне зливається з усіма дрібницями цієї людини, в цю хвилину, і пильна увага Стефаніківської індивідуалізації, здається, досягла межі в своєму інтересі до найдрібніших деталей. Яскраві ілюстрацією сказаного можуть послужити дві новели Стефаніка /"Вістун", "Озимина"/, в яких осмилюються проблеми змісту життя і смерті. Реалізуються вони в образах діда Михайла /"Вістун"/ і безіменного діда /"Озимина"/.

Новели Стефаніка, особливо останніх літ, порушують вічні проблеми роду, родини, виховання особистості, що в ди-

тянстві дістала завдяки любові і доброму на все життя.

Контраст між гармонією і дисгармонією, щасливим дитинством і печальною дорослістю становить основу оповіді новели "Вечірня година", для якої письменник використав дві повістувальні площини, об'єднані оповідачем.

Новела багата на символи і символічні підтекоти, більшість з яких взято з видимої речної реальності. Це насамперед назва новели, символізуюча незначущість людської пам'яті; це і образ обірваної нитки як кінця безжурного дитинства; це і образ вишневого цвіту як символ вічного спокою, смерті, бо, крім "Вечірньої години", часто зустрічається в листах Стефаніка, в автобіографічних творах "Дорога", "Моє слово". "Цвіт із маминної вишеньки падає на гроб Марії, а в Маріиної на мамин гроб. ... Дослідів я там тай пішов із могили. Лиш вишневий цвіт із гробів летів за мною, як коли би тим цвітом сестра і мама провиди, аби я не йшов" /"Вечірня година"/ /с.98/.

Символіка Стефаніка складна, хоч і впливає з реалістичного образу, як це спостерігаємо в новелі "Нитка", матері в її безкінечною ниткою долі для своїх дітей і перерваною ниткою життя для себе.

Потік духовного життя в його різноманітності і реальній складності спостерігаємо в новелі "Роса", в якій порушені філософські проблеми: молодість і старість, життя і смерть. Читач простежує психологічний процес у той момент, коли герой розкриває свої моральні принципи і переконання. Емоційний настрій, асоціативні уявлення гра образів відтворюється за допомогою монологів-самоаналізу.

Внутрішньому монологу героя передуює особлива атмосфера: старий Лазар працює на городі в момент світанкової тиші, освітленої перлими променями сонця, "озвученої" співом пташок, зрештою ранньою росою.

Злиття героя і природи "просвічує" процес розвитку душі героя, що досяг своєї вищої зрілості в осягненні краси як втілення сутності світобудови. Відчуваючи свою владу над життям, старий Лазар одночасно усвідомлює і заборгованість людини перед життям жити, спілкуватися з людьми, мислити і працювати: "Мій ласкавий боже, чим я годен відплатити твоєму ласку? Ти мене своїм сонцем, дощем і бурем тримає у силі довгі роки, аби мої діти і їх діти жили і росли!" /с.201/.

Взаємозв'язок частів і поколінь, відповідальність людини за прожиті життя не тільки перед теперішнім, а й майбутнім, уявлення про історію людства як про безперервний ланцюг часу така світосприймальна концепція письменника в осмисленні становлять людини в світі, у потоці життя і часу.

Філософські узагальнення новели досягаються через символічний образ роси - буття людини як частки природи і частки всесвіту, роси, що забезпечує безперервність і вічність життя.

КОРИШНОВА С.І.

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИКИ ТВОРІВ

В.С.СТЕФАНІКА

Критика давно шукає пояснення стильової своєрідності Стефаніка-новеліста. Зрозумілі й зусоби визначити місце

В. Стефаніка в типологічному ряді подібних художніх явищ - Брет-Гарт, Г. Успенський, Гауптман, Доде, Чехов, М. Горький. Стислість і масштабність стефаніківської новели, скульптурність і водночас етнографічна прив'язаність образів, глибока соціальність психологічних портретів героїв віддаляють В. Стефаніка від сучасних йому і схожих за формою імпресіонізму та екзистенціалізму авторів. На нашу думку, стильова особливість В. Стефаніка зумовлена таким світосприйняттям, такою психологією творчості, що в російській демократичній критиці 70-х років XIX століття дістала назву "народного реалізму". Термін "народний реалізм" трактувався як метод відображення у літературі народного характеру, життя і навіть складу мислення у відповідних художніх формах.

Не маємо доказів того, що В. Стефанік був знайомий з теоретичними обґрунтуваннями "народного реалізму", які друкувалися в 1870-х роках на сторінках петербурзького журналу "Дело". Проте його проза могла б бути бездоганим доказом утвердження у літературі "народного реалізму", про що мріяли російські критики-демократи і чого вони не знайшли у російській літературі.

Одна з головних вимог "народного реалізму" - наблизитися до народного життя, скоротити віддаль між автором, читачем і героєм - повністю втілюлася у новелах В. Стефаніка. По-своєму, неповторно В. Стефанік, услід І. Франкові, зробив у західноукраїнській літературі те, що до нього вже здійснили у російській М. Некрасов, М. Успенський, Ф. Решетников: не тільки замовив слово про знедоленого мужика, але й дав можливість мужикові самому розповісти про своє життя. Це зумови-

ла синтаксичне, лексичне і деколи морфологічне розрізнення мови автора і мови героїв у творах В. Стефаніка.

Особливо слід звернути увагу на місце і роль автора в його новелах. Автор, здебільшого / "Виводили з села", "Стратився", "Катруся" та ін./ знаходиться у самій глибині оповіді, не заслоняючи собою героїв, не відволікаючи на себе увагу читача. Звідси стислий, непоширений синтаксис авторської мови, відсутність конфронтації з героями навіть там, де вона неминуча / "Ласева фамілія"/.

Таким чином, новачі у поезії В. Стефаніка були зумовлені розширенням "зони творчості". Виявилось, що вбоге, одноманітне життя трударя дало поштовх для якісно іншої літератури, яку дійсно можна назвати літературою народного реалізму і в якій В. Стефанік був справжнім Майстром.

ЛИСЕНКО І.С.

ТЕМА ЕМІГРАЦІЇ В ТВОРЧОСТІ В. СТЕФАНІКА ТА М. ІРЧАНА

В останній чверті 19 ст. з дальшим розвитком капіталізму посилювався процес класового розшарування селянства. Непомірні податки, обезземелення та жорстокий виписок тих, хто змушений був йти в наїми, призводили їх до масової пролетаризації. Злидні та голод гнали селян на заробітки, а частина з них, не знаходячи роботи в своїй країні, виїжджала за кордон, найбільше в Америку, Бразилію та Канаду. На кінець першої світової війни найбільше українців зосередилось у США /близь-

ко 700 тис./, в Канаді /понад 250 тис./ . Але й там українські селяни-емігранти попадали в кабелю й жили під гнітом експлуатації, зазнаючи дискримінації як політичної, так і економічної.

Еміграційний рух у дореволюційній Україні найбільших масштабів досягнув у Галичині, Буковині та на Закарпатті. Основну масу емігрантів складала сільська біднота, яка страждала під гнітом угорських, польських, румунських, чеських та українських поміщиків та капіталістів. Тисячі людей кидали насліджені місця, тікали зі свого краю. На захист обездоленого селянина, який годує увесь світ, а сам гине з голоду і змушений шукати кращої долі на чужині, виступили прогресивні російські, українські та польські письменники. І.Франко, Леся Українка, В.Короленко, М.Монопанська, П.Грабовський, М.Павлик, С.Васильченко, Т.Бордуляк, А.Чайківський, М.Ірчан та багато інших піднесли сміливий голос на захист "добровільних" вигнанців зі своєї землі.

Ця соціальна трагедія українського народу знайшла своє глибоке висвітлення в творчості В.Стефаніка / новели " Осінь", "Камінний хрест", " Кленові листки", стаття "Для дітей", листування та виступи на мітингах/. У статті " Для дітей" Стефанік розкрив причини масового переселення до Канади та покевіряння емігрантів на Краківському вокзалі. Письменник ганьбить "руських патріотів", " послів руських", панів та духовенство за їхнє лицемірство по відношенню до селянства. "Халдурчи" селянина, вони " беруть від нього по курочці, по крейцарикові, по калечикові і плачуть над ним". Стефанік ганьбить "плачучих патріотів", в чиїх руках "сходяться гро-

ші з цілої Русі-України", їхні товариства за байдужість до мордувань тисяч дітей. У листі до М.Павлика від 23 квітня 1899 р. Стефанік просив помістити цю статтю у " Громадському голові", не викреслювати тих місць, де піддано критиці панів та пошество. М.Павлик опублікував статтю без змін.

У листах до Л.Бачинського, В.Морачевського, О.Кобилянської, К.Гаморака та інших В.Стефанік розкриває велику трагедію емігрантів, їхні муки на площах та вокзалі Кракова. Так, у листі до О.Кобилянської / жовтень 1898 р./ Стефанік описує картину масового виїзду селян з рідного села Русова, передає глибокий душевний біль як тих, що виїжджають, так і тих, що залишаються в селі. Газди, плачучи, покидають рідні місця. "Линилася пара людей, але зраєна. Лип кров на текла з рани". Аналогічну сцену зустрівасмо в новелі " Камінний хрест" - сцену прощання Івана Дідуха з одселецьчанами перед від'їздом до Канади.

Як своє особисте горе сприймав Стефанік горе переселенців: " Чую їх біль, всі ті нитки, що рвуться між серцем і селом, і мені рауться, чую їх жаль і муку. І вишу банду опришків, що вигонять їх з землі... І хотів би-м мотитися на тих каліках, що зробили патріотичний шпиталь з нашої землі".

Відірвані від рідної землі, окукани різними агентами, селяни-емігранти, як пише Стефанік, " не знають, куди їдуть, як заїдуть, лишень знають, що земля мають їм дати, чорну, добру і багату" / лист до О.Кобилянської від 23 квітня 1899 р./ . "Море сліз, немлю піле муки" емігрантів бачив Стефанік на Краківському вокзалі. Діти " такі обдерті, такі голодні окують понід зікнами".

У листі до Морачевського від 22 квітня 1896 р. Стефанчик описує страшну сцену – божевілля емігрантки. Біля неї стоїть газда з дрібними дітьми, журиться, що жінку "прийдеся ковтати по дорозі. Коби вже на місці. Шо я з дітьми поїду?". "Отак вони мандрують, плуга шукаючи", – з сумом сповіщає Стефанчик В.Морачевського в листі / травень 1899 р./.

В.Стефанчик показав трагедію прощання з рідною, але бідною землею. Драма й трагедії емігрантів у дорозі, розчарування на чужій землі, тех ворожий до бідних, висвітлив / не без впливу В.Стефанчика/ Мирослав Ірчан, написавши цілу низку творів про життя українців у Канаді: "Апостоли", "Карпатська ніч", "Гра Данищук" та інші.

Мирослав Ірчан був особисто знайомий з В.Стефанчиком. Обидва вони походили з Покуття / батьківщина Стефанчика – с.Русів – за 40 кілометрів від с. П'ядики, поблизу Коломиї, де народився Мирослав Ірчан/. Ірчан, який в дитинстві читав страхітливі листи із-за океану і перекладав їх в тужливі коломиїни, який жив у 20-х роках / 1923–1929/ серед українців Канади, некаче "дописував" другу частину драми, почату його великим попередником. У листах до В.Стефанчика Ірчан розповідає про трагедії на Канадській землі – шоденна боротьба за шмагток хліба та смертельна туга за батьківщиною.

"Твоєм розкоші" назвав Ірчан Америку – "країну злото й днів", що постійно народжує безробіття / нарис "За океан"/. Жахливу долю галицького переселення-бідняка в Америці відтворив Ірчан у повісті "Карпатська ніч". Як і тисячі інших переселенців, Матвій Шавала швидко зрозумів, що Америка – це країна, де "з поту й сліз можна ріку пустити", де "ска-

путься люди, як свічки". Вона висмоктала в нього силу, здохров"я і викинула геть. Міф про американський "рай" розвіявся.

Творчість В.Стефанчика зробила благотворний вплив на творче зростання Ірчана-письменника, Нарис Ірчана "Камінний хрест", написаний у Канаді в 1924 р., навіяний однойменним оповіданням Стефанчика. Як згадує син письменника, Кирило Стефанчик, цей нарис Ірчана зробив тяжке враження на похилого і сивого вже тоді В.Стефанчика. Він дальше болів за долю своїх героїв.

Ірчан багато зробив для популяризації творчості Стефанчика в Канаді. Він передруковував Стефанчикові твори в прогресивних канадських журналах та календарях, мав намір написати про Стефанчика книжку, присвятив йому статтю "Василь Стефанчик" /з нагоди 25-річного звілея письменницької праці/. У листі до Стефанчика Ірчан розповідав про життя в капіталістичній Америці: "Наші люди живуть у десять раз гіршій біді тут, як в краю. Хатки їх такі, як в краю були комори або курники, а зерно мелють жорнами в країні пари, електрики і всемогучого докаре". Завдяки Ірчану Стефанчик підтримував з українськими емігрантами в Канаді зв'язки. У 1913 р. Стефанчик мав намір поїхати до Канади, щоб ознайомитися з життям канадських українців та виступити там з відчитами про І.Франка. Однак побувати серед своїх земляків у Канаді Стефанчикові так і не вдалося.

МАТВІЙ ШИШ В.І'.

НОВЕЛІСТИКА В.СТЕФАНИКА В УКРАЇНСЬКО-ФРАНЦУЗЬКИХ
ЛІТЕРАТУРНИХ ВЗАСМИНАХ

Український новеліст хваляво цікавився досягненнями французької літератури, високо цінуючи вагомий внесок талановито-

го народу в духовну скарбницю світової культури. В.Стефанік захоплено читав у перекладах різних мовами французьких прозаїків та поетів. По-стефаніківськи чіткі характеристики творчості Е.Золя, Оскоре де Гальзака, Гі де Мопассана, Поля Верлена, Шарля Бодлера та інших митців, аналіз різних тогочасних літературних напрямків свідчать про широке коло його інтересів.

І хоч польський критик, близький знайомий В.Стефаніка, Вацлав Морачевський вважав, що європейська література не залишила в душі новеліста глибоких слідів, бо це був для нього "чужий світ", все ж творча лабораторія митця не могла не синтезувати створене його попередниками і сучасниками. Творчо використавши здобутки видатних майстрів малої та великої прози, В.Стефанік виробив свою самобутню й неповторну манеру письма, що є синтезом різних напрямів, методів, шкіл і стилів. І тут ми знову звернемося до оспадів В.Морачевського, який, всупереч своїй попередній оцінці, писав: "... Воі ті образки / новели Стефаняка - В.М./ опираються на факти, а часом є навіть докладною передачею автентичних розмов, але така конкретність не шкодить їхній красі, так само як збирання фактів Гонкурами ніколи не було вульгарним" / "Василь Стефанік у критиці та спогадах К., 1970, с. 146/. Спирягаючись на конкретний факт, "шматок життя", так характерне для творчого методу В.Стефаніка, йшло в руслі тогочасних естетичних пошуків у різних літературах світу, в тому числі й українській.

Не вдаючись до типологічних зіставлень окремих спільних

мотивів, а навіть ремінісценцій з творів Мопассана, Золя, Гонкурів та інших французьких літераторів, зазначимо, що творча муза українського майстра, спираючись на принцип правдивості, " голої правди", спрямувала його перо на реалістичне відтворення нестерпного життя найнижчих соціальних верств Галичини. У цьому плані цілком слушно цисав Генрик Гершелес, європейський публіцист і критик, замордований 1941 р. фансістами: " Як у великого французького письменника / Г.Флобера - В.М./ , так і в Стефаніка вражає оригінальне пов"язання людського співчуття з холодною жорстокістю підкресленої форми, драматургічний нерв якої служить засобом ще повнішого враження ліризму" / Там же, с. 163/.

Звернення до фактору підсвідомості, психо-фізіологічних комплексів дало змогу В.Стефаніку створити незвичайні за своєю соціально-викривальною силою твори, в яких граничний трагізм, критична ситуація, злами душі героя аж ніяк не були наслідком біологічного детермінізму, фатуму, а пов'язані з соціально-політичними умовами існування народу.

Вперше ім"я В.Стефаніка появилось на сторінках французької преси в газеті " Іманіте нувель" в 1899 році. Авторка статті Марія Шеліва відзначала тут глибокий реалізм, оригінальність і силу таланту українського письменника у зображенні гіркої долі зубожілих прикарпатських селян, які незважаючи на всю жорстокість тодішнього життя у підневільній Галичині, зберігали людяність і віру в краще майбутнє /Див. про це питання лив. наші публікації: " Василь Стефанік і французьке письменство".- "Всесвіт", 1971, № 5, с.58-59; "Життя і творчість Стефаніка".- " Дніпро", 1981, № 5, с.139-142/.

На відміну від слов'янських літератур, які, як це переко-
ливо показав Ф.Погребенник у докторській дисертації "Творчість
В.Стефаніка у зв'язках української літератури з іншими сло-
в'янськими літературами" / 1980/, широко пропагували творчу
спадщину українського новеліста, французька література поз-
найомилася з його доробком тільки завдяки старанням Михайла
Рудницького, який, навчаючись у паризькому університеті,
брав активну участь у літературному житті Франції. В його
перекладі була опублікована в паризькому щомісячнику "Міль
нувель нувель" / 1912, № 25/ новела "Злодій", а в журналі
"Рев'ю ікренісн" / 1915, № 1/ - "Вечірна година".

Бартий уваги перший переклад, оскільки він появився на
шпальтах часопису, що регулярно публікував французькою мовою
"Десять найкращих новел світової літератури". Кожному творові
передувала коротка, але змістовна характеристика творчого
впливу її автора. Зустрічаємо тут імена Л.Толстого, М.Горько-
го, А.Чехова, Г.Сенкевича та інших видатних постатей світово-
го красномовства. У Русівському музеї В.Стефаніка збе-
рігається примірник згаданого журналу з дарчим написом перекла-
дача. У передмові до перекладу М.Рудницький вдало порівняв
новели В.Стефаніка з мініатюрними м'яльовничими картинами
фламандського живописця Тен'є. "Невідомо, - писав перекладач, -
чим ми повинні захоплюватися найбільше у Стефаніка - лаконіч-
ністю його мови, чи викінченістю його картин". Очевидно, що
тут ішлося про самобутній реалізм обох митців, головними героя-
ми яких були прості люди з прозою їх життя, постійними супут-
никами якого були постійні нестатки і злигодні, що ведуть до
трагічних колізій. Як писав І.Франко, яким було життя, такою

була й література.

Сподівання автора "Камінного хреста" та його героїв на
прихід визволення від темряви здійснилися, і сьогодні ім'я
Стефаніка широко відоме за межами України. Його твору перек-
ладено 22 мовами народів СРСР, а також польською, чеською,
сербо-хорватською, англійською, німецькою. До цього переліку
приєднується зараз й французька мова - вперше для франко-
мовних країн видавництво "Дніпро" випустило гарно оформлену
збірку творів В.Стефаніка під назвою "Камінний хрест та інші
новели" в перекладі Зінетти Максимович, з передмовою Ф.Пог-
ребенника / див. наш відгук в ж. "Всесвіт", 1976, № 5, с.173/.

Як відомо, В.Стефанік написав, не рахуючи незакінчених
творів та їх варіантів, 60 новел та оповідань. Письменник-
демократ представлений у згаданій збірці 42 соціально-психологічними творами, проникнутими глибокою шанов та великою
люб'стю до людей праці. Переклади дадуть змогу французьким
читачам відкрити для себе одного з найбільших новелістів сві-
тової літератури, творча спадщина якого хоч і невелика за
об'ємом, але, як влучно зауважив у передмові Ф.Погребенник,
про неї можна сказати: це мало, але це багато.

Порівняльний аналіз свідчить, що перекладачка досконало
володіє обома мовами, а тому майстерно відтворила складні
мовні конструкції першотвору, знайшла рівнозначні за своєю
семантикою і емоційною експресією відповідники для відтворен-
ня багатой, своєрідної мови та неповторного стилю українсь-
кого новеліста. Дбайливе ставлення перекладачки до найтон-
ших відтінків слова, а особливо до передачі діалектної,
розмовної мови героїв новел В.Стефаніка дозволило створити

адекватний високохудожній переклад. Зауважимо, що з таким же знанням справи **Ж.Максимович** переклала французькою мовою п'єсву **О.Кобилянської** "Земля".

Важке завдання стоїть перед кожним перекладачем новел **В.Стефаніка** – адже в них, як відзначає народний художник **В.Касіян**, "нічого не додає, не викинеш". Глибоке знання не тільки французької літературної мови з усіма її тонкощами, але й діалектного аргю, вільне володіння розмовним стилем особливо знадобилося перекладачці для еквівалентного відтворення діалогів та внутрішніх монологів, якими рясніють твори **В.Стефаніка**. Справажись на найновіші досягнення радянської теорії перекладу, **Ж.Максимович** кваліфіковано передає лаконізм, динамізм та гостру емоційну напруженість новел митця.

МАСТИН Н.В.

В.СТЕФАНИК ТА І.ВІЛЬДЕ

Мокументальне мистецтво **В.Стефаніка** – одна з найпомітніших вершин світової новелістики. Потужній струмлянь його таланту – це те невичерпне джерело, яке кивило і живитиме ще не одне покоління новелістів.

З коріння **Стефанікового** двоцвітного мистецтва "забуяла і нова літературна галицька парость" – літературней молодняк, що зчлвсь майстерності на новелах автора "Кленовах листків". **Ірина Вільде** – одна із тих українських письменни-

ків, кого зростила цілком рода **Стефанікового** кореня. Новелістична школа **В.Стефаніка** зіграла значну роль в етапствленні творчої манери письменниці.

Перше знайомство **І.Вільде** з творами її геніального земляка відбулося ще в дитинстві, бо ж в родині **Макогонів** панував культ **О.Кобилянської** та **В.Стефаніка**. Більше того, **Д.Макогон** / батько письменниці / під впливом творів **Стефаніка** написав новелу "Наймит", що була своєрідною варіацією історії **Федора** із **Стефанікового** "Палія".

І.Вільде впродовж всього життя шанувала **Стефаніка**, вважала його "могутнім ведетом української літератури". Сумна звістка про смерть митця викликала сповнений гіркоти репортаж у журналі "Друг молоді" / додаткові до Коломицької газети "Діночя доля", в редакції якої вона працювала на той час /.

Же на зорі своєї літературної діяльності **І.Вільде** вчлвсь у **В.Стефаніка** і у **М.Яшкова** стислості, лаконізму художньої форми, вміння глибоко занурюватись у світ переживань героя, прагнула набути **Стефанікової** досконалості в зосередженні на "психічному процесі героя в найінтенсивніший момент пульсації його серця й мозку". /**І.Денюки**/. Але якщо /за висловом **А.Крушельницького** / **Стефанік** – "різьбяр почувань хлопської душі", то коло творчих зацікавлень **І.Вільде** обмежується здебільшого життям і прагненнями хоч якогось досвітку провінційної інтелігенції. Якщо новели **Стефаніка**, сповнені глибокого, вражаючого психологізму, немислимі без їх соціальної основи, то **І.Вільде** в своїх ранніх творах майже не торкається класових суперечностей дійсності.

І все ж, не дивлячись на відмінності в тематиці / та й різницю в масштабності самих письменників/, вплив школи В. Стефаніка на І. Вільде помітний вже хоча б у прагненні письменниці "пізнати незбагненні можливості проникнення у таємниці психіки людини", в багатстві кольорової палітри, в ліричному характері обдарування. Єднає митців і відхід від традиційної "заокругленості" новели.

МЕЛЬНИЧУК Б.І. /Чернівці/

ПОЧАТКИ ХУДОЖНЬОЇ СТЕФАНІКАНИ

Враження, що його справив на сучасників літературний дебют Василя Стефаніка, було буквально приголомшливе. "Страшно сильно пиште Ви. Так, якби-сти витесували потужною рукою пам'ятник для свого народу. Ви одні витесуєте його, ми всі ке верт коло Вас нічо", - признавалася Ольга Кобилянська в листі від 4 червня 1899 р. / зберігається в Русівському музеї письменника/, схвильована щойно прочитаним " Камінним хрестом". Тож не випадок давуватися, чому вслід за Стефаніковим дебютом разом з низкою відгуків і статей з'являються і художні твори, присвячені великому майстрові.

Уже 1906 року друкується оповідання Ол. Галичанки /псевдонім Олени Кисілевської/ " Над новельками Стефаніка" /"Діло", ч. 207/, спрямоване проти буржуазної галицької інтелігенції, отих "панків руських", яким, за висловом автора "Сяньої книжечки", " треба по-капральськи бити в зубя". Що-презца, на такий міцний удар письменниця не злобулася, але

вона досить уїдлимо висміяла лицемірство панства, його зневагу до трудового ладу / "Пані докторова" з оповідання мало не плаче над "картинами хлопської недолі" в " Синій книжечці", та коли в її дім приходить зі своїм горем стара селяника, безцеремонно накидається на неї/. Разом з віршованим фрагментом Осипа Маковея "Терне" /"Руслан", ч.173, 17/4/ серпня 1910 р./, де новели В. Стефаніка називалися преславними, згадане оповідання належить до найперших художніх творів, у яких фігурувало ім'я видатного письменника.

Що ж стосується живих штрихів до його образу, то вони стали наноситися дещо пізніше, починаючи від середини 20-х років.

Найенергійнішим виявився вірний Стефаніків побратим Марко Черемшина, котрий впродовж 1926 р. створив цілий цикл присвят, досить різних у жанровому відношенні. Якщо "Стефанікові мужики" з крилатою характеристикою великого новеліста як "п о е т а мужицької розпуки" - мініатурний критичний етид, то чотири інші речі з цього циклу мають безпосередній стосунок уже до літератури художньої: " Його кров" і " Добрий вечір" - до поезії. Через усі ці твори проходить думка про зльтованість Стефанікової долі з долею трудового селянства, проте, що саме в цьому секрет незвичайної сили майстра. З великою емоційністю розкривається вона в творі " Добрий вечір, пане-брате!..", що звучить як найкраща народна пісня. Василь Стефанік - самовідданий оборонець покривджених, - стверджував Марко Черемшина у вірші " Під осінь":

Співав весну, співав літо й під осінь співає -
За мужицьку лиху долю світ свій коротає...

А в другій коломийці - "Медведя" побратим бачився поетові плугатарем, котрому виславо "тонкі ниви мужицькії у розгін орети".

Василеві Бобинському великий новеліст також уявлявся орачем - слово це навіть було занесене в заголовок вірше, з яким він виступив / до речі, зразу ж після Марка Черемшиня, що прочитав "Добрий вечір, пане-брате!.."/ на літературному вечорі у Львові 26 грудня 1926 р. Проте образ орача тут був зроджений вовсім іншими, літературними асоціаціями. Для В.Бобинського Василь Стефаник -

...скелений над кормом чепіг

Мужицький сян, що генія наказом

Еллінського Пегаса в плуг застріг

І скитський степ оре Пегасом. / ЩІА УРСР у Львові, ф.408.- оп. I.- Спр. 511.- Арк. 149/.

Радянська Україна, до якої горнувся серцем В.Стефаник, 28 січня 1927 р. вшанувала його великим літературним вечором, на якому прозвучало й кілька віршованих присвят. Крашом поміж них була поезія Василя Атаманюка "Василеві Стефанику-ві", в карбованих рядках якої обреш посивілого народного оборонця / "На битій галицькій дорозі Сріблом покривало голова" / зливався з образом катованої підсудчиками Галичини / "Смутні смереки ворог тебе і ставять шибениці в ряд" /.

З почуттям певної провини В.Атаманюк зізнавався:

Ми всі розбіглись од пожежі,

Ми всі розбіглись, хто куди -

І захищати мужицькі мели

В навокі залишилися - Тв.

Ці слова, цілком закономірні в устах вихідця з Галичини, пізніше, через чотири роки, здались вульгарно-соціологічною критикою "політичною неписьменністю поета". Якийсь І.В., процитувавши їх, писав, що В.Атаманюк "...отрашно плаче над поневоленням Галичини, але найбільше його болять те, що з цієї неволі всі повтікали /?/?/, залишився тільки захищати мужицькі мели" /?!/ - подумайте, хто? - один тільки член радикальної партії В.Стефаник". І далі йшла ціла серія риторичних запитань: "Невже ж В.Атаманюк не знає про пролетарських і революційних письменників на Західній Україні? А де ж КПЗУ? Де робітничо-селянська преса? Невже, на думку В.Атаманюка, - все те не обороняє "мужицьких меж", тільки В.Стефаник, якого, безперечно, високохудожня творчість не є пролетарською?", - хідна Україна.- 1931.- № 2 /14/.- С.86/. Коментарі, як то кажуть, зайві.

Інший виходець із Західної України, Федір Малицький, відштовхуючись у вірші "Різьбяр" / 1928/ від Стефаникувого "Буду свій світ різьбити, як камінь", малював народження митця, чий "зір ясний" окаламутився, коли спостеріг, що

Скорбна мати паньське збіжжя

За дванадцятий жне сніп.

І тоді він

Залишав ясні дороги,

Мамин жаль сплітав у спів... / Світ.- 1928.- № I.- С.3/.

І тоді він став різьбити на камені, на перлах "втрати, жаль, терпкі боління..."

Поля Ф.Малицького порівнюватиме В.Стефаника з різьбяр-

рем чимало інших поетів. Через три роки це зробить у нехитрих, але проникливих рядках Федір Невестик:

Увесь мужицький біль, всі їхні страждання,

Усі найглибші тайни їхнього чуття

Ти перелив в душі на власні почування,

Різьбарю сірого мужицького життя. /Громадсько-кооперативній часопис.- 1931. ч. 20-21.- С.1/.

Тоді ж, 1931 року, писатиме про Стефаникові " слова-зори", "хлопським горем вирізьблені", поет-селянин з Городенківщини Я.Чорнобривий. Цілком природно, що під його пером В.Стефанік поставатиме пугатарем, котрий самовіддано, не шкодуючи зусиль, крає рідну ниву, "зарослу терисм, бур"янами". Віршем Я.Чорнобривого відкривалася видана у Львові квілейна збірка " Дорога. Василеві Стефанікові у 60-ліття його дороги життя. 14.У.1871 - 14.У.1931", що включала й інші присвяти.

Трохи пізніше, 1937 року, в Коломиї вийшла окремою книжечкою інша " Дорога" - оповідання-спогад Івана Михайлика, що вפלелся до вікна на свіжу Стефанікову могилу. Образ дороги тут не однозначний. То й путівець до Русова, що його верстав в другому автор твору, щоб зігрітися сонцем Стефанікового серця, то й шлях русівського генія до людей, то і його остання путь, на цей раз у безсмертя, бо " всі землі його дорогу чуть..."

У скорботні дні прощання з народним оборонцем народилося й кілька віршів, один з яких - "Над свіжою могилою" - належав Михайлові Семотюку, селянинові з Карлова, того самого села, звідкіля походила Стефанікова мати. Вустами селянського поета, що іменував славетного новеліста "співцем трудящих", народ

заповідав своєму синові безсмертя:

Усе життя віддав він нам,

Та з нами залишиєся! / Громадський голос.- 1936.- 19

грудня/

Отак і започатковувалася художня стефанікїана. Нехай негласно, нехай лишень поодинокими віршами й оповіданнями, що нерідко виходила з-під пера непрофесійних літераторів. Однак була в них життєздатні зеренця думок та образів, що заврожайлися згодом не тільки багатьма десятками поезій, утім числі написаних такими майстрами, як Микоим Рильський, Степан Крижанівський, Дмитро Павличко, Іван Дреч, Степан Пушик, Михайло Івасюк, а й поетичними циклами Івана Цинковського, Юрія Бундзяка, Оксани Сенатович, Микола Кубика, поемою Марії Влад "Василь Стефанік", п'єсою Ярослава Яроша "Біла лілія", оторінками прозових творів Володимира Гандурака, Валерії Врублевської, Романа Андрійшика, Федера Погребенника.

МЕЛЬНИЧУК А.Ф.

ГНАТ ХОТКЕВИЧ - ПЕРЕКЛАДАЧ НОВЕЛ ВАСИЛЯ
СТЕФАНИКА РОСІЙСЬКОЮ МОВОЮ

До перекладів і популяризації творчості В.Стефаніка російською мовою звертались передові діячі - сучасники письменника. Проте бібліографічні та літературознавчі довідники /першусім бібліографічний покажчик " Василь Стефанік", К., 1961 та бібліографічний словник " Українські письменники", Т. Ш, К., 1963/ не фіксують імені відомого діяча української

культури Гната Хоткевича, який переклав чимало творів Стефаника російською мовою. Серед рукописів Хоткевича в Центральному державному історичному архіві УРСР у Львові / ф.688, оп.І, од.зб. 163/ нам вдалося знайти автографи його перекладів новел Стефаника російською мовою з коротким вступом про письменника і поясненнями окремих місць у новелах.

Перша зустріч Хоткевича з Стефаніком відбулася в 1903 р. у Полтаві на відкритті пам'ятника І.П.Котляревському. В 1906 р. Хоткевич виїжджав в Галичину, щоб уникнути переслідувань за участь в революційних подіях 1905 р. в Харкові. З того часу до повернення на Україну в 1912 р. Хоткевич часто зустрічався з Стефаніком і став великим шанувальником його таланту. Про це красномовно говорить передмова Хоткевича до перекладів новел російською мовою, оповнена захоплення і високої оцінки. Хоткевич переклав 22 новели Стефаника.

Перебуваючи в Галичині, Хоткевич добре вивчив побут гірського населення, його творчість та вірування. Це йому придалося і при перекладанні творів Стефаника. Він дає змістовні пояснення специфічних етнографічних назв /напр., "бойки"/, окремих народних звичаїв, традиційних вчянків, норм і т. ін. Скажімо, до слів із новели "Ангел" - "Эх, буль я старшиной. Я бы тебя на последнее огниво сковал" - Хоткевич дає таке пояснення: "Последнее огниво - это довольно популярный /особенно в горах/ способ кары. Засовывают человеку руки в пазуху, продевают палку и закидывают ноги через эту палку. В таком виде человек становится совершенно беспомощным /арк. 79/.

Слова "пьет к нем" / з новели "Поджигатель" перекладач пояснює так: " пить к кому-либо - это значит высказывать

несколько пожеланий по отношению к данному лицу, выпить и передать ему чарку" / арк. 52/.

До перекладу деяких новел Хоткевич подав коротенькі пояснення, в яких виявляється і розуміння соціальної глибини творчості Стефаника, і захоплення його майстерністю. Для прикладу наведемо анотацію до новели "Кленові листки": "Следующий рассказ "Кленовые листки" является, пожалуй, одним из самых ярких в этом цикле изображений экономического бедствия. Уже из того, что было прочитано, читатель мог убедиться, какой большой мастер Стефаник в изображении села. Рассказ "Кленовые листки" окончательно закрепил в сознании читателя за Стефаником первое место в этом жанре."

Переклади новел В.Стефаника створюють інтерес не тільки як цікава сторінка діяльності Хоткевича та яскраве свідчення тісних зв'язків письменників східних земель і західних земель України і українсько-російських взаємин, а й з практичного боку. Хоткевич, як згадувалось, глибоко пізнав народний побут, світогляд і характер трудящих Карпат і Підкарпаття. І тому йому вдалося передати тонкі нюанси озерідної мови Стефаника, знайти влучні відповідники в скарбниці російської мови, дати ґрунтовні і в той же час лаконічні пояснення. Цей досвід використаний і сучасними перекладачами.

В історії перекладання новел Стефаника на російську мову праця Хоткевича є одним із етапів. Із цього погляду вона також заслуговує на увагу дослідників.

Нам не вдалося встановити, які з перекладів Хоткевича були опубліковані. Бібліографічні покажчики таких відомостей не подають. Сам Гнат Хоткевич у списку своїх праць відзначає і новели Стефаника в російському перекладі / Гнат Хоткевич,

твори, т.І, вид-во "Рух", Харків, 1928, стор. 44/.

НИЦАЙ О.В.

ВАСИЛЬ СТЕФАНІК І МУЗИКА

В історії світової літератури можна знайти чимало прикладів, коли музика була для письменника могутнім і дійовим імпульсом творчості. Яскравим свідченням цього є життя й діяльність Держмонтова, Тургенєва, Романа Роллана, Гарсія Лорки, Лесі Українки та багатьох інших. У цьому ряду славетних імен стоїть ім'я талановитого українського письменника-реаліста, неперевершеного майстра стислої соціально-психологічної новели - Василя Стефаника.

Різноманітними були зв'язки письменника з музичним мистецтвом. Це і фольклорні записи, які, на жаль, майже не збереглися, і тільки 14 пісень, записаних в с.Русові, ввійшли до збірки "Народні співанки", і жива пісенна традиція с.Русова, що оточувала письменника протягом всього життя; і спілкування з славетною співачкою Соломією Крушельницькою. Любов до народної пісні дала йому чимало щасливих хвилинок творчого натхнення.

Як відомо з автобіографічних свідчень В.Стефаника, народні пісні припали йому до серця ще з дитинства. І перші з них він перейняв від матері. Назавжди запам'яталась у звучанні немичиноного голосу пісенька "Ой не коси, бузку, сіна", яка згодом лягла в художній текст новели "Вечірня година". Мати письменника була нерозлучною з піснями, вчила його з сестрою

"файні пісеньки співати", і вони запали синові в душу навіки, а потім виринали в його новелах, листах. Матерні пісні багато заважили в розвитку емоційності майбутнього письменника, чужинності до людської недолі. До цього додавались сповнені поезії сільські обряди з піснями, з яких В.Стефаникові особливо припали до серця колядки. В дитинстві любив ходити з хлопцями колядувати, а в зрілому віці часто в Русові запрошував до себе колядників у хату, щоб наслухатися їх співу. Спогад письменника про свої далекі дитячі роки, про щедрий вечір у батьківській хаті, любов до колядок і щедрівок вилилися в новелах "З міста йдучи", "Роса", "Браття". В колядках і щедрівках відлунувалась, як говорив Стефаник, сива давнина, в них звучала й сила мудрості трудового народу. Сучасники В.Стефаника розповідають, що він любив слухати народні пісні і в зрілому віці. Особливо хвилювали його пісні, в яких вилились соціальні муки думи й прагнення трудящих, їх протест проти несправедливості, як, наприклад, про Байдю, Морозенка, "Ой наступила та чорна хмара" й інші.

Любов до народної пісні, поезії, глибоке знання її калюжили відбиток на всь творчість письменника. О.Лей пише: "Якось неясною мелодія, сповита журливістю народних пісень, прорилась з усіх новел В.Стефаника. І це - не від наслідування пісенного стилю чи образності, а від самого відповідно настроєного естетичного сприймання живої дійсності письменником. Він ліби через пісню чує внутрішнє пульсування навколишнього життя".

В.Стефаник - майстер новели. Основне в ньому, як і в народній пісенності, - світовідчуження, світобачення, і тому

драматичні й трагічні життєві ситуації обираються письменником для відтворення типових соціальних умов життя галицького селянина. Драматизм селянського життя зображено в новелах В. Стефаника з глибоким уболіванням автора, і це уболівання пробивається час від часу нотами народного голосіння, яке в своєрідній стефаниківській інтерпретації створює емоційну атмосферу його новел. У "тедаврї звітової новелістики" /В. Лесин/ "Новина" з незвичайною навіть для нього мистецькою силою і газетним лаконізмом подано випадок, що не йде в порівняння із змальованими В. Стефаником драмами і трагедіями в селянській родині. О. Дей пов'язує заголовок новели "Новина" з поширеними на Покутті зачинами народних співанок-хронік про різні незвичайні життєві події, часто трагічного характеру. Наприклад:

1. Ой у Спасі на край села сталася новина:
Пропав Дмитро Одованець - шістнадцята днина.
2. Чи ви чули, люди добрі, сумную новину,
Що убила в Ковалівці хлопця і дівчину.
3. Ой з п'ятниці на суботу сталася новина:
Погубила свою душу молода дівчина.

Такий зачин і в новелі В. Стефаника: "У селі сталася новина, що Гриць Летючий утопив у річці свою дівчинку". У даному разі - не типологічна подібність, а вияв впливу народного сприймання традиційного народнопісенного відтворення трагічної події.

У деяких новелах драматизм, трагізм і кульмінацію письменник підкреслює звучанням колискової або ліричної пісні чи запального танцю. Це новели "Кленові листки", "Камінний

хрест", "Лист", "Вона - земля" і інші. Так, у новелі "Кленові листки" поміраюча мати співає своїм діточкам-маликам пісню, яка ще більше поглиблює трагізм твору: "Слова тихі, невизнані говорили, що кленові листочки розвіялись по пустім полю, і ніхто їх позбирати не годен, і ніколи вони не зазеленіть. Пісня намагалася вийти з хати і полетіти в пуге поле за листочками...". Або в новелі "Камінний хрест", яка серед усіх новел В. Стефаника звучить як потрескаючий, справді бетховенський акорд, драматизм і кульмінація підсилюється співом пісні Івана і його давнього побратима Михайла. Пісня "Ой з-за гори кам'яної", яка так багато важить в даному епізоді, тільки скупо згадана, і вже невиносимо болюче звучить танець-полька: "Іван ймив стару за шия і пустився з нею в танець.- Полька мені грай, по-паньськи, мам гроші! Люди задеревіли, а Іван термосяз жінкою, як би не мав уже гадки пустити її живу з рук. Вбігли сляни і силоміць винесли обох із хати. На подвір'ю Іван танцював даліше якоїсь польки..."

Подихом народної поезії, пісенної образності пройняті усі його новели. Як справедливо відзначив дослідник художньої майстерності письменника В. Лесин, "Стефанік, звертаючись до скарбів фольклору, перешлаив їх у своїй творчій лабораторії часто до невпізнання, залишав тільки загальний тон, пісенний дух". Його талант виростав із народнопісенного відчуття життя й зосереджував у собі найвищий згусток цього відчуття. Не випадково письменник порівнював свою творчість з музикою Бетховена. "Я писав тому, щоб струни душі нашого селянина так кріпко настроїти і натягнути, щоб з того вийшла музика Бетховена. Це мені вдалося".

Дослідники творчості письменника не раз звертали увагу на спорідненість слова Стефаніка і музики великого Бетховена. Врештешт тональна подібність цих митців, їх тяжіння до мінорних, трагедійних інтонацій, прагнічених і пристресних водночас. Обидва передавали в своїх творах складні душевні стани— від скарги до зривів відчаю, від громових тонів до лагідних, ніжних чи суверо спокійних, від спокійного споглядання до крайньої розпущки або пристрасті. Героїчний склад художнього мислення Бетховена, невідомою ознакою якого є вражаюча масштабність почуттів, думок, картин, пізнаємо в окремих новелах Стефаніка /"Сина", "Марія"/.

З найкращими народними піснями, у яких сумна дійсність "оздоблена золотом найправдивішої поезії", порівнював Стефанікові твори І.Франко. Справді, фольклоризм творів В.Стефаніка — дуже тонкий, заглиблений. Подихом народної поезії, пісенної образності пройняті усі його новели. Сам Стефанік надзвичайно високо цінував народну творчість: "Прецінь наше поезія людська є скарбом краси". Цей скарб був і його надбанням, яке й віддзеркалювалось оригінальними художніми цінностями в творчості письменника.

ОБОДЯНСЬКА Л.Н.

ДІАЛОГІЧНІ ТА МОНОЛОГІЧНІ ФОРМИ У ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА ТА БОГДАНА БОЙКА

У праці "Мовлення дійових осіб" О.Білецький, спираючись на досягнення своїх попередників, виділяв чотири типи діало-

гів, і в основу цієї його класифікації лягли критерії активності кожного із співбесідників у процесі мовлення, а також певний психічний стан. Зокрема, у діалозі з домінантою висловлення одного з персонажів передається сильне збудження. Якась подія, спогад, звістка так вражають душу, людини, що вона не може мовчати, мусить вилити біль чи радість у колі співбесідників.

Майстром саме такого діалогу був В.Стефанік. Особливості "домінанти висловлення" одного із співбесідників можна проілюструвати на прикладі новели "Камінний хрест". Прочавчась із селом перед виїздом до "Гамерики", Іван Дідух пригочає сусідів. Від усвідомлення того, що це він востаннє бачить своїх земляків,— наче кам'яніє і спочатку тупо дивиться поперед себе, а потім стріпує сивим волоссям, поволі виходить із отупіння і починає, пригочаючи своїх гостей, говорити: примає на свою дружину, щоб не плакала, просить пробачення у присутніх, прощається з старою, як перед смертю, розповідає про свій горб землі, який у нього силу забрав. Головне для нього зараз виговоритися, накричатися, щоб позбутися каяття, який заповняв його душу. По суті, діалог в новелі "Камінний хрест" є монологом, пересіченим репліками інших персонажів та авторськими ремарками.

До різноманітних діалогічних та монологічних форм звертаються, безумовно, й майстри сучасної прози. Якщо Р.Іваничуку більше імпронує діалог-диспут, діалог-двобій /"Сьоме небо", "Місто", "Буравлиний крик"/, що являють собою словесну суперечку, то для творчості Богдана Бойка більш характерна "домінанта висловлення" одного із співбесідників. Так, наприклад,

у створенні образу Данила Журака особливе важливу роль відіграє внутрішній монолог, що виступає як у формі прямої передачі почуттів і думок героя, так і в формі непрямой, чим автор досягає розширення сфери психологічного аналізу героя, можливості розкрити найбільш невидимі душевні порухи. Не випадково письменник часто залишає героя свого наодинці з самим собою. Вибір даних засобів психологічного аналізу в творах Б.Бойка диктувався самим характером Данила Журака - самозаглибленого, безжального до себе, чесного, інтелігентного. Як і в героїв новел В.Стефаника, ми не спостерігаємо розбіжностей між тим, що думає і що говорить Журак. Проте, коли Б.Бойко прагне зірвати маску з лицемірних дій і вчинків Семена Цізорька, то використовує контраст між реплікою й ремаркою. Таких ситуацій не знають знедолені герої новел В.Стефаника, вони ширі й відверті, у них що на серці - те й у слові. Інакше кажучи - тип характерів диктує свої закони, які й визначають суцвіття художніх засобів.

В трилогії Б.Бойка не створено широку панораму, автор концентрує увагу на перших днях війни, щоб простежити за змінами в психології людей, що настали з початком війни. Не часто такі аспекти людського буття стають об'єктом художнього дослідження. Тому не зовсім правий, як нам здається, М.Насенко, який відзначає, що автор "не зумів достатньо переконливо відтворити зовнішні прояви людського життя" / Насенко М. П'ятиліття українського роману, С.214/, автор і не ставив перед собою такого завдання. Він пішов шляхом конденсації часу і розширення простору в душах героїв. Завдяки цьому динамічним виїмкам "внутрішній сюжет", твору, в якому відбуваються зміни не так

зовнішні, як внутрішні. Адже справа не в тому, по краще, чому віддати перевагу - дії чи рефлексії. Потрібен саятез, бо в реальності людина занурена і в одне, і в друге. А такі важливі характеризуючі форми, як діалоги, монологи, ремарки, внутрішнє мовлення, є могутнім засобом розкриття психології дійових осіб.

ПІЛИП"КК О.М.

" У МЕНЕ ЗОРІ СВІТЯТЬ В ДУШІ..." /ПОЕЗІЇ В ПРОЗІ
І ВНУТРІШНЯ СВОБОДА В.СТЕФАНИКА/

Особне місце у новелістиці В.Стефаника відведено і поезіям у прозі: смисловими варіаціями, образно-символічним кодом вони природньо не викладаються в ідейно-проблематичний контекст написаних пізніше соціально-психологічних творів. Окрім того, більшість ранніх прозових мініатюр автор зняв /"годер"/ власноручно.

Причина відчайдушного вчинку розкрита В.Стефаником у листі до В.Морачевського від 14 квітня 1897 року, в якому молодий письменник звіряється, що видавці повернули авторові впорядкований рукопис, безапеляційно заявивши: "Талант є, та нема у цих творах служби громаді, нема науки для теперішнього покоління, таке можуть собі богати німці друкувати".

Відповідь видавців промовисто засвідчує, що літератор-початківець не виявляв снаги до ідеологічних канонів тогочасного соціально заангажованого українського письменства. Дійсно, В.Стефаник, відсторонюючись від схематичного дидак-

тизму в літературі, плекав свій талант на підвалинах нетрадиційного художнього мислення, закладених А.Рембо, П.Верленом, Е.Верхарном, Ф.Ніппе, Г.Міцінським, П.Альтенбергом й ін. Фактично поетика західноєвропейських модерністів ґрунтувалася на використанні образів-символів, несподіваних порівняннях, фантастичних асоціаціях, що зумовлювалося потребою /завдати естетичного порядку/ витворити нове слово у літературі.

Зважаємо, що стосовно В.Стефаніка такі орієнтири спричинені не лише перипетіями літературного учнівства, а й закладені у самій внутрішній структурі його поетичної індивідуальності. Сказане підтверджують збережені поезії у прозі, а також окремі фрагменти в епістолярії, зокрема 1896-1897 років, що сприймаються своєрідним продовженням прозових мініатюр.

Примітно, що у багатьох листах діамантово розсіпані образно-асоціативні інкрустації Стефанікових одкровенень, які начебто розмивають грані між конкретним адресантом і враз виявленим ліричним геросом. Приміром такий фрагмент: "Тепер лиш вернув-ам з-побід звіздяного неба. Шовки, переткані золотом, падають на землю від одного краю світа аж до другого. Дерева, то як земляні колки, здвигаются ід гори, аби дорогої матері небесній не дати власти на брудну землю. Я станув поміж галуз, і куснички тої матері падали мені в волос, в вуху, просувалися попри лице і робили не то вражінє весняного вітру, не то гладяньких, незроблених рук жіночих. Напрявав я тої парчі смду та й утік з маєтком до хати. Може, ребо має втрату, але замо у мене зорі світять в душі, а легкий вітер червону кров гонить із серця в тіло".

Читаєчє вразєвєт пєйєвєк, позначений космічністьє світубу-

дови / земні дерева, як колоня, несуть на собі небо/, суб"ективно-психологічні обсервації від повіу весняного вітру, лєдє вловимі зором і душев перєлєви смутку в радощі, радощів у смуток. Подібна "діалектика" - гармонія художнього слововиявлення притаманна поезіям у прозі "Чарівник", " Ользі присвячу", " У воздухах плавають ліси", "Весна".

Молодий Стефанік, переживаючи добу мистецького становлення, аналізуючи власні вчинки і думки, почував себе духовно свободним. Осмислюючи сенс літературного покликання, усвідомлював вартість художнього слова, його діалогізм й одухотвореність. Тому не випадково і в оригінальних творах /"Амбіції"/, а також у листах образне слово персоніфікується: "То видите,- писав у серпні 1897 р. В.Стефанік до С.Морачевської,- той образ налетів на мене... разом з проміннями, і лишє і вертиться, і дригасєя, і виривасєя від мене. Я Вам кажу, що мука моя з тим образом. Я ходжу, а він ковтає і допоминається на папір..

Як мене катувть образи! Вони у мене такі фєйні, такі фєйні, що я вповісти не годєн. Ростуть бонє, ростуть і жє стєють фєйними парубками".

Очевидно, володіючи даром внутрішньої свободи, В.Стефанік глибоко проникав у психологічний світ персонажів своїх новел, нетрадиційно мотивував їх вчинки і характери, бо дікував у людях добрі помисли і вільний дух.

ПАВЛИКОВ Г.Ф.

ТВОРИ СТЕФАНІКА В ПЕРЕКЛАДАХ В.РОССІЙСЬКА

Перші російські переклади новел В.Стефаніка появилися

у 1900 році, після виходу його першої збірки "Синя книжечка" /1899/. З цього року вони друкуються на сторінках російської періодики, виходять окремими виданнями – "Рассказы" /1907/, "Капли крови" /1911/, "Избранное" /1971/. З них російське громадськість познайомалася із частиною художньої спадщини В.Стефаніка, майже нічого не знаючи про інші сторони літературної діяльності письменника. За нелегку справу ознайомлення російського читача з повною опадщиною взявся відомий російський радянський перекладач Володимир Россельс, який з 1939 року працював над вивченням творчості Стефаніка і наближенням її до своїх співвітчизників. У 1971 році перекладач виступив на Республіканській науковій конференції /м.Івано-Франківськ/, присвяченій 100-річчю від дня народження В.Стефаніка, із доповіддю-роздумами "Проза Стефаніка і спроба її сприйняття" / російський варіант – "Проза Стефаніка и традиция восприятия"/, в якій висловив цікаву думку про труднощі у передачі його прози іншою мовою. Він підкреслив, що чим "глибше осягаєш її культуру, то складніші завдання постають при спробі передати її".

Думку В.Россельса легко перевірити на прикладі його перекладів "Новелл" В.Стефаніка, що у 1983 році появились в академічній серії "Літературне пам'ятники". Тут слід уточнити, що з українських письменників у цій відомій серії появилося, крім В.Стефаніка, тільки "Сочинення" Івана Вишенського /1955/. "Новелли" В.Стефаніка поки що найповніше видання творів українського автора. В.Россельс вперше подав всі новели В.Стефаніка, його незакінчені твори /"Богатир і "Стачка"/,

автобіографічний етид "Людмила", різні редакції і варіанти його оповідань та 59 листів за 1899–1900-і роки.

В.Россельс усі свої переклади виконав за 3-томним академічним "Повним виданням творів" В.Стефаніка /1949–1954/, звівши їх за автографами. Важливо, що всі переклади виконали однією особою, тоді як попередні – різними перекладачами, що порушувало стильову єдність творчої манери В.Стефаніка. В.Россельс дав ґрунтовку післямову "На вершинах пороку мислення" і характеристику окремих творів. Критика /В.Полек, В.Фединишинець, Б.Харчук/ високо оцінила працю В.Россельса.

Уже став хрестоматійним знаменитий початок новели "Новина" – "В селі сталася новина...". До перекладу В.Россельсом цього твору В.Стефаніка вже було п'ять спроб інтерпретації його російською мовою, але вони мало відповідали українському оригіналу. Однак і його інтерпретація – "В селі передавали новість..." не адекватна початкові новели "Новина". Це ще один приклад, що підтверджує, як важко перекладати оповідання В.Стефаніка, який, за словами М.Горького, писав "коротко, сильно і страшно".

Маємо і знахідки, і промахушки В.Россельса у передачі творчої манери В.Стефаніка. Так, назву новели "Стративси" він переклав "Повесился", хоч ще раніше Г.Ляпов передав її більш вдало – "Погубил себя". Покутові історико-етнографічні і побутові реалії він часто залишав у тексті перекладу, пояснюючи їх у підрядкових примітках /напр. кыптар/ або розкривав їх через прикладку – "в багато расшитую суму-тайстру". В.Россельс делкі українцями повністю зберіг у перекладі – напр.: пан-рапа, пан-староста тощо.

В.Россельс вперше познайомив російських читачів із час-

глюкою епістолярної спадщини В. Стефаника, що має першорядне значення для розкриття творчої лабораторії письменника /"Новина" і лист В. Стефаника до В. Мордчевського/.

Вважаємо видання "Новелл" В. Стефаника у перекладах В. Россельса цінним джерелом для пізнання феномену українсько-го класика.

ПОЛЕК В. Т.

В. СТЕФАНИК І Л. БАЧИНСЬКИЙ

/ ДО ІСТОРІЇ ОСОБИСТИХ І ТВОРЧИХ ВЗАЄМИН /

У життєвій і творчій біографії В. Стефаника і досі маємо "білі плями" або недостатньо вивчені моменти і факти, що збіднюють творчий шлях письменника або розкривають його у кривому дзеркалі, і не дозволяють повністю зрозуміти художній феномен В. Стефаника. До "заборонених тем" до недавнього часу належала і проблема "В. Стефанік і Л. Бачинський". Деякі матеріали можна знайти у оподах В. Косташука, дослідженнях В. Месина і Ф. Погребенника, щоправда, із забвчою "класовою" оцінкою. Опубліковано декілька листів Л. Бачинського до письменника, що відносяться до довшого періоду творчості автора "Новини". Настав час розкрити і що сторуку людських і творчих взаємин В. Стефаника, що має значення також і для розкриття громадсько-культурного життя українського народу у др. пол. XIX ст. — початку XX ст.

Лев Бачинський народився 14 липня 1872 року у Серафимцях теперішнього Городенківського району в родині вчителя. Після

закінчення місцевої початкової школи навчався у Коломийській гімназії / тепер СШ № 1 /, де познайомився із старшим на один рік від себе В. Стефаніком. Як писав у 1929 році письменник, "Левко Бачинський був дуже розумний, тактовний і великий характер / а дещо раніше уточняв — "спокійний, серйозний" /". Тоді, як і тепер, коли він є одним з провідників політичних української нації в Галичині, його слова все покривалися з його ділами. Зі всіх своїх товаришів я його найбільше любив". Вони обидва належали до тайного гуртка коломицьких гімназистів, виступали перед ними із своїми рефератами з історії України та її літератури. Під час літніх канікул вони записували на Святинщині і Городенківщині народні пісні, повір'я і звичаї, а на початку навчального року на їх основі виступали із рефератами. Як образно згадував В. Косташук, гуртківці "співали народну силу, а де пройшли, лишили за собою з числа селянської бідноти беззастережних прихильників і приятелів. Кидали свої серця селянам під ноги, а ті капали їх обома руками, пригортали до себе і запалювали ними свої серця".

Така діяльність не сподобалася сумнозвісним "москвофілам", які добилися виключення найбільш діяльних гуртківців із Коломицької гімназії. Серед 20 "коломицьких батирів", як їх зневажливо назвав шкільний інспектор, були В. Стефанік, Л. Бачинський і Л. Мартович. З 1890 р. всі вони продовжили навчання у Дрогобильській гімназії, після закінчення якої у 1892 р. Л. Бачинський і Л. Мартович вступили на юридичний факультет Чернівецького університету, а В. Стефанік — на медичний Краківського. Хоч їхні дороги на деякий час розійшлися, проте між Краковом і Чернівцями та Серафимцями зв'язки не переривалися.

залися, про що свідчать досить активне листування між В. Стефаніком і Л. Бачинським / його листи не опубліковані /, часте навідування першого з них до дому друга. Тут він познайомився із сестрою Л. Бачинського, золотоволосою Євгенією. Скоро дружба переродилася у кохання. Вона дуже тужила, не хотіла вийти за нікого, крім В. Стефаніка. Восени 1896 р. Євгенія Бачинська застудилася, захворіла на запалення легенів, що перейшло у туберкульоз. 5 грудня 1897 року вона померла, проживши всього 22 роки / народилася у 1875 році /.

Ця трагічна подія не похитнула дружби між Л. Бачинським і В. Стефаніком. У нарисі "Серце" письменник так згадав про це: "Євгенія Бачинська – моя біла любов". На запитання одного з синів, який переписував рукопис, як треба розуміти ці слова, В. Стефанік перекресляв це речення, уточнивши: "Євгенія Бачинська – моя перша любов". У такій редакції воно і було надруковане. А про свого друга у згаданому нарисі "Серце" так сказав: "Лев Бачинський до себе найбільше суворий, а від хлоп'ячих літ все має погане забув". Він справді простив, але не забув. Вибираючись у грудні 1926 року до Львова на шкільне з'явлення В. Стефаніка, він грізь ольози сказав: "Дуже його люблю, але... через нього померла моя сестра".

Євгенія Бачинська залишила помітний слід у творчості В. Стефаніка. Влітку 1897 року він надіслав В. Морачевському присвячену йому поезію у прозі "Раненько чесала волосся" /Вецлавові/. Вражений таким незвичайним твором, польський перекладач просив дещо уточнити у ньому. У вересні 1897 року В. Стефанік у листі розкрив "темниці" своїх взаємин із Є. Бачинською. "То давня історія. Я ще був у школі. Висока, білява

ганна мене полюбила. Я перший раз дізнався, – писав він, – що мене дівчина любить. Ой то була радість, але така, що єї потім і перед тим такої не було. Але я не любив панни... Тепер та панна нещаслива. Раз вона чесалася і я був при тім. Та вона питалася горіха, чи прийде єї мимий? Я відповів за горіха, що прийде, але додав, так мусить єї сказати, бо інакше він не годеє, як сонце дивиться на нього. А якби він правду сказав, то би всох на другу весну". В. Морачевський зрозумів автобіографізм нарису "Раненько чесала волосся" і з подякою відповів: "Ви мені надіслали шматочок свого життя, трохи болю, Ви саме зі мною посадили поговорити про почуття найделікатніші". А раніше у листі до Л. Бачинського В. Стефанік так розповів про своє ставлення до його сестри: "Я її пізнав дитиною і дотепер вона дитина, як Гретхен Фавста ... Для мене є вона ранком пречудним, уквітченим в усі чуда крася..." А опублікована у 1922 році невелика "Сини" має таку присвяту: "Присвячую мійому другові Левкові Бачинському".

Після закінчення Чернівецького університету і проходження адвокатської практики у Горденці, відкриття власної адвокатської канцелярії, у теперішньому Івано-Франківську на вул. Голуковського, 12 /тепер Пушкіна, 22/ Л. Бачинський і далі підтримував дружні взаємини із В. Стефаніком, не рятуючи його у скрутних ситуаціях. 5 квітня 1911 р. вони підписали колективну "Відозву до наших землян виборців". У січні 1919 р. В. Стефанік входив до складу очоленої Л. Бачинським делегації ЗУНР, яка 22 січня 1919 р. підписала акт злуки УНР і ЗУНР. В умовах польської окупації Західної України Л. Бачинський морально і матеріально /декілька разів позичав

письменникові гроші для сплати боргів і навчання снів у гімназії /підтримував В.Стефаника. 6 червня 1926 р. у листі до письменника просив його прийхати до Станіслава і виголосити доповідь про І.Франка. Він також допомагав своєму другу одержати закордонний паспорт для поїздки на Радянську Україну, але польський уряд і Станіславське воєводство не дозволило йому виїхати за Збруч. 11 квітня 1930 року Л.Бачинський помер. На звістку про смерть свого друга В.Стефаника надіслав із Русова листа його дружині Н.Бачинській, в якому висловив своє глибоке співчуття з приводу передчасної смерті її чоловіка, високо оцінюючи Л.Бачинського як громадянина і людину.

ПРОЦК С.В.

ВАСИЛЬ СТЕФАНІК ТА БОРИС ГРІНЧЕНКО

Два великі митці – Грінченко і Стефаник починали творити в час зачатків національного відродження, пробудження пригнобленого українського руху. Незважаючи на кордони, письменники були ознайомлені із творчістю один одного. Твори Грінченка друкувалися у галицькій пресі. Ім'я Стефаника теж було широко знане на Наддніпрянщині. Зустрілися письменники на відкритті пам'ятника Котляревському в Полтаві в 1903 році.

Та все ж доводиться більш говорити не про особисті творчі контакти, а про спільність творчих концепцій.

Якщо зіставити їхній доробок в аспекті жанрової диференціації, то зразу видно: Стефаник – новеліст із окупим, лапідарним висловом, мов свинцевим градом мужальського гору; Грін-

ченко – поет, прозаїк, драматург, перекладач, фольклорист. Здавались митці не тільки до жанру оповідання / новела-пісенний утвір в українській літературі і Стефаник почав писати вже на зорі ХХ віку/, а й поезії в прозі / Грінченко – цикл "Дрібнички", " Двоє рідних", " 9 січня"; Стефаник – "Моя слово", " Амбіції", " Раненько чесала волосся"/, хоч поняття "поезія в прозі" стосовно Грінченка дещо проблематичне.

Безсумнівно, що в творах обох письменників-гуманістів наскрізний мотив – любов до обезлюдленої людини. І нотки трагічного у їхніх творах зовсім не означають, що вони песимістичні. Вони якраз оптимістичні вже своїм фактом звернення до картин мужицького горя, вони не нагнітають душу фатальною безвихіддю, а вселяють протест. Зрештою, відомий вислів Стефаника з приводу песимістичного та оптимістичного у його творах, що став хрестоматійним, підтверджує життєлюбні, гуманістичні витoki його творчості.

Напевно, найбільш єдне писемників концепція трагічного. Трагічне у досліджуваних творах письменників проявляється на різних рівнях: ідейно-тематичному, сюжетно-композиційному /трагічний конфлікт, трагічна ситуація, трагічна картина/, оповідному /трагічне вболівання, трагічний фон, які подані через систему суб'єктивних форм: автора, оповідача, оповідача-герою/, словесному, інтонаційному. Герої оповідань Грінченка і Стефаника – люди великої душі, а дітя – вості того високого і прекрасного, що одержано в спадок від батьків, від українського народу. /Особливо характерно для прози Б.Грінченка/. Їхня духовна краса найповніше розкривається в незвичних обставинах, трагічних ситуаціях..

Письменники глибоко відтворили трагічну сумеречність

між прагненнями і можливостями людини. Коли трагічний конфлікт перенесений у внутрішню сферу, то він виникає саме із внутрішнього неприйняття людською індивідуальністю певних умов життя. Через трагічне герої В. Стефаника і Б. Грінченка приходять до глибокого розуміння закономірностей суспільного буття, через зображення трагічного автори виносять вирок соціальної чи національної несправедливості / Б. Грінченко - "Сама, зовсім сама", "Палії", "Олеся", "Петько", "Каторжна", "Підпал"; В. Стефанік - "Катруся", "Школа", "Новина", "Лан", "Самісилька", "Похорон" /. Цікаво співставити і антимілітаристські тенденції в новелах Стефаника / "Стратився", "Виводила з села", "Діточа пригода" і т. д. /, і засудження царської армії як причини вилюдження, деградації селянина / п'єса "На громадській роботі", повість "Під тихими вербами" / у Грінченка.

Отже, бачимо, що при наявності багатьох відмін і спільнот у творчості обох майстрів слова найголовнішою спільною концепцією, що єднає наддніпрянця Грінченка і галичанина Стефаника була міра любові до свого народу, до України.

РИС Г. Р.

ВАСИЛЬ СТЕФАНИК І КОСТЯНТИНА МАЛИЦЬКА

У силу відомих політичних обставин на Україні поза увагою літературознавців залишилася громадсько-культурна, педагогічна та літературна діяльність К. І. Малицької, що тільки в останні роки починає вивчатися. Тому поки що маємо тільки скромні да-

ні про особисті і творчі взаємини між письменницею і В. Стефаніком.

Відомо, що 20 жовтня 1906 року К. І. Малицька як голова ради товариства "Взаїмна поміч галицьких і буковинських учителів і учительок" підписала посвідчення В. Стефанікові про прийняття його в товариство як "спомогаючого" члена / факсимільне посвідчення опублікував Ф. П. Погребенник /. У ювілейній книзі "Дорога". Василю Стефанікові у 60-ліття його дороги життя / Львів, 1931 / письменниця опублікувала вірш-присвяту "Душа людини...". Здається, у грудні 1926 року К. Малицька взяла участь в квілеї автора знаменитої "Новини". Ці скромні факти засвідчують, що В. Стефанік і К. Малицька були не тільки знайомими, але й однодумцями. А єдиною їх співчуття до бідних селянських дітей, стурбованість за їхнє. Тому майже одночасно в їх творах появлялася дитяча тема, що стала однією з центральних тем у творчості обох письменників.

Образи дітей в оповіданнях письменниці часто нагадують героїв новел В. Стефаніка. Проте це не запозичення чи наслідування, бо перші збірки оповідань К. Малицької "Малі герої" та новел В. Стефаніка "Синя книжечка" датуються 1899 роком. Спільність теми пояснюється однаковими умовами, в яких жили і творили В. Стефанік і К. Малицька.

Як і В. Стефанік, К. Малицька, змальовуючи у своїх сповнених драматизму творах життя селянства Галичини за часів австро-угорського та польсько-шляхетського поневолення, не могла обминути такі важливі суспільні проблеми, як доля селянських дітей, система виховання, стан народної освіти та становище вчителів

Виступаючи на сторінках редакційного нег тиждень "Промінь" та газети "Учительське слово", письменниця відзначала той факт, що "для українських народних шкіл нема до нинішнього дня наукових програмів, нема відповідної кількості нового вчителства, щоб знало б мову, культуру, історію й психіку українського народу, нема підручників, що відповідали б найважливішим потребам розвитку українського народу". /Учительське слово - 1935.- № 3/.

Будучи вдумливим і прогресивним поглядів педагогом, К.Малицька вела глибокі спостереження над дітьми, вивчала їхні мрії, заняти, природні нахили, цікавилась побутом, життям. Це допомогло письменниці створити вдалі характеристики психології хлопчиків і дівчаток.

Діти-герої її оповідань відчувають на собі несправедливість суспільного устрою /оповідання "Мур", збірка "З трагедій діточих душ", де кам'яний мур розділив людей на два ворогуючі табори/. У дитячій голові героя оповідання "Мур" Василька роятся думки, він намагається знайти відповідь на питання: чому є на світі багаті і бідні, чому ті, хто працює на землі, їдять лиш сірий хліб та й баранять як в будень, так і в свято. І в уяві хлопця виростає височезний мур, що "твердо, непрохідно стіною відмежує мужицьке від панського...".

Подібними мотивами пройняті оповідання В.Стефанюка "Новина", "Катруся", "Кленові листки".

Учитель, на думку К.Малицької, не повинен обмежуватися тільки роботою в школі. Він мусить дбати про поширення освіти й серед дорослих. Передові вчителі, до яких належала і сама письменниця, глибоко усвідомлювали свій обов'язок перед народом. Також постає перед нами вчителька з оповідання К.Малиць-

кої "Мужицька дитина", яке тематично та ідейно перегукується з новелами В.Стефанюка "Підпис" та "У нас свято". Як Стефанюк, так і Малицька розкривають жакливу картину темряви, неучтва, безпросвітності, показують прагнення дітей до знань. Один із шляхів до кращого життя народу письменниця вбачає в освіті, бо "грамітний мужик, - за висловом Івана Франка, - не стане покірно і безсловесно гнути шию в ярмо".

І сьогодні твори В.Стефанюка та К.Малицької не втратили свого виховного значення. Вони вчать любити свій рідний край і народ, поважати працю простого трудівника. Своїми творами письменниця пробуджувала у дітей та молоді відвагу і любов до життя, вселяли віру в перемогу добра і правди.

ТВАРДОВСЬКИЙ В.В.

В.С.СТЕФАНЮК У КРИТИЦІ ТА СПОГАДАХ

СУЧАСНИКІВ

5 листопада 1897 року прогресивна чернівецька газета "Праця" опублікувала першу новелу В.С.Стефанюка "Виїздили з села".

6 лютого 1898 року С.Гаморак в листі до письменника писала, що "...ваші образки читали і вони мені сподобались, бо написані добрим мужицьким безідом, як ще ніхто до тепер не писав".

Перші критичні відгуки про твори Стефанюка належать його польському другові В.Морачевському.

Ширі друзні критичні побажання Стефанюкові на його по-

вели дали С.Маковей, І.Труш і Лев Турбацький.

Високо оцінила Стефаника – новеліста Леся Українка в статті "Малорусские писатели на "Буковине" / 1930/, яка була опублікована в журналі "Жизнь". Зіставляючи повелі Стефаника й оповідання Федьковича, Леся Українка показує якісно відмінний характер реалізму Стефаника.

І.Франко у статті "Українсько-руська література за 1899 рік" підкреслює, що Стефаник займає одне з перших місць в молодій українській літературі Галичини. "... Його новели, – пише І.Франко, – як найкращі народні пісні, в яких нема риторики, ані сентиментальності, а тільки наочне, голе, просте неспідфарбоване життя, дуже часто сумна дійсність, але оздоблена золотом найсправедливішої поезії".

Високо оцінила творчість Стефаника і зарубіжна критика, зокрема Ян Махал, Петко Тодоров, Вікентій Хорват та багато інших.

Дуже цікаві спогади про Стефаника залишив В.Равлик, близький гімназійний друг письменника тих родом із Святинського району. Василь Равлик познайомився з Стефаном 1886 року в м.Коломиї під час навчання в гімназії. Ось як подіє В.Равлик портрет Стефаника: "Високий, стрункий, смагливий, з чорною чуприною і з чорними очима, хлопець зробив на мене дуже миле враження, його весела вдача і чуйне серце дуже мені припали до вподоби".

Стефаник любив слухати українські історичні пісні про Байду, Моревенка, а також сумну галицьку пісню "Течуть ріки криваві до самої Відні".

Течуть ріки криваві до самої Відні,

Йди, пісарю, подивися, які люди бідні.

В.Равлик жив на одній квартирі з Стефаном. Він помігав, що його друг дьвічі, а то й тричі на тиждень десь пропаде ввечерами. Вертався пізно, приносив якісь книжки, що не мали гімназійної печатки. Спочатку Стефаник ховав приносені книжки, а згодом признався, що він належить до таємного товариства "Студентська громада". "І вже потім не скривався, давав мені читати журнали "Світ", що його видавав Франко і Белей, і "Громаду", що виходила в Женеві під редакцією Драгоманова, і Львівську "Правду". Тут були також твори Шевченка, Домошова, Тургенєва, Толстого, а також Достоевського /"Вина і кара"/. Стефаник захоплювався творами Гліба Успенського.

У 1890 році з політичних мотивів Стефаник змушений був покинути Коломийську гімназію. Продовжував навчання в Дрогобицькій гімназії. З часу виїзду з Коломиї Стефаник регулярно пише листи своєму другу Равлику. Влітку 1892 року Стефаник писав йому, як познайомився з Франком, як ловив рибу з великим українським поетом, який вплив на нього зробив безсмертний Каменяр. З цього часу аж до 1916 року Равлик зберіг 134 листи. Але всі листи загинули під час першої світової війни.

Після закінчення Дрогобицької гімназії Стефаник вступив на медичний факультет Краківського університету. За станом здоров'я Стефаник не закінчив університету, але мав уже на той час добру медичну підготовку. У 1909 році Стефаник залишив Краків і повернувся у своє рідне село Русів. Тут він безкоштовно надавав селянам медичну допомогу. Власті заборонили Стефанику лікувати хворих, мотивуючи тим, що Стефаник не має диплома лікаря. Але це була політична заборона. Саме в той час український народ вів боротьбу за демократичні

права, за справедливі виборчі реформи. На багатолітніх вічах селяни ухваливали резолюції, в яких вимагали загального, рівного, таємного та безпосереднього виборчого права. Промовцем на таких вічах часто виступав Стефаник і мав великий успіх. В 1898 році селяни Снятинського повіту висунули кандидатуру Б.Стефаника, згадав В.Равльк, на посаду до австрійського парламенту. Стефаник став добрим заступником свого народу. Будучи послом, брав участь у роботі освітніх товариств, зокрема, піклувався про народних вчителів, закликаючи їх до праці для добра народу. Василь Равльк згадав, як проходили загальні збори товариства "Просвіти" на початку 1914 року в столітні роковини від дня народження Шевченка. Стефаник висловив палку промову про геніального поета.

1931 року з нагоди 60-річчя від дня народження Стефаника, видано збірку статей і спогадів про нього під символічною назвою "Дорога".

ТЕЛЕГІНА Н.І.

НОВЕЛІСТИКА В.СТЕФАНИКА В КОНТЕКСТІ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

В 1901 році І.Я.Франко в статті "З останніх десятиліть XIX в." звернув увагу на те, що в останні роки століття в українській літературі з'явилися письменники, виховані на взірцях найновішої європейської літератури, яка головну увагу приділяла психології та створенню певного настрою читача. Як найбільш талановитого Франко виділяв серед цієї групи Стефа-

ника.

Стефаник, аналізуючи став західноєвропейської літератури, в 1896 році в листі до О.Гаморак висловив таку цілком справедливую думку, що йде змагання між двома напрямками - романтизмом /неоромантизмом/ і натуралізмом, і боротьба ця породжує символістів та імпресіоністів.

Початок цієї боротьби безпосередньо пов'язаний з тим етапом в розвитку критичного реалізму, який А.В.Чічерін на V міжнародному з'їзді славістів назвав нерудівським. Проза Яна Неруди була своєрідною реакцією на романтизовані реалізм Йогана Немцовой. Реалізм Неруди - сирій, гнітливий, дріб'язковий, поглиблений в життєві турботи, часто песимістичний. Це була реальність буденного життя, правда повсякденності. Це був реалізм, який певною мірою спирався на досвід натуралізму.

Герої Неруди просто жалюгідні. Але вже те, що Неруда правдиво описує їх життя, говорить про його увагу і співчуття до них. Характери в його оповіданнях розкриваються не стільки через дію, скільки через слова, портрети, деталі. Літературну лексику Ян Неруда змінив на розмовну. Спорідненість творчості Стефаника з малою прозою такого роду безсумнівна.

У 80-ті роки XIX ст. незалежно від Яна Неруди і однієї з них самої справи почали в російській літературі - А.П.Чехов, у французькій - Мопассан.

Розмежування в реалізмі, подібне тому, що опостерігається в чеській літературі між Немцовой і Нерудой, є і в польській літературі - між Генріком Сенкевичем і Болеславом Прусом. Подібне розмежування в західно-українській літературі

побачила Леся Українка між Федьковичем і Стефаником. В 1900 році вона писала в статті "Українські письменники на Буковині" про те, що у Федьковича виступала головним чином етнографічна, показова сторона народного життя, романтичні сюжети, у Стефаника навпаки – зворотній бік цього життя.

З процесами, про які говорив Стефаник, – ствердження романтизму, виникнення натуралізму і знов повернення до романтизму в новій якості – неоромантизму та боротьбою романтичних і натуралістичних тенденцій в середині реалізму був тісно пов'язаний процес трансформації новели як жанру. Класична новела, як вона сформувалася в епоху Відродження, описувала одну подію, як об'єктивно дану, без аналізу причин та мотивації характерів. Вона мала чітку структуру: зав'язка, розвиток дії, кульмінація, розв'язка. Найважливішим елементом була розв'язка, де неї була stagnated дія. Але вже німецька романтична новела II половини XIX ст. далеко відходить від класичної моделі. Розвиваючи традиції романтизму, що ще напочатку століття поклав в основу новели конфлікт між дійсністю та фантазією /Гік, Гофман/ Шторм створює психологічну новелу. Вважаючи, що новела – це, по суті, ситуація, він в основу кладе не стільки єдність дії, скільки єдність настрою. В новелах – ситуаціях Шторма динаміка сюжету складається за рахунок емоційної атмосфери. Він вдається до такого прийому, як концентрація, що пом'якшує традиційні моменти новелістичної структури. Цей прийом використовує і Стефаник, доводячи, за спостереженням Івана Труша, обробку кожної теми до крайніх границь сили. І в цього рух дії зміняється на рух емоцій.

Недалі ідуть з лонці традиційної новелістичної структури

німецькі натуралісти / Гауптман, Хольц та Шлаф/. Деякі з їх новел наближені до традиційної структури, такі як "Карнавал", "Стрілочник Тіль" Гауптмана, іншим властива композиційна аморфність і вони скоріше є ескізами, малюнками, етюдами, як "Апостол" Гауптмана або "Тато Гамлет", "Перший день у школі", "Смерть" Хольца та Шлафа. Етюд натуралістів, як правило, є психограмом стану героя в певній ситуації при відсутності аналізу соціальних причин, що призвели до цієї ситуації. Така форма близька Стефаникові. Леся Українка називала його твори "малюнками", "ескізами", Іван Франко – "нарисами", "образками", та водночас вони вживали до цих творів термін новела, оповідання. Пояснюється це там, що в центрі оповідань Стефаника – психологічний стан людини, що виник як наслідок об'єктивної ситуації. Але соціальне як фон, як першопричина усіх проблем і трагедій вкарбовано в кожний рядок його творів. Тому хоч і чимало є в манері Стефаника близького із натуралістами, та по суті своїй його творчість реалістична і найближче стоїть до психологічної реалістичної новели з натуралістичними тенденціями, як її було сформовано Мопассаном. Як і герої історій Мопассана з селянського життя, постаті героїв Стефаника, за спостереженням Артема Рядига, в більшості жваві соціальні аномалії. Недарма ці твори Мопассана в критиці нерідко називають новелами про ідіотизм селянського життя. Таке ж психологічне виродження під впливом соціальних умов, як описує Мопассан в "Сліпому", "Святому вечорі", "Дияволі", показує Стефаник в "Новині", "Катрусі", "Осені". Як дав світові Мопассан узагальнене зображення характерів простих французів, яке поступово виникає з розрізнених і різноманітних епізодів / особливо в циклі новел про франко-пруську вій-

ну/, так і Стефаник, за словами Лесі Українки, показав "колективну душу" сільського люду. Стефаникові властива і характерна для Мопссана об'єктивізація оповіді, і використання діалогу-епізоду, що рухає дію. Такий діалог надавав динамізму, робив новелу лаконічною.

Мопссан, як правило, розкриває психологію своїх героїв через їх вчинки. Цьому мірою це робить і Стефаник, але у Стефаника спостерігається прагнення передати настрої людей, сприйняття ними подій, що свідчить про близькість його до імпресіонізму. В листі до В.І.Морачевського / 1896 р./ Стефаник написав, що має вийти з лісу різних напрямів літературних, кожен з яких тягне його на свій бік. З упевненістю можна сказати, що Стефаник знайшов свій шлях у літературі, засвоївши накопичений різними літературними школами досвід, відібравши те, що відповідало його світосприйняттю, і створив на рівні європейської літератури, але на цілком національному ґрунті самобутню новелу, яка і сьогодні не перестає бути цікавою і читачеві, і дослідникові.

ХОРОБ М.Б.

ПРОБЛЕМА ДРАМАТИЧНОГО І ТРАГІЧНОГО У НОВЕЛІСТИЦІ
В.СТЕФАНИКА І ГРИГОРА ТУТІЯНИКА / ДО ПИТАННЯ
ТРАДИЦІЙ/

Продовження традицій літературного методу, напряму, школи чи конкретного письменника-класика - питання складне й неодноразмірне. Надто тоді, коли йдеться про творче осмис-

лення спадщини миття, віддалене часоночі і просторовими площинами. Крім того, тут наявні такі два моменти: творчі уроки, які сам автор відчував /навіть висловлювався з цього приводу/, і /набагато частіше й складніше/ - опосередкований вплив на різних ідейно-художніх рівнях, приміром, філософсько-естетичному, сюжетно-тематичному, характерологічному чи, зрештою, на інших аспектах поезитки.

В українській радянській новелістиці останніх десятиліть за художньо-естетичною концепцією драматичного й трагічного до В.Стефаника чи не найбільш близький Григорій Тутіянник. І не тільки тому, що в основі його малих прозових форм, скільки, новелі "Перед грозою", оповідання "Три плачі над Степеном" та ін. лежить конфлікт, який вирішується трагедійно, чи ситуація, що обертається життєвою драмою/" На згарищі", "Вуточка", "Смерть кавалера", "В сутінки", "Кізонька"/. Мова йде про конкретно-історичне відтворення цих категорій сучасним новелістом у порівнянні з іншими художниками слова, котрі, відштовхуючись од серцевини самого поняття "трагічне" /згадаймо погляди Арістотеля, Лессіґа, Гегеля, Черняшевського, Довженка/, кожен по-своєму змальовували драму однієї душі чи групи людей.

У новелах В.Стефаника, що відносяться до двох різних періодів творчості, відображення пренаціо-окладних моментів у людському бутті базується на неоднакових соціально-історичних протиріччях у житті західноукраїнського селянства. Трагізм людини /"Катруся", "Стретивол", "Новина", "Кленові листки", "Лан"/ у творах, написаних у 1897-1900 рр., в основному ґрунтувався не на специфічних типах чи рисах характеру мешканців села, а на тих суспільних обставинах, в яких спи-

класа західна частина українського населення, перебуваючи в ролі уполіудженої, заведеної колонії цісарської Австро-Угорщини. Однак ще складнішою була історична основа реального життя цих же людей на початку ХХ століття, коли Галичина й Буковина в 1914 р. потрає у вкрай несприятливій ситуації - місцем жорстких б'єтв трьох держав-хизаків /Австро-Угорщини, Німеччини, царської Росії/, кожну з яких, як переконала історія, абсолютно не хвилювала доля багатостраждального народу, а лише власні загарбницькі цілі. Сьогодні, коли відкриваються невідомі раніше пласти національної історії, пересемслюється чимало її сторінок, мусить бути глибшим і неоднозначним трактування окремих творів того ж В.Стефаньика й проблеми драматичного в них. Це стосується насамперед творів II-го періоду творчості / 1916-1933/, на який зверталося менше уваги.

Тек, у новелі "Сяни" становище старого Максима трагічне не тільки тому, що на схилі літ він залишився без дітей, які не повернулись з війни, без дружини, яка не витримала горя. Але й в тому, що патріотична ідея, за яку боролося сяни й тисячі їм подібних, віддали своє життя, не вооторжествувала, не перемогла. Правда, другий нюанс трагічного відчувається наче за кадром. У цьому творі, як і в новелах "Марія", "Дід Гриць", В.Стефаньик показав ще одну драматичну сторінку з життя західної гілки України, коли на фоні першої світової війни спостерігалося особливе національне піднесення не лише гімназійної й студентської молоді, а й представників старшого покоління. Тоді й появлялась шара, але наївна надія на зобрення незалежності від інших держав шляхом створення загонів січових стрільців, за яких ще донедавна погляд був упередженим, негативно однозвечним як на "зграє буржуазних націона-

лістів" / Федорів Р. Чотири поети з коша січових стрільців// Ковтець.- 1989, № 5,- С.17/.

Адже батько Максим ні на мить не сумнівася у святості справи, за яку йшов боротися старший син Андрій /"землю нашу ідем від ворога відбирати"/, бо відправляє добровільно, без будь-якої принуди, й молодшого Івана, хоч, очевидно, усвідомлює можливий життєвий фінал дітей /"най вас обох закопав у цю землю, аби воріт з него каріння її не віторгав у свій бік"/. Обсв'язок перед найсвятішим - вітчизною-Україною - і батьківські почуття якраз у цьому творі не виступають армо як дві сили внутрішнього конфлікту, а наче органічно опівіонують, мотивуючи вчинки персонажів: батьки, люблячи своїх рідну землю, віддають за її визволення найдорожче, що в них дітей.

В.Стефаньик не показує отого періоду сумнівів, душевного боріння, на чому нерідко акцентується у драматургічному творі. Лаконічно, однією-двома фразами, окулптурними мазками він окреслює громадянську самосвідомість батька /"взад не йдіть, за мене пам'ятайте, бо я сам, ваша мама на воротях змерла.../, глибину батьківської любові, тугу за молодим, загубленим життям / "Голозно заривав, приляг до землі і не в, як хустиною, обтирав сльози і почорнів" чи "Насипте студеної трощи на мій сивий волос, бо він мене пече кожний, як розжарений дріт"/.

Отже, проблема трагічного в житті отарих одиноких батьків у творах першого періоду /"Сама-саміоська", "Святий вечір", "Діти"/ аргументувалась нестерпними умовами життя селянства, рідше - безсердечністю, егоїзмом дітей. В окремих новелах

наступного періоду письменника вона ускладнюється глибокими мотиваційними спонуками, конкретними історичними подіями в житті народу, за якими – трагедія цілого загубленого покоління. Тому завершення конфлікту між патріотизмом молодих борців, їх саможертвості і реальним станом речей – відсутність своєї державності, коли Австро-Угорська монархія підступно використала момент національного відродження окраїни для своїх нечесних цілей – у цій групі творів виступає вищим виявом трагічного.

Ще Арістотель у своїй "Поетиці" вказував на обов'язкові компоненти трагічного – нещастя, страждання, інакше кажучи, дію, сполучену з муками або загибеллю, нестерпними болями чи смертю особи. Власне ці відчуття виражаються у багатьох творах Григора Тютюнника, наче продовжуючи той високий стефаниківський дух справжнього, а не ілюзорного драматизму людського життя.

Як багато тепла, одвертого ліризму у спокійній розповіді про малого Василька, який змушений передчасно дорослішати, ставати основним годувальником маленької сестрички Полі й виснаженої голодом матері /"Перед грозою"/! Здається, що весь шлин авторського повіствування про хлопчика із вистражданого покоління "дітей війни" / улюблений образ письменника/, не може віщувати нічого лихого. Та якраз лагідна плавність у зображенні дитини, яка щоденно змушена добувати їжу, виловлюючи на водочку "пліточок", "деруничків", мати таке розвіяне попуття обов'язу перед найріднішими /"А завтра на снідання не буде кашки, Поля плакатиме, мати піде на роботу не ївши і повернеться увечері, з товстими набрякшими ногами" / і готує

чигаха до несподіваної, але цілком можливої в обставинах того часу біди. Не спіймавши жодної риби, хлопчик не може з потрібними руками повернутися додому, і, стараючись з усіх сил впливати руками щуку, тониться.

Передчасна загибель дитини, на перший погляд, безглузда й випадкова, в контексті воєнного чи повоєнного лихоліття виступає одним з проявів закономірного. Адже порушення природного ритму людського буття: дитинство – отрочество – юність і тільки тоді – дорослість, не може пройти безболісно. Бо й фізично, й психологічно хлопчик не готовий до непередбаченої зміни біологічного часу. Конфлікт між немогою життєвих обставин, що склалися, – бути дорослим – і неможливістю гармонійної його реалізації /муку – не могу/ приводить до логічної речез'язки. Нещастя окремих індивідуумів, обертається сімейними драмами в сукупності – трагедією народу.

Та не всяка смерть є виявом трагедійного, як приміром, в оповіданні "Поминали Маркіяна", де кожен із присутніх на похороні усвідомляє, що покійник все-таки прожив життя, залишив після себе дітей, пам'ять односельчан, пов'язану з неординарними рисами характеру. Інша річ – смерть трицятип'ятилітнього шофера Дерев'янка /"Три плачі над Степаном"/, яка сприймається з невідомим жалем і болем усіх присутніх, не кажучи вже про страждання старенької матері / не ж протиприродно хотіти свого сина в розквіті літ/, дружини /втрачає хазяїна й заступника/, доньки /ніхто не замінить рідного батька/. Скромність, доброта, порядність у ставленні до всіх людей і всього сущого спонукають говорити про нього тільки душевні, заслужено правдиві слова, бо вимірюється людське буття параметрами чес-

ності й справедливості, працелюбства й людяності. Тому не випадково трагедійному звучанню події сприяє все – скорбота й голосіння найріддідших, монолог-тужіння матері, щирий сум й переживання одиссалців, спогади про нього. Похорон Доброї людини / Ідеал письменника/, яка передчасно пішла з цього світу, не заподіявши нікому зла, утверджуючи своїм життям лише четмінне, є не просто втратою ще одної земної істоти, а частинки неперехідних цінностей, так повнать, що сприяють глибокій пам'яті про неї, що в своєму загалі підносять високе й вічне.

В.Стефанік заперечував думку про песимізм його творів. Не виникає тягучого мороку безвиході й від новел та оповідаць Г.Тютюнника. Бо навіть завершення твору "Три плачі над Степаном" проголошує філософську ідею – життя продовжується.

Ґрунтом для трагічного і в В.Стефаніка, і в Г.Тютюнника було саме життя. Не йдучи на догоду літературно-суспільним з'янням, модним темам чи способам відображення, вони глибоко досліджували внутрішній світ людини, здебільшого селянина, виключаючи у вічні проблеми життя і смерті, щастя й горя, без яких не обходилося істинне мистецтво в усі часи.

ХОРОБ С.І.

ДО ПРОБЛЕМИ "СТЕФАНИК І ТЕАТР"

І внутрішнім змістом – динамізмом, напруженістю сюжету, конфліктною загостреністю, чіткою окресленістю характерів, і зовнішньою будовою – порядком розгортання подій, розстанов-

кою персонажів, мінімальними авторськими відступами, діалогічними та монологічними формами мовлення героїв новели В.Стефаніка нагадують невеликі за розмірами драматургічні твори. На це неодноразово вказували дослідники творчості письменника Б.Лесни, Ф.Погребенник, С.Крижанівський, М.Гришота, Д.Рудик та інші. Однак драма як специфічний рід літератури не стала провідною для геніального майстра художнього слова – це місце зайняла реалістична, соціально й психологічно наповнена проза. І все ж він час од часу звертався до драматургії: створив оригінальну драматичну сценку "Санчета", написав, а згодом з невідомих причин знищив драму "Палій", про яку згадує у листі до В.Морачевського / Василь Стефанік. Повне зібрання творів у 3 т. – К.: Вид-во АН УРСР, 1953. – Т.ІІІ. – С.217./, для театру "Березіль" спеціально готував п'єсу з життя селян /Василь Стефанік. Пише для "Березіля" драму селянського життя // Вікна. – 1928. – № 4. – С.27/.

Більшого значення у розвитку українського театрального мистецтва набули оригінальні композиції за новелами В.Стефаніка. Так, наприкінці 1933 р. Галицький пересуваний театр "Загрева" знову здійснив інсценізацію творів новеліста під промовистою назвою "Земля". Режисер вистави В.Блавацький для цього використав новели "Вояк – земля", "Сяни", "Марія", "Злодій", "Побожка", "Morituri", "Камінний хрест", "Клеові листки", "Палій" та "Басараби". Рецензенти по-різному оцінювали спектакль. Одні радо вітали появу героїв письменника на сцені, відзначали сміливу, а подекуди майстерну спробу В.Блавацького /"готові діалоги в них /новелах – С.Х./ стали текстом дій, рефлексії і лірику /ліричні відступи – С.Х./ викивав в

уста п'яти артистів, що стояли по боках завіси, наче грецької хор, або японський речитатив" /Див.: Діло.- 1934.- 12 січня/, інші, навпаки, різко заперечували це /"така перлина, як "Моє слово" мусила бути словом Стефаника, а не "нашим словом" п'яти фігур, які з пафосом декламували, а не грали змісту слів" /Див.: Назустріч.- 1934.- № 2/.

Схожі - полярні, нерідко заперечуючі одна одну - думки знаходимо не лише в різних критиків, але й у матеріалі одного рецензента, що дає підстави робити висновок про недосконалість першої інсценізації новел прозаїка. Скажімо, в недавню виявленій нами статті "Молодий український театр "Заграва". "Земля" - інсценізація творів Стефаника. Зал "Театру Різнородностей" / Див.: Діло.- 1934.- 12 січня/ підписана криптонімом м.р., що, як нам здається, належить Михайлові Рудницькому/ автор виокремлює "цікаву та змілу" роботу художника вистави Боровика, зазначає, що актора Цісикова, Сердюка та Паздрій "були дуже добрі", що трагічні картини, зв'язані з сюжетом новел "Вона - земля", "Сини" та "Марія", вдало змінювалися гумористичними /"Побожна" - жива комічна сценка"/. Водночас він зазначає, що пролог-декламація "Мого слова", цієї глибоко ліричної Стефаникової поезії, не знайшли належного сценічного втілення, бо вимагала "такої великого артиста, що зумів би кожний образ і кожну зміну настрою передавати іншими засобами, а головне індивідуально їх пережорити", що "ліричні місця необхідно перетворити на *се* акцію /дія - С.Х./; лірика і драматична дія - два протиліжні бігуни /полюси - С.Х./, їх сполука часто кінчиться механічним приклеюванням нестійких частин".

Зрештою, суперечливе сприйняття вище згаданої "Земля" було й

у самого В.Стефаника. Майже одразу після прем'єри дирекція та актори театру "Заграва" надіслали письменникові запрошення прибути до Львова, де у залі міського "Театру Різнородностей" тоді показувалася інсценізація. Одвік через несприятливі погодні умови /снігові, заметь/ поїздка не відбулася і прозаїк побачив її лише 6 травня 1934 р. в Коломиї та влітку цього ж року в Снятині. Згодом у статті-спогаді " Під враженням вистави "Землі" він писав: " Я боявся, що страчу і ту невеличку публіку, яку дотепер мав, а найбільше непокоїв мене покутський діалект... Крім Блавацького, ним не годен ніхто говорити. Проте спектакль мав успіх у глядачів, хоч сам В.Стефаник залишився від нього не зовсім задоволеним, оскільки це все-таки були "лише розкидані матеріали до драми". Окрім постановки, інсценізація як літературний твір ніде не публікувалася, і доля її до цього часу залишилася невідомою. Деякі фрагменти вистави зафіксовані на фото, окремі з них вміщені у книзі В.Косташука "Володар дум селянських".

Наступні відомі нам спроби створити сценічні композиції за творами В.Стефаника припадають на період святкування столітнього ювілею видатного новеліста. Майже водночас у театрах Львова й Івано-Франківська з цієї нагоди відбулися прем'єри: запіквічанці показали "Моє слово" / автор і режисер-постановник інсценізації С.Данченко/, а іванофранківці - "Земле моя" /автор С.Пушик, режисер-постановник В.Смоляк/. Та якщо у першому випадку на сцені постає оверто колажний, мозаїчний сюжет, що ґрунтувався на виокремлених подіях новел "Кленові листки", "Злодій", "Такий панок", "У корчмі" та "Побожна", то у другому - твори письменника /"Синя книжечка", "Такий панок",

"Виводили з села", "Злодій", "Камінний хрест", "Десева фамилія", "Дитяча пригода" та "Марія" / були згруповані так, що події їх органічно співіснували між собою і розвивалися двома сюжетними лініями.

Для сильнішої ущільненості сценічної дії, композиційної струякості вистав мистецькі колективи й тут використовували різні засоби. Львівський театр імені М.Заньковецької вивів і "оживив" на сцені сам образ В.Стефаніка, а Івано-Франківський музично-драматичний театр імені І.Франка з цією ж метою - двох дівчат і двох князів у стилізованих національних костюмах. Однак, як згодом виявилось, ці прийоми були зайвими для обох спектаклів, на що вказували їх рецензенти. /Див.: Яворівський В. Слово Стефаніка на сцені // Літ. Україна.- 1972.- 11 квітня; Станішевський Крїй. Музично-драматичний театр: традиції і сучасність // Укр. театр.- 1971.- № 4.- С.20/. Вони не настільки сприяли розгортанню драматичного дійства, злютовували його, як погамовували напруженість сюжетних елементів, конфліктно-психологічних ситуацій своєю статичністю, заданістю тощо. Адже В.Стефанік живе в усіх своїх героях, їх думках, помислах, у слові, сказаному ями. То чи необхідний він як конкретний художній образ посеред своїх персонажів!? Зрештою, не було потреби і в постатах молодих людей. Бо чи треба коментувати те, що є очевидним і зрозумілим для глядача, чи треба поєднувати розрізнені події новел, якщо вони зцементовані наскрізними сюжетами?! Приміром, перша частина вистави "Земле моя" розкриває многострашальну долю покутян на зламі двох століть: важка, виснажлива праця, визиск панів і сільських багатців, еміграція та рекрутчина. Тут діють Іван Дідух /В.Смоляк/, Десь /К.Шляхетський/,

Його дружина /Л.Чучман/ та інші; уся друга частина провизана почуттям горя, якого завдала Покутському краю імперіалістична війна. Власне, тут трагічні мотиви, так притаманні Стефаніковим новелам, знайшли своє найглибше відображення, саме тут якнайповніше розкривається образ Марії з однойменного прозового твору, образа, створений актрисою О.Затварською.

І львів'яни, і іванофранківці, відтворюючи на сцені світ героїв В.Стефаніка, щонайменше прагнули бути його "театральними" пропагандистами, як художньо непотрібне відкинули щонайменше намагання "тремтячої побожності" перед новелістом. Звідси, незважаючи на /більші чи менші/ прорахунки сценічних композицій, у спектаклях зустрічаються вдачі спроби виокремити зусобіч, "оживити" добре відомі образи. Як це, наприклад, зробив артист В.Глухий в ролі селянина-бідняка Івана /актор "не просто говорить слова, а вириває їх із своєї свідомості разом з болочим стогоном. До того ж майже не користується мімікою" /В.Яворівський/ у виставі "Моє слово". До речі, сценічний твір львів'ян був показаний у програмі Українського телебачення / Див.: Вільна Україна.- 1971.- 12 травня/.

Були й інші спроби створити сценічні композиції за новелами В.Стефаніка. Так, скажімо, у 1928 р. Харківський Перший український театр малих форм здійснив це разом із фейлетонами Остапа Вишні. /Український драматичний театр у П.т.- К. Вид-во АН УРСР, 1959.- Т.І.- С.282/. 23 травня 1971 р. до прози письменника звернувся колектив Ямницького народного театру Івано-Франківської області, який поставив соціально-психологічну драму "Палій" /автори В.Мельник та В.Фашук/. Вадим Діброва інсценізував новелу "Камінний хрест", Яків Сербин - "Побож-

ну". Та ці роботи не мали якогось особливого резонансу. Вони так і заважилися на рівні спроб.

Таким чином, з одного боку, новели В. Стефанюка – то благодатний ґрунт для українського сценічного мистецтва, з іншого – не кожен театр майстерно осмислює специфічні, ідейно-художні особливості прози славетного новеліста. При очевидній на перший погляд доступності творчості письменника, В. Стефанюка неслегка "перекласти" на театральну мову, і все ж віриться, що з часом національна культура збагатиться непересічними явищами, зв'язаними з появою сценічних композицій за творами В. Стефанюка. У цьому напрямку, як нам видається, накреслюється найвірніший шлях літератури на сцену – без буквализму при перекладі мовою театру, без штучних ускладнень та стилістичних афектацій, з цілковитим дотриманням ідейно-художньої суті першотвору, вірності його духові, його мистецькій красі.

ЦІВКАЧ О.М.

ПРО СВОЄРІДНІСТЬ СТИЛЮ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ І ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНИХ СТАТЕЙ В. СТЕФАНЮКА

1. В. Стефанюк увійшов у історію української літератури митцем, який у своїх невеликих за обсягом, але глибоких за змістом соціально-психологічних новелах змальовує трагедії західноукраїнського селянства в умовах капіталістичної дійсності.

2. У творчій спадщині В. Стефанюка публіцистичні і літе-

ратурно-критичні статті займають невелике місце. Але він писав їх протягом багатьох років, з 1890 по 1936 рік. Цей факт є свідченням того, що такий вид творчої діяльності був дуже важливим для письменника. Публіцистичні і літературно-критичні праці необхідно розглядати у гармонійній єдності з художніми творами, листами Стефанюка тому, що вони мають важливе громадсько-культурне і художнє значення, допомагають заглибитись у художній світ письменника.

3. Статті В. Стефанюка за змістом завжди актуальні. Але про що б не писав він, завжди на першому місці зображення долі селян Західної України. Навіть рецензія на книгу Н. Дибальського стає приводом для розповіді про тяжке життя галицьких мужиків, про голод і пригноблення простого люду. Це було причиною, того, що майже усі дослідники творчості письменника, аналізуючи його публіцистику і літературну критику, звертають увагу лише на соціальний зміст його праць, залишаючи поза увагою особливості форми, мови, стилю цих статей.

4. Літературно-критичні і публіцистичні статті В. Стефанюка досконалі за формою, лаконічні, глибокі за змістом, композиційно стрункі. Їх відрізняє енергійний зачин, який задає тон усій праці. В кінці статті письменник дуже часто використовує народні прислів'я, як, наприклад, у статті "Жодудки наших робітничих людей і члталні": "Якби мужик з волом не орав, то пан на хорбаці й дренки би не мав". Іноколи В. Стефанюк сам створює своєрідні афоризми, як у статті "Мазурське віче у Ржевові": "Пастуха без овець ніхто не має за пастуха". Це приводить до концентрації і закріплення змісту статті.

5. Актуального звучання досягають літературно-критичні і публіцистичні твори В. Стефаника тим, що автор не ховається як особистість. На перший план виступає "Я" письменника, чим досягається ліризм, ширість тону, а відвертість автора допомагає читачам зрозуміти соціальну позицію митця.

6. Визначальною рисою стилю літературно-критичних і публіцистичних статей є часте використання риторичних питань, що змушують читача задуматися і самому знайти "потайні" відповіді на питання автора.

7. Особливістю стилю літературно-критичних і публіцистичних статей В. Стефаника є використання різноманітних порівнянь, наприклад: "Чоловік трошки подібний вужові, котрий як до часу може їсти, то може голодувати. Так і наші галицькі селяни"; "мужик, набившись, як віл"; шляхтичі "хлопців мають за недосиле бядло". Усі порівняння реалістично загострені, соціально спрямовані, вони наочнують мову, роблять твори художньо переконливими, актуалізують зміст.

8. Вивчення своєрідності стилю літературно-критичних і публіцистичних статей В. Стефаника допомагає відкрити нові грані таланту письменника, краще усвідомити його літературно-естетичні погляди.

II СЕКЦІЯ

МОВА ТВОРІВ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

АНТОНОВИЧ М.М.

ВІДТВОРЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ НОВЕЛ В. СТЕФАНИКА В АНГЛІЙСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Перші англійські переклади новел В. Стефаника появилися порівняно недавно, в 1971 році, коли газета "News from the Ukraine", а пізніше "Ukrainian Canadian" опублікували декілька оповідань відомого письменника. Одним з перших перекладачів стефаниківських творів в англійському світі була Марія Скрипник, відома канадська перекладачка і поетеса, лауреат премій ім. І. Франка.

Переклади творів В. Стефаника дуже цікаві для перекладачів через глибоко специфічний стиль письменника, діалектизм мови персонажів тощо. Переклад фразеологічних одиниць також є важливим аспектом дослідження, оскільки на фразеологізми припадає особливе стилістичне навантаження у мовній тканині художнього твору. У фразеології яскраво виявляється самобутність мови, її специфічний колорит, особливості образного народного мислення / Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія.- Львів, 1983, С.5/.

Спирячись на традиційне тлумачення фразеологізмів як усталених мовних одиниць, значення яких не є сумою значень їх складових, ми, слідом за Р.П. Зорівчак, поділяємо фразеологізми на основі семантичного принципу на фразеологізовані метафори, гіперболи, метонімії, персоніфікації, лексикалізації; при-

лів"я та приказки, архаїзми, серед яких чимало біблеїзмів.

У новелах В. Стефаніка зустрічаються найрізноманітніші типи фразеологізмів. Це і біблеїзми, як от "манна з неба", що має повний еквівалент *manna from heaven* /I, p.120/ в англійській мові, в яку, як і в українську мову, біблеїзми потрапили після перекладу Біблії.

Фразеологічні еквіваленти використовує М. Скрипник і при перекладі тих фразеологізмів, які не мають серед своїх компонентів національно-специфічних реалій чи символів українського народу. Це і фразеологізовані метафори: "шкіра та кістки" - *skin and bones* /I, p.133/, "в ярем запрягали" - *were harnessed into the yoke of slavery* /I, p.137/; і фразеологізовані гіперболи типу "хмара плачу" - *a cloud of tears* /I, p.138/, "умиваєси сльозами" - *washes itself in tears* /I, p.121/; і фразеологізовані персоніфікації типу "біда їсть", "роса їсть" - *misery eats, it is chilled by the morning dew* /I, p.120; 121/.

Складною є проблема відтворення словесних образів фразеологізмів при перекладі. Так, у новелі "Каміняний хрест" читаємо: "Іван та Михайло отак опівали за молодії літа, що їх на кедровім мості здогонили, а вони вже не хотіли назад вернутися до них навіть у гості". Фразеологізм "на кедровім мості" перегукується з фразеологізмом "на калиновім мості", пов'язаним з національною символікою. "Калиновий міст" - це символічний образ з семантикою "наприкінці життя", який часто зустрічається в народних піснях /"Ой догнала літа свої на калиновім мості..." та ін./ Переклад цього фразеологізму як *a cedar bridge* нічого не говорить англійськомовному читачеві,

не викликає у нього відповідних асоціацій. В даному випадку необхідний коментарій з поясненням словесного образу "каліновий міст".

В перекладах зустрічаються і інші фразеологізми, що відрізняються від фразеологізмів оригіналу образністю, як, наприклад, "зібрав у дугу" - *scrimped me* /I, p.129/, "хрестом стелилася" - *prostrated herself* /I, p.130/. В останньому прикладі при збереженні денотативного значення фразеологізму втрачається порівняння з хрестом, оскільки *prostrate* передає тільки значення "надати няць", "принижуватися".

Переклад фразеологізмів творів В. Стефаніка ускладнюється і використанням діалектизмів у складі фразеологічних одиниць. Діалектизми, як правило, передаються М. Скрипник літературною мовою, наприклад: "кранчу над головами своїх дітей, як ворон над стервом" - *I'm sawing over the heads of my children-like that Raven over carrion* /I, p.119/. Не вдалим є переклад фразеологізму "серце кранче" як *my heart speaking*, оскільки не тільки втрачається стилістичний відтінок діалектизму, але й змінене денотативне значення: "кранче" означає "каркас, накликає біду", а не просто "говорить".

Отже, адекватність фразеологічних засобів перекладу передбачає не тільки смислову точність, а й стилістичну та експресивно-емоційну відповідність фразеологізмам оригіналу.

I. Переклад англійською мовою дається за книгою: I. Written in the book of life. - Moscow: Progress Publishers, 1982. -

БАРАН Я.А.

ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ
У НОВЕЛАХ В.С.СТЕФАНІКА

Актуальність дослідження прагматичної функції фразеологізмів у художніх творах визначають такі напрями, як лінгвістика тексту, соціолінгвістика, психолінгвістика, теорія мовленнєвої діяльності, семасіологія, що знаходиться зараз у центрі уваги сучасної лінгвістики.

Оскільки фразеологізми є знаками мовної системи, то в них відображається суб'єктивна оцінка адресата, його емоційне відношення до денотата. Інакше кажучи, їм притаманне значення, що розглядається як явище, яке виникає в процесі комунікативного акту і несе додатковий, хоч і дуже важливий зміст, а інформацію про сам-предмет несе когнітивне значення фразеологізмів.

З огляду на це інтерес викликає спосіб використання фразеологізмів таким самотутнім письменником, як В.Стефанік, для досягнення прагматичного ефекту. В основу спостереження покладено новели, що увійшли в одну із краєвих його збірок "Синя книжечка".

Загалом новели Стефаніка характеризуються з боку поетичного мислення глибиною і широтою думки, але мова їх проста. Переважають короткі речення, багато з яких окличні. Фон новел експресивно-емоційний, вони сповнені внутрішнього динамізму. Фразеологізми є одним із художніх засобів, що беруть участь у створенні цього фону.

Фразеологізми, що їх використовує у своїх новелах Стефанік, мають, як і вся його лексика взагалі, чітко виражене забарвлення покутського діалекту. Вони належать до розмовно-побутової фразеології з притаманною їй образністю, емоційністю і експресивністю. Вони майже повністю зустрічаються в мові персонажів. Появляється це особливістю стилю письменника, який "охоплює передавав нитку повісткування овоїм персонажам з принципових міркувань" / М.С.Грицута/. Так, у новелі "Синя книжечка", що займає дві сторінки, з 17 фразеологізмів лише два зустрічаються в мові автора.

В цілому фразеологізми разом з іншими образними засобами та змістом новел спрямовані на те, щоб донести інтенції автора до читача, оформувати у нього анологічні оцінки. Це торкається як ідейної спрямованості новели взагалі, так і окремих її фрагментів, змалювання персонажів тощо.

Естетична практика Стефаніка-художника полягає в тому, що в центрі уваги його новел стоїть людина з її духовним світом, переживаннями, болями, прагненнями. І письменник ставить завдання показати неадекватність внутрішнього світу персонажів їх конкретній реальній поведінці. Зокрема, Граць Лєвчич із новели "Новина" топить дитину, але не зі зла, а тому, що не може винести горя, не може дивитися на нещастя власне і дітей. У фразеологізмах, які письменник вкладає в його уста,

звучить розпука: лишила на мою голову; бодай земля і вікіну-ла; чума десь хонить, бодай голову зломил: неї хати і чума зболяла би си. А діти – це мерці, у яких лише очі живі, що мають ще вугу, як олово, а так полетіли би з вітром, як пір"я.

Антін із "Синьої книжечки" безпробудно пив, пропив усе, бо зламали його обставини: померла жінка і діти, він залишився один. Фразеологізми, що їх уживає Антін, заставляють читача бачити в ньому іншу людину, ніж та, що діє в конкретних обставинах: "Аби тобі умисати так легко, як мені гезди легко", "Аби так моїм ворогам конати, як мені було із своєї хати вістupati!", "Камінь, – аби камінь, та й розпук би си із жєло!", "ой легко, як камінь гристи".

Обставини не вбили духовної цінності героїв, не дивлячись, навіть, на втрату соціального статусу /Гриць – убавця рідної дятини/.

Фразеологізми, що виражають відповідне емоційно-фізіологічне відчуття, Стефаняк використовує як сигнал, щоб викликати у читачів відповідну реакцію. Сходи належать, наприклад, фразеологізма дзвонати зубами, скреготати зубами, бити головою у стіну. Вони передають психологічний стан персонажів на рівні фізичної відчутності.

Цілеспрямований вплив на адресата мають у новелах фразеологізми поетичної умовності. Стефаняк використовує, наприклад, символ каменя, який викликає у читача відповідну реакцію завдяки емоційним рефлексам його пам'яті. Камінь – символ твердості, холодності, але у новелі "Синя книжечка" він передає безмір людського горя: камінь, та й розпук би си з горя: легко, як камінь гристи. Ці фразеологізми передають тугу, душевну муку Антона, що мусить залишити рідну хату.

Використовує Стефаняк і прийом структурно-семантичної модифікації фразеологізмів з метою підвищення емоційно-експресивного, прагматичного впливу на читача. Наприклад, письменяк майстерно використовує прийом подвійної актуалізації фразеологізму голова впаде з пліч у тексті соціально-критичного змісту. Ця голова рекрута впаде не взагалі на дорогу, а на цісарську дорогу, в чуках краєк, за чужі інтереси.

Дослідження прагматичного аспекту фразеології новел Стефаняка допоможе глибше пронакнуту в суть його художнього феномену, повніше розкрити художні закони його поезики.

БАТЮК Л.І.

ТВОРИ В.СТЕФАНИКА ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ПІВДЕННО-ЗАХІДНИХ ГОВОРІВ

Мова творів західноукраїнських письменників ХІХ-поч. ХХ ст. значно відрізняється від літературної мови Наддніпрянської України, що було зумовлено тривалою відірваністю західноукраїнських земель від Східної України. У західному варіанті літературної української мови значне місце посідала запозичена з інших мов лексика, яка не ввійшла в загальнонародну мову, та фонетичні й граматичні діалектизми, характерні для південно-західного наріччя.

Твори В.Стефаняка, особливо ранні, теж насичені діалектизмами, зокрема в мові персонажів.

Автор вкладає в уста героїв мову, яка повністю передає особливості галицьких говірок. Ці особливості виступають так

часто й чітко, що дають повну картину говіркового мовлення.

У новелах В. Стефаніка багато діалектної лексики, причому це не тільки етнографізми, необхідні для створення локального колориту / кулеша, тайстра, кошниця/, а й лексичні діалектизми, до яких є відповідники в літературній мові: бараболя /картопля/, банно /жаль/, бахур /хлопчак/, біло /бадилля/, грядка /жердка/, грижа /журба, туга/, зацінка /защепнути/, звізди /зорі/, колія /поїзд, залізниця/.

Серед діалектно вживаних слів є чимало запозичень з німецької та польської мов, які ввійшли в українську розмовну мову західної частини України. Це германізми гвер /рушниця, гвинтівка/, гоф /двір/, ландвер /військова служба/, люфт /повітря, протяг/, рихтіг /правильний/, ордунок /порядок/ та ін.; це полонізми гамба /паша, рот/, луфко /олівець/, нам'єтність /пристрасть/, нєндза /воші/, прєложоний /начальник/, посідзєє /засідання/, стєклий /скажений, розлучений/, тєно /дешево/.

Чимало є також латинізмів, що пронакла в галицькій говірці через німецьку чи польську мови: матура /заключний іспит, свідоцтво за середню школу - гімназію/, контетний /задоволений/, обсервувати /спостерігати/, скрипта /напери, документи/, табула /таблиця, документ/.

Варто відмітити також цілий ряд неповнозначних слів діалектного вжитку: ади, доста, відай, мой, нічо, ци, гейба, д' /тікали д' бабі/, славайсу.

Є також діалектні фразеологізми: лине би-с мала, най ті шляк трафить.

З фонетичних рис слід відзначити звукосполучення ер, ро на місці літературного ри /керничка, покровавлений/; перехід о, е, в і в словах типу лід, нарід; перехід а в е після м'яких приголосних /взєв, свєта, пір'є/; короткий приголосний між голосними в іменниках середнього р'яду /волосє, житє/; твердий ц /цу, ніч, п'єтниця/.

В орудному відмінку однини іменників та займенників виступає у нескладовий: сльозов, громадов, смертев, собов.

Іменники при числівниках 2, 3, 4 мають стару форму двоїни /дві сорочці, три години/.

Широко використовуються редуplikовані та енклитичні займенники: тото, тота, тоті; горить му, і не застану, го цулувати, ми легше було, не трам'ї ні, ті пес роздєре.

У дієслівних формах відбиті всі особливості південно-західних говірок. Так, форми минулого часу виступають як залишки перфекта в I та 2 ос. із скороченим допоміжним дієсловом, причому воно може виступати і після дієзлова, і перед ним: був-єм, старала-м, прийшла-с, хотів-єсь, що-м стратив, вібрали-єте, мали-єте.

У новелах широко виступають складені форми майбутнього часу з допоміжним дієсловом їняти: меш бити, меш слабувати, мемо робити.

Описові форми наказового способу 3 ос. утворюються за допомогою частки най: най газдує, най не плаче.

Форми умовного способу вживаються із старим аористом дієслова БУТИ: бих руки об'єсла, заколидував бим вам, абисте знали.

3 ос. мн. теп. часу звучать як їде /їдять/, приходе

/приходять/, відззе /вилізять/.

Наказовий спосіб дієслів типу виносити, приходити - вино-
си! приходи! зам. літ. винось, приходь.

Спостерігаються старі форми інфінітива: спечи, забічи.

Для утворення доконаного виду виступає префікс ві-:

вікажить, віб"ю, візарати.

Постфікс ся звучить як си: вертакси, бериси, уступиси.

Велика кількість діалектизмів у творах В. Стефаника розкри-
ває картину живої розмовної мови галицького села кінця XIX-
поч. XX ст. Більшість із них ужита автором свідомо, із стиліс-
тичною метою, однак часто і в авторській мові спостерігаємо
діалектні слова і форми / моцний, ймитися, трунва, зацінкати,
кутичок, колачик, тота, тихонько та ін./.

Звичайно, сьогоденні діалектологічні записи дають уже дещо
іншу картину, особливо в лексичці, оскільки лексика безпосеред-
ньо реагує на зміни в суспільстві / так, зникли з південно-
західних говірок латинізм, германізм і полонізм, що нази-
вали посади, установи, деякі реалії, як гвер, матура, скрипти,
преложоний/. Однак фонетичні, морфологічні й частини лексич-
них особливостей у сучасній діалектній мові не відрізняються
від зафіксованих Стефаником, тому його твори і можуть слугувати
матеріалом для діалектологічних студій нарівні з діалектоло-
гічними записами та для вивчення історії української мови.

Насиченість діалектизмами утруднює читання сучасному
читачеві, особливо уродженцям східних областей. Тому при друку-
ванні Стефаникової спадщини слід не тільки давати словничок з
полюсненням діалектних слів, а й давати у виносках пояснення
окремих форм, як біси/ бійся/, складаси /отидається/.

Бичко З.М. /Львів/

ПОКУТСЬКО-БОЙКІВСЬКІ ЛЕКСИЧНІ ІЗОГЛОСИ В
НОВЕЛАХ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

"Покутський трійці" - Василь Стефанику, Марку Черемши-
ні, Лесю Мартовичу - належить справді заслужене місце в істо-
рії розвитку української літературної мови. Вони настійно,
свідомо прагнули до її уніфікації, внормування, хоч мода
їхніх власних творів базувалася на західноукраїнській діалект-
ній основі.

Наявність чималої кількості діалектної лексики в новелах
Василя Стефаника, якого великий Каменяр назвав влучно "абсо-
лютним паном форми", пояснюється, насамперед, вживанням її
із спеціальною стилістичною метою та певними функціями.

У повідомленні намагаємось проаналізувати наявні покут-
сько-бойківські лексичні ізоглоси, паралелі новел В. Стефаника
зі структурносемантичної точки зору. Наприклад, велику групу
на позначення різноманітних рухів, дій і процесів становить
дієслівна лексика: вікати - покут. "пшцати", а бойк. "спі-
вати, гукати"; ландати - покут. "волочитися", а бойк. "працю-
вати" / явище міждіалектної антонімії/; дигати, дигнути -
покут. і бойк. "колоти, шпигати".

Зафіксовані покутсько-бойківські лексико-семантичні
паралелі можна легко згрупувати в окремі цікаві лексико-се-
мантичні й лексико-граматичні розряди, що характеризуються
структурно-системними відношеннями, як-от: бахур- покут. і
бойк. "дитина", бенькарт - покут. і бойк. "байстрек", кон-

тентний - покут. і бойк. "вдоволений", нехарапутийний - покут. і бойк. "брудкий, поганий, брудний, неохайний", відай/в/ - покут. і бойк. "мабуть", направці - покут. і бойк. "навпрестепь" і т.д.

Таким чином, В.Стефанік майстерно і правдиво передає, про що свідчить проведений аналіз, живу мову народу, а діалектне джерело використовує для збагачення лексичної й семантичної системи української літературної мови.

БОНДАРЕНКО Д.В.

ПОРІВНЯННЯ В ТВОРАХ В.СТЕФАНИКА

Мова новел В.Стефаніка, за словами Івана Франка, сповнена "сильного, як океан, глибокого чуття, що тремтить у кожному слові, чується в кожній рисочці".

Серед різноманітних засобів емоційності чільне місце займають порівняння. Вони відзначаються глибоким змістом, багатством форм, майстерністю використання.

Наприклад: "Вони / діти/ поспускали рукави, як стало перепелиць, що опочивають, але все готові летіти" / Василь Стефанік, Повне зібрання творів у трьох томах.- Том I.- Вид-во АН УРСР.- Київ.- 1949.- С.137. Далі незмінно тільки сторінку/. "Дроботів ногами / Семенко/ по грубій верстві пороку і лишав за собою маленькі оліди, як білі квіти" / 142/, "Всі скакали в ріку, що несла на собі багряну луну і подобала на мотивні меч, який простягся вздовж землі" / 194/, " -Старі кості, як стара верба,: на вогонь добрі, а з кінцями бігати ні до чого"

/203/.

Порівняння допомогли авторові більш глибоко і кудожньо охарактеризувати персонажів, їх діяльність, поведінку, висміяти їх веди: "Не pomoже нічо, сиьку мій наймаліший, дитинко моя найзолотіша!" / 144/, "... а вона / діти/ " як пеняте коло голої кістки, коло того хліба заходилися" / 51/, "Твар мале /мама/ бліду, як крейда / 15/, " лоньки, як везулі, до неї /мама/- говорили " / 16/, " О, впе ти такий газда своїй жінці, як вербовий заніз у ярмі" / 21/, "... рот вже розхилився, як ворота" / 33/.

Для порівнянь письменник використовує назви істот / рони, голуб, зозуля, горобець, ооба, курка, свиця, пес, кінь та ін./, предметів / ловізко, віхоть, невід./, явищ природи / вітер, хмара, буря, дош./, рослин чи їх частин / дуб, перекоти-пеле, квіти, лен, цібупі, листок, гавбуз./, назв металів / золото, олово, срібло./ тощо. Наприклад: "...поволіклася /Лесиха/ подому з дітьми, як принаблена курка / 25/, " Як широкий, довгий невід /лан/ " / 95/, " Розспівалася / пісня/ в сто душі як буря..." / 106/, " Личко буде, як папірчик, а волосся, як лен" / 27/ " -Аді, зникла, як золото..." / 38/ та ін.

Нерідко конкретизуючим елементом порівняння виступає означення - епітет: "Ідуть слова тих опівенок, як жовте осіннє листя, що ним вітер гонить по зомерзлій землі..." /70/, "Запльакали / вікна/, як маленькі діти" /14/, "... лице задрожало, як чорна рілля під сонцем дрожить" / 69/.

Емоційно-образна суть порівнянь виражається в певній граматичній формі. Так, ця економічна мовнозображальна одиниця в творах В.Стефаніка являє собою:

а/ іменник - підмет:

"-Ади, саранча, лиш хліба, та й хліба, та й хліба" /138/;

б/ іменник-присудок:

"-Залізо не шкіра, та й зшуровуєш, що й говорити? /46/

в/ іменник-додаток:

"Та й так гірко сидіти самому у таких студених вертепі" /85/;

г/ іменник у формі орудного відмінка:

"Стояли /люди/ лявою" /106/, "... волоссе спадало на чоло і шию маленькими білими ничками" / 27/;

д/ прислівник з префіксом по-:

"-Польки мені грай, по-панцки, мам гроші!" / 71/;

е/ форма вищого і найвищого ступенів порівняння прикметника:

"...а тот камінь на грудях став ще тяжчий" / 54/, " Давала Романиха єї /корові/, що мала найліпше, але вона не хотіла нічого їсти" /50/; " Над усі хлопці будеш найкращий" /27/;

є/ іменник - однорідний член:

"Хоть це не горівка, але болото, але з музиком то так си має: що де у світі є найгірше, то він має то спожити, що де у світі є найкраще, то він має то виконати" / 137/.

ж/ іменник-прикладка:

" У мене малі діти та в'снут, сарачьнта, на морозі" /85/;

з/ підрядна частина:

"У місячним світлі розстелилася на долині ріка, як велика струя живого срібла" /54/, " -Я можу працювати, бо маю моцні руки, як кінцке копито" / 147/, " Вона /дорога/, як полотно, під ним угиналася" /106/, "Куми зате сиділи, як вкопані" /137/.

Іноді для створення порівняльної конструкції використовується дієслово подобати: "Подобала хатина на якусь закліта печеру з великою грішницею, що каралася від початку світа та до суду-віку каратися буде" / 44/, "Грубе, пороздиране полотно із затертими червоними вшивками подобало на одіж жовнярів з війни /46/.

Є порівняльні конструкції, в яких те, з чим порівнюється, оформлене окремим реченням чи кількома: "Як входила назад до хати, то ціла хата зариділа. Як би хмара плачу, по нависла над селом, прірзалася, як би горе людське лунайську загату розірвало - такий був плач" / 713/, " Все удавали /діти/ спокійних, бо боялися, аби тато не бив. Але як до хати входив тато, то вони знов злізали з печі, аби герцювати по землі".

"Так голуби спускаються пілим стаєм на гік. А як мушкетирне хатніма дверима, то вони скидають зерно і перепуджені злітають під небо" / 48/.

У новелах за допомогою порівнянь створені художні образи, які групуються на враженнях зору й слуху: " І сказав з могили на могилу, як осіннє перекотиполе" /106/, " Пішов своєю дорогою, як птах, що своїх крил на собі не чує" /106/, "Сняв, як пуп, сиділа на печі посеред купи драптя і безудлино біла головою в стінку" /85/ /здорові образи/, "-Чмакає, як пшири свині" /33/, " Як дитине за мамов - так заплакала хата" /14/ /слухові образи/.

Іншістерна використання порівнянь дало змогу видатному українському письменникові в образній, художній формі передати зміст твору, створити типові образи, домогтися яскравого

зображення тогочасної дійсності.

ВАКАЛКІ Я.Ю., ВАСИЛЕВИЧ Г.Я.

ЛЕКСЕМИ МАТИ В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ В.СТЕФАНІКА

Серед актуальних питань сучасної лексикографії великого значення набувають словники мови письменників, в яких з'ясу-
ються лексико-семантичні й формальні зв'язки слів, їх
функціонування в художньому тексті. Особливе місце займає ро-
бота над Словником мови художніх творів В.Стефаніка, що пос-
лужить безцінним джерелом дослідження розвитку української
літературної мови на західноукраїнських землях кінця XIX -
початку XX століття.

Подаючи лексико-семантичну характеристику слова мати у
художніх творах В.Стефаніка, виявимо кількість і якість лек-
сичних значень даного слова, вкажемо на частоту його викорис-
тання та визначимо значеннєві відтінки.

Лексема мати в художніх творах В.Стефаніка вживається
в омонімічному плані то як іменник, то як дієслово зі своїми
окремими значеннями.

Як іменник слово мати вживається 10 разів, а варіант
матір - 6 разів із такими значеннями: 1/ Хітка стосовно дити-
ни, яку вона народила /7/: " За нею мати і батько, і сестра, і
сусіди, всі кричали" / 235/ /Цитати наводяться за кн.: Василь
Стефанік. Повн. збір. тв.- Т.І. Ковели.- К.: Вид-во АН УРСР,
1949/, 2/ У сполученні мати /матір/ божа. Христова- релігій-
не богородиця, мати Христова / 7/: "Але прийшла на псміч мати

божа з образів" / 224/; У фразеологічному сполученні вжи-
ваємо 2 рази: 1/ Матері твоїй - лайливий виріз на означення
незадоволення: "Сило залізо матері твоїй! Тепер волочи, а нива
недоробленої не лишиш, хіба ся розскачш у кусні" 204; 2/ На
яку стьду матір - лайливо, для чого, не потрібно: "Кажуть возду-
хи: - Мені весни на яку стьду матір!" / 387.

Як дієслово мати вживається 311 разів з такими значеннями:

1/ На означення того, що комусь належить що-небудь, є його
власністю; володіти чимось, посідати щось /93/: "Давала єї
/корові/, що мала найліпше, але вона не хотіла нічого їсти".
50; Тут виступають такі значеннєві відтінки: а/ для вираження
наявності у когось дітей, родичів, близьких людей /25/: "-Тото
добру дитину маю, тото ходит коло мене та й не забуває" 86.
б/ виражає наявність у кого-, чого-небудь певної ознаки, влас-
тивості, якості / 12/: "Очі мала великі сильні і розумні" 151;
в/ уживається на означення чийогось віку /4/: "Може, мав
шістнадцять літ, як ішов зі свого села" 126; г/ одержувати,
заробляти що-небудь /5/: "Чули, що баба дуже бідув, і знали,
що лева не має". 78; У прислів'ї: "-Коби то свиня мала роги..."
93; 2/ З інфінітивом уживається на означення того, що хтось
повинен робити / зробити/ що-небудь /80/: "-Та що старий брат
має на раді казати,- говорив війт" 77. У сполученні з бути
/16/: а/ повинно щось відбутися, настати /8/: "Кара має
бути!" 134; б/ хтось повинен стати ким-небудь /4/: "Такий
малювік аж має бути спалений". 154; в/ належати кому-небудь
/3/: " Як право цісарське, то має бути цісарське!" 22; г/ по-
винно щось міститися де-небудь /1/: "Є припис, що матит має
бути на холеру, та й має бути". 73; 3/ Уживається на озна-

чення того, що хто-, що-небудь є в чийомусь розпорядженні, користуванні, а також вказує на наявність чогось у когось у певний момент, період /48/: "Аді, у пазусі має сину книжечку". 14. У сполученні з абстрактними іменниками. Володіти рясом, характеризуватися ознакою, на яку вказує іменник /8/: "Співанки-м знав, та й на нім забув-м, силу-м мав, та й на нім лишив-см". 69; 4/ У сполученні з назвами стану дії. Перебувати в стані, виконувати дію, на яку вказує іменник у знахідному відмінку /25/: "А до вас тепер я маю велику просьбу". 219; 5/ У сполученні з абстрактним іменником та інфінітивом. Перебувати у стані, на який вказує іменник у знахідному відмінку, виконувати дію, виражену наступним інфінітивом /4/: "Сказав оце Іван, та й здохнув руку вгору, як коли би мав гадку злетіти". 20; 6/ Вважати когось, щось ким-, чим-небудь /1/: "Дякую вам файно, газди і газдині, що-сте ні мали за газду, а мою за газдиню". 64.

У фразеологічному сполученні слово мати вживається з різними значеннями 59 разів. Це такі словосполучення: мати гріх, мати право, мати лице, мати за ніщо когось, мати честь, як має бути, мати амбіцію, маю в бозі надію, мати в руках, мати відвагу, мати двері втворені, мати розум, мати добрі слова, мати жаль, мати обачине, мати під руками, мати руки, мати спасибі з чого-небудь, мати чобіт на носі, мати щастя, мати рихт, не мати гадки, не мати за ніщо /ніц/, не мати газду, не мати добрих очей, не мати нічого в роті, не мати серця, не мати часу, не мати щасливої години, коли маєш знати. Кожне із них має певне значення, яке характеризується у доповіді.

Окрім того, подається статистика використання різних гра-

ГАНДЗІК С.П.

ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЕТНІЧНО-МОВНОЇ СВОЄРІДНОСТІ
В НІМЕЦЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ Е. ЗАЛЕСЬКОГО НОВЕЛИ
В. СТЕФАНИКА "ПАЛІЦІ"

Якщо покутський діалект, яким написані твори В.С. Стефаника, створює значні труднощі для їх розуміння українським читачем, то легко собі уявити, якими вона є для іншомовного перекладача. Звідси зрозуміло, що відтворення у перекладі етнічно-мовного колориту оригіналу є надзвичайно важким завданням. Це повністю підтверджує зіставлення оригіналу й указаного німецького перекладу в головному аспекті мови - лексичному.

I. Переклад власних назв

Передача німецькою мовою власних імен, прізвищ, назв здійснюється переважно шляхом транслітерації, рідше перекладу. Власні імена й прізвища героїв новели - Андрій Курочка, Федір, Катерина, Настя, Марійка, Проць, Марія, Мошко - транслітеровані, причому Федір і Марія чомусь як Фіодор і Мар'я, Мошко як Мошка; деякі перекладені: сврей як орендар, лях як поляк, Юда як лихвар або шанкар. Прізвисько "Безклубий" частково транслітероване, а частково перекладене як "Безбокі". Етнографічна назва "бойки" перекладена як "рутенці" - словом, що є фальшивим еквівалентом, оскільки рутенцями австрійці

називали всіх українців, які населяли Західну Україну, загар-
бану в свій час Австро-Угорською імперією.

II. Переклад покутської лексики

При передачі слів оригіналу, що означають чисто місцеві
явища, для яких немає прямих відповідників у побуті й поняттях
німецького народу, перекладач часто йде шляхом найменшого
опору, перекладаючи покутські етноніми загальноживаними, сти-
лістично нейтральними, німецькими словами, пор.: "газда" - "се-
лянин", "мужики" - "селяни", "кожушина" - "куртка", "небога" -
"мазунка", "постоли" - "оцучі", "сардачина" - "одяг", "няпати" -
"займатися чимсь", "сарака" - "бідна істота", "скарбов'яни" -
"наїмити", "васпан" - "шановний", "герувати" - "трудитися",
"пліт" - "найгірша погода", "халасувати" - "їсти", "нендза" -
"воші", "кокощитись" - "співати", як півень", "орнарія" -
"натуроплата", "ксьондз" - "піп", що є лише частковим транслі-
терованим еквівалентом, тому що "піп" означає православного, а
"ксьондз" римо- або греко-католицького священика.

Загальна назва "пан", "пани" транслітерована, причому в
множині з німецькою кінцевою морфемою "с" як "панс". Така фор-
ма множини властива багатьом іменникам, запозиченим з інших
мов.

III. Переклад покутських фразеологічних явищ

Для покутських фразеологізмів перекладач у ряді випадків
підшукує німецькі еквіваленти, наприклад: "трутити день" -
"убити день", "як роблять, так мають" - "яка робота, така
й плата", "як би рукою відняло" - "як /вітром/ здуло", "блу-
кати світами" - "вештатися в світі", "як на протокулі" - "як
перед суддею", "бог буком не б'є" - "богові бука замало", інші

перекладає близькими виразами, пор.: "тріскати від роботи" -
"трудитися", "відки голова" - "однаково, звідки", "тікаєть-
оя, як сука" - "бігає, як сука", "гяди бандита" - "говорити
дурниці", "земля аж піпала" - "земля слагала", "пити грань" -
"пити вогонь", "вив'язуватися до крихта" - "розповідати все",
"вимерти до лаби" - "вимерти зовсім", "хувати гроші" - "самоу
робити гроші", "перед водити" - "починати". Також трапляється
описовий переклад: пор.: "у вузевку скрутитися" - "не гребу-
вати нічим", "йди на зламану голову" - "щоб він здох", і майже
дослівний: "шпурляв міхами, як галушками" - "кидав міхи, як
кужони". Переклад виразу "кувати з-за багачького зугла" ві-
сутній, а вираз "звертівся" передано фальшивим еквівалентом
"згорнувся в клубок".

Таким чином, зіставний аналіз оригіналу й перекладу новели
в загально-лексичному аспекті свідчить про те, що перекладаче-
ві вдалося лише частково донести до німецькомовного читача
етнічно-мовне забарвлення цього твору.

Більше заслуга перекладача в тому, що він ще на початку
нашого століття одним із перших допоміг видатному прикарпат-
ському письменникові стати перед читачькою аудиторією Європи.

ГОЛЯНИЧ М.І.

КОЛЬОРИСТИЧНА ЛЕКСИКА В НОВЕЛАХ В. СТЕФАНІКА

Лінгвістична характеристика творів В. Стефаніка / як
і будь-якого іншого письменника / допомагає розкрити різні
аспекти композиційно-образного розгортання тексту, сприяє ро-

розумінню складної трансформації слова при переході від почуттєво-конкретного до естетичного, до такого узагальнення, яке дає можливість наблизитись до високих обріїв духовності, внутрішнього світу Стефаникових героїв.

Одна із умов такого аналізу – визначення ролі кольористичної лексики, яка, утворюючи мікросистему, чітко розмежовується на ядро і периферію із певним набором лексико-семантичних варіантів, що, комбінуючись, оприяють многовимірності тексту, розширюють діапазон його образної орієнтації.

Майже кожна новела відзначається своєю кольористичною тональністю. Особливе семантико-стилістичне навантаження припадає на кольори: червоний, чорний, білий, синій і сивий. Сполучуваність назв кольорів із різними поняттями відбиває і закономірне використання традиційних образів, і новаторське вживання назв із семантикою кольору. Наприклад, пряме вживання кольору маємо у словосполученнях: червоне яблуко, червона вишивка, червоні чоботи, чорне волосся, чорна рілля, сиві очі, сиві кістки, біла хмарка, біла лілія.

Однак у системі тексту, крім прямої вказівки на колір, названі слова набувають виразного оцінного компонента. Через синонімічні та антонімічні повтори, паралелізм /повний і частковий/ відбувається прирошення семантико-стилістичної інформації, перегрупування сем у структурі мовних одиниць. Наприклад: А посеред розкопаних корчів сидить мама. Як рана ноги, бо покалічені, посічені, поорані. Прав'язана чорним волоссям до чорної землі, як камінь... Чорний ворон знявся, облітає та й кранче /"Лан"/.

Незважаючи на те, що прикметник "чорний" вжитий у прямому значенні, причому в усталених мовних структурах, він

утворює стильову доміанту сегмента. Сприяє цьому те, що слово підсилює опорні, найбільш інформативні одиниці. Крім того, значення "страждання, горе, смерть" уривок набуває завдяки зоровим і слуховим образам /"рана" – "чорний ворон"/. Нагромадження дієприкметникових форм при характеристиці ніг матері і її стану /покалічені, посічені, поорані, прив'язана/ створює образ підневільної праці, споріднює образ матері /за добром мовностілістичних засобів/ з образом Шевченкової жниці. Порівняння "як камінь" у згаданому реченні видозмінює значення прикметника "чорний" як назви відповідного кольору, вносячи відтінок гнітючості, приреченості, тобто інтенсифікує сприйману ознаку.

Як бачимо, названий прикметник майже не протиставляється "білому" /відбувається таке протиставлення лише тоді, коли "чорний" означає "брудний", а "білий" – "чистий", "свіжий"/, однаковою мірою окреслює і пейзажні, і психологічні малюнки.

У семантиці прикметника "білий" та похідних від нього актуалізовано і пряму вказівку на колір, і властиве загально-мовним метафорам значення "сильне хвалювання, страждання", а також "холод" – значення, яке входить не в асоціативну палітру з доміантою "сніг", а формується семами оточуючих слів – прикметника "мармуровий" та іменника "труп": У трупарні на великій білій плиті лежав Николай... Сльози падали на трупа та на білу студену плиту... /"Стратився"/. Отже, прикметник "білий" завдяки лексичній сполучуваності дотикається семантичного поля з інваріантним значенням "смерть" через опорну ланку "холод". Однак у текстах новел назване поле безпосе-

редньо пов'язане із словами "чорний", "синій" та похідними від них: чорніти / "ставати темним з горя, страждань"/ · синіти / "помирати"/. Ці два кольори / синій, сірий/ є домінуючими не тільки при характеристиці стану, а й портретному зображенню: За хвили увійшла Романиха. Стара, обдерта, з синім лицем /"Засідання"/. Потряс сивим волоссям, як гривов кованю з ниток сталевих /"Камінний хрест"/. Чорне лице гет цалком і руки /"Засідання"/.

Особливе мовностилістичне навантаження виконують у новелах В. Стефаніка червоний і кєрвавий кольори. Усталений зв'язок їх із кров'ю надає означенням відтінку "перестороги, тривоги". Над заходом червона хмара закамєніла... подобала тота хмара на закервавлену голову якогось святого /"Вивозили з села"/.

Означення жовтий, золотий, міляний, зелений, голубий та ін. обмежено вживаються новелістом, знаходяться на периферії системи кольорів.

Як бачимо, майстерність Стефаніка виявлялась не тільки у вмінні створити кольористичну основу мікробразу, а й визначити саме той компонент кольору, який би видозмінював внутрішню глибинну організацію тексту, викристалізовував нові грані образу.

ДЯКІВ О.Б.

ДО ІСТОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ О. КОБИЛЯНСЬКОЮ НОВЕЛ
В. СТЕФАНІКА НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ

В. Стефанік - великий майстер української соціально-пси-

хологічної новели кінця XIX - початку XX століття - своєрідність тематики своїх художніх творів, неповторність стилю та багатства мови викликав великий інтерес багатьох культурних діячів країн Європи, що своїми перекладами сприяли знайомству західноєвропейського читача з побутом, умовами життя та праці селян на Західній Україні та популяризації його творчості далеко за межами Батьківщини.

У числі перших перекладачів творів В. Стефаніка німецькою мовою була Ольга Кобилянська, яка, познайомившись з ранніми новелами письменника-реаліста, захопилась силою їх поезії, що "пробивається з тих дрібних праць". У 1899 році нею було надіслано до редакції прогресивного лейпцигського журналу "Суспільство", на чолі якого був палкий прихильник слов'янських літератур Людвіг Якобовський, переклад новели "Лист", присвячений "політичним арештантам-мужикам на святій вечір". До публікації цього перекладу додано цікаву примітку, яка, за ствердженням деяких дослідників /М.О. Занічковського, М.С. Нагірного та інших/, належить самому Якобовському. Дані для неї подала, очевидно, О. Кобилянська. У примітці відзначається глибоке знання В. Стефаніком селян та їх життя, його велика прихильність та любов до них, наголошується, що "чогось більш українського", ніж дух і герої цих невеличких праць, ледве чи можна знайти серед його сучасників". Що ж до різниці якості самого перекладу, то тодішній редактор залишився ним у загальному задоволенні, хоч і висловив окремі зауваження в одному із листів до Ольги Кобилянської /стилістичні огріхи, важкість сприйняття змісту німецьким читачем тощо/.

Л.Якобовський дуже прихильно висловлювався і про другу новелу В.Стефаніка " Катруся", з якою О.Кобилянська познайомилася ще в рукописі і після цього " не могла собі ради дати", так що " сейчас перевела її і... відіслала... до Берліна до Якобовського". Однак через поспішність перекладу і, як наслідок, його недостатню досконалість, переклад "Катрусі" не був опублікований, оскільки для Якобовського було " дуже важливо, щоб поетичні тонкощі відбивалися також у перекладі". Крім того, умови для публікації "Катрусі" ускладнилися як смертю Л.Якобовського, так і несприятливою для ознайомлення західно-європейського читача з творами української літератури політичною ситуацією на початку ХХ століття в Німеччині.

Наступний етап перекладацької діяльності Ольги Кобилянської пов'язаний з українознавчим ліберальним журналом "Ruthenische Revue ", який радо друкував німецькі переклади з української літератури і критичні статті про неї, даючи більш-менш повне уявлення про твори українських авторів, в тому числі і про творчість В.Стефаніка. Тут побачили світ у перекладі Ольги Кобилянської новели " Лист", "Сама-саміська", " Катруся".

За твердженнями окремих дослідників переклади новел були позитивно оцінені як читачами, так і критиками, хоч і не передавали повністю "своєрідний мовний аромат" новел В.Стефаніка. Причини цього слід було шукати в своєрідності Стефанікового слова, лаконічності та сконденсованості стилю, сильній експресії, неповторності художньої майстерності та образності, захопленням Ольги Кобилянської іншою темою /темою інтелігенції, темою боротьби міської дівчини за рівноправність, за людську гідність, темою кохання/.

Однак Ольга Кобилянська, яку єднала із Василем Стефаніком спільність їхньої творчої манери у жанрі соціально-психологічної новели, була досконало обізнана із творчою особистістю письменника / бачила в молодому ще авторі " правдивий талант"/, своєрідністю покутської говірки в монологах і діалогах персонажів селян / що завдає особливого клопоту перекладачам як дореволюційного часу, так і сучасності/, мала чималі успіхи в зображенні селян, намагалась своїми перекладами сумлінно і скрупульозно відобразити оригінал, передати ідейну глибину Стефанікових творів, що дало можливість німецькому читачеві вловити глибокий психологізм і ширий ліризм галицького новеліста, його специфічний, тільки йому притаманний спосіб драматизації, збагнути тяжке життя знедолених селян, відчутти оту сумовиту Стефанікову ноту, що нерідко переростає в трагізм.

КАСПРИШИН З.О.

ДО ПИТАННЯ ПРО СЛОВОТВІРНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВИ ТВОРІВ Б.СТЕФАНІКА

Мовна майстерність письменника, яскраво виражена у вмінні "складати фразу", виявляється також і в здібності добирати слова до фрази, які нерідко є продуктами власне авторського словотворення. Аналіз мови публіцистичних та літературно-критичних статей В.Стефаніка дозволяв виділити ряд похідних слів, більшість з яких утворені за продуктивними в сучасній українській мові словотворчими моделями. Нерідко

зустрічаються оказіональні слова, що не відповідають загальноприйнятому вживанню, носять індивідуальний характер, зумовлений специфічним контекстом, і розкривають потенційні можливості деривації.

Дослідження словотвірного матеріалу творів В. Стефаніка у зіставленні з даними сучасних тлумачних словників української мови дає змогу оцінити продуктивність словотвірних типів в різних періоди розвитку української мови і в різних її системах – літературній і діалектній. У сучасній українській літературній мові продуктивний словотвірний тип складають префіксально-суфіксальні іменники з префіксом без-, що мотивується применниково-іменниковими сполученнями і є назвами певних явищ, станів, напр. безхліб"я, безголів"я, безправ"я, безвір"я та ін. У творах В. Стефаніка утворення такого типу зустрічаються рідко. На їх місці виступають словотвірні варіанти, обрамлені префіксально-суфіксальним комплексом без- – -ств/о/, напр. безвірство, безправство та ін. У рамках цієї словотвірної структура відбувається процес творення нових слів. Так, іменник безполівство є неологізмом В. Стефаніка, який він використовує для уточнення змісту поняття, вираженого словом іншомовного походження штунда: "За православ'єм іде, як тіль, штунда – безполівство" / Василь Стефанік. Висrane. – Ужгород: Карпати. – 1979. С. 272. Далі посилання на це видання/.

Звертає на себе увагу процес субстантивного словотворення, в яких активну участь бере префікс не- як засіб творення слів з протилежним значенням та слово пів-, що вносить у значення похідного слова додатковий відтінок неповноти вияву ознаки чи стану, напр. нестосунок, півголод. Утворені за зраз-

ком відомих у літературній мові і діалектах іменників типу нелад, неспокій, неправда, пивоон, відзначені слова є результатом сміливого авторського словотворення: "...страшний нестосунок між їх силою політичною, а їх репрезентацією" / С. 265/; "...будем мати гарний образ галицького вічного півголоду" / С. 267/.

Цікавим з точки зору семантико-словотвірних характеристик є іменник правибори, утворене шляхом присднання частини пра- прикметника правий, справедливий, до цілого слова вибори. Таким чином, правибори, правиборець є складними іменниками, на відміну від похідних правчук, праділ /прапраділ/. У яких елемент пра- є префіксом, що має значення 'попередній':

У текстах публіцистичних творів В. Стефаніка зустрічається ряд індивідуально-авторських оказіоналізмів, що являють собою загальні назви, утворені від іменникових та дієслівних основ за допомогою антропонімічних суфіксів -ович/-евич, напр. кар"єрович, фразесович, доробкевич та ін. Співавучні з прізвищами, поширеними на той час в Галичині /Филипович, Данилович, Щухевич, Боробкевич, Шепкевич, Яросевич/, вони використовуються автором з метою іронізації тодішньої інтелігенції, яка не боронила інтереси простого люду: "І хто знає, чи Шевченко, Федькович і Френко, власне, не були тими чинниками заховачами, що боронили люд від нових кар"єровичів, від нових доробкевичів?" / С. 277/. На фоні загального контексту такі утворення сприймаються цілком природно.

В. Стефанік не тільки творить нові словесні форми, але й зміло використовує для розкриття ідейного змісту вже існуючі.

зокрема демінутива, напр.: "Най бог криє, які прикрасі мав Федькович, що наслідував Шевченкову мову. Та він великий поет, але по нім то вже прийшли Тарасика, а по Тарасиках не приходив уже ніхто, лиш жаргон всіляких інтелігентів і всіляких партій..." / С.279/.

В системі прикметникового словотвору спостерігається більш активне порівняно з сучасною літературною мовою вживання суфікса -оз-, що пояснюється, на нашу думку, впливом польської мови, пор. доходовий/ польськ. dochodowy/ при літературному відповідняку дохідний.

Біразно простежується також тенденція до утворення складних прикметників шляхом сполучення числівникових та іменникових основ, напр. кількаморговий, п'ятькрейцаровий та ін.: "Маса емігрантів є то господарі кількаморгові і незадовжені..." /С.272/. Складний прикметник кількаморгові у даному випадку виступає еквівалентом цілого підрядного означального речення, конденсуючи в собі значення розгорнутої синтаксичної конструкції які мають кілька моргів поля.

У мові аналізованих творів В.Стефаника представлено також аналогічне словотворення, що знаходить своє вираження серед відпад"сктивних прислівників на -о, напр. братно: "... живуть братно і в згоді" / С.258/. Пор. однотипні утворення, що входять до складу словотвірних ланцюжків догт - догшний - догшно, сила - сильний - сильно та ін. Похідні прислівники заповнюють відповідні ступені у словотвірному гнізді, зменшуючи таким чином кількість неповних словотвірних іменникових парадигм. Вважаємо, що такі прислівники мають право на повнокровне життя у рамках літературної мови.

Розкутий і несподіваний В.Стефаник у творчості і використанні дієслів, напр. пропримаркувати, кредувати, жалуючий, плачущий; словотвірних варіантів іменників квідат, солух, читальник, скарбовояник, чупер та ін.

Вміння легко і влучно добирати слова з багатого джерела загальнонародної української мови, а при необхідності самому творити їх, орієнтуючись на існуючі мовні стандарти, є одним з ознак мовної майстерності талановитого майстра слова Василя Стефаника.

КОНОНЕНКО В.І.

ЕКСПРЕСІЯ СИНТАКСИСУ В.СТЕФАНИКА

Синтаксис новел В.Стефаника має коріння в реалістичній літературі свого часу, в українській народнопоетичній творчості і водночас виявляє виразку індивідуально-авторську манеру. Синтезуючи різнобічні джерела, письменник шукає засоби стислої експресивної сповіді, де сама організація мовного матеріалу вражає своєю добірністю, вишуканістю, уваженістю побудови. За стриманим, зовні невибагливим викладом вимальовуються риси глибокого ліричного і драматичного письменства.

Завдяки внутрішній експресії сповідь письменника набуває особливого динамізму, напруженості, сили, що виявляється не стільки в сюжетних колізіях, скільки в потенціях самої думки, психологічного стану. Висловлене, осмислене, зорганізоване в мовну структуру бачення митця має глибокий підтекст, другий план, що не лише відкриває шлях для заповнення художніх ла-

кун, але й таїть у собі заряд великої енергії. Це зіткнення удаваної бідності, навіть скутості мовного матеріалу і його емоційної, експресивної насиченості створює враження того прихованого трагізму, що є стрижневим мотивом творчості письменника.

Експресія тексту спрямована на створення художньо довершеної картини світу, образно-метафоричного, асоціативного сприйняття дійсності, а по тому – і на відтворення символічного, глибинного змісту зображеного, що відбиває не лише конкретні життєві ситуації, але й містить широкі узагальнення, відповіді на "вічні" проблеми буття. У текстових категоріях, що їх формує письменник, закладена система аксіологічних координат, оцінних характеристик, що виявляються опосередковано, пляхом емоційного напруження, чуттєвого нашарування. Тим самим долається зовнішня об'єктивність викладу, відстороненість від героїв, що начебто притаманна письменникові, і займає себе неприхована позиція, аутоективізм митця-громадянина. У кульмінаційних фрагментах текст набуває особливої виразності, довершеності, емоційної напруги:

Плоти попри дороги тріщали і падали – всі люди випросядали Івана. Він ішов зі старою, згорблений, в цайговім, сивім одінню і шохвила танцівзв польки.

Аж як усі зупинилися перед хрестом, що Іван його поклав на горбі, то він трохи прочуняв і показував старій хрест:

– Видиш, стара, наш хрестик? Там є вібито і твоє намено. Не біси, є і моє, і твоє... /"Камінний хрест"/.

В експресивному синтаксисі В. Стефаніка знаходить місце досить широкий спектр традиційних, народнопоетичних і випро-

буваних художьових практик синтаксичних засобів /вживання ключових слів, синтаксичних паралелізмів, риторичних фігур тощо/. Однак вони своєрідно поєднуються, трансформуються, доповнюються новими прийомами досягнення художьової виразності, створюючи той неповторний сплав, амальгаму, що забезпечує стильову тональність, внутрішню гармонію слова і образу. В цьому поєднанні засобів часом виявляється зіткнення, здавалося б, несумісних елементів, скажімо, ліричних, пісневих компонентів і зникених, лайливо-просторічних зворотів. Пор.:

Пила.

–Аді, оцеї, грушечко, кіноцької, що каже:

Нова радість стала, яка не бувала:

Над вертепом зізда ясна овіту засіяла...

Дрантивим гомосом цілу коляду відколядувала.

– Тепер увесь мир, увесь рід колідус і веселиться,
а я собі з грушечков, ма обі собі...

Верещала, як би з неї хто паси дер. /"Святий вечір"/.

У пошуках підвищеної експресії викладу письменник широко вдається до різноманітних прийомів підсилення, актуалізації тих чи тих елементів тексту, їх виділення, підкреслення пляхом інверсій, повторів, зміни інтонації тощо. Проза Стефаніка часом здобуває ознаки ритмізованої, особливим чином організованої оповіді, де виразно простежуються риси поетичного синтаксису з властивою йому тональністю, мелодійною довершеністю, злагоженістю. Засоби актуалізації сприяють створенню настрою підвищеної чутливості, драматургічної напруги дії. Пор.: Як гдуха свінь настала, як з ліса все ластя опало, як чорні ворона поле вкрала, та тоді до старого Леся прийшла

смерть /"Скін"/.

Крізь трагізм зображеного опукло проступають ліричні, скорботні нота, авторське переживання, що викликають почуття жалю, болю, співчуття, але не відчаю. Тонкий ліризми, глибокий психологізм новелістики Стефанюка визначається особливими прийомами перевтілення героя в автора, в автора - знову в героя. Показова в цьому плані типова для багатьох оповідань відстороненість героя, що його письменник не тільки не зображує, але й часто-густо навіть не називає. Лише через думки вголос, через внутрішній монолог, розмову із самим собою, де за кожною думкою йде почуття, емоції, неспокій, виявляється ліричний герой, його духовне багатство й краса. Пор., наприклад:

Ходив та глядав себе рукою по чолі, як би хотів усі свої думки замкнути у голові, аби не повилітали, бо швидко хотів їх перегалувати.

- Ба не знати, що він діє? Такий був добрий товариш. Добре пам'ятаю, як ми раз сиділи у нього в садку. Відай, тоді він говорив за ті білі хмарки. Біла хмарка, казав, із золотими берегами сунеться по небі та лишає поза собою білі лілії, а сама йде далі та сіє, сіє того цвіту по синім небі... /"Вечірня година"/.

Діалоги, що відбивають особливості говірки, не розривають зв'язку із загальною організацією текстового матеріалу, природно і невимусовно переходять в авторське мовлення. Створюється неповторна інтонація інтимізованої, довірливої оповіді, та стильова єдність, що характеризує письменника як неповторного майстра короткої новели.

Під ногами мокро каміння, і мряка непорушна висить у воз-

дусі...

- Осінь, осінь його доконала, сирій дим і студінь...; йдуть усі помучені, зів'ялі, сіру мряку хрестом прорізують.

- Але він умер, відай, від тої кашки, що на ній лежав...

Маленький похорон завертає в другу вулицю. Чорний хрест обвався сивими пятачками мряки, хлопчики померзли, і баби ледве лізуть. /"Похорон"/.

Психологічні характеристики героїв відображають внутрішній стан автора. Для досягнення цієї мети письменник вдається до номінації деталей пейзажу, побуту, зовнішніх рис персонажів, що відтворюють атмосферу дії, а через неї - і драматичну ситуацію, трагізм буття. Пор.: Ліс шумів, стогнав, тонкі шепти рвалися з маленьких галузок і падали разом із змерзлим інеєм. Так, якби маленькі дзвіночки падала. Вітер вив, як гнанний пес... Голос його йшов з вітром до ліса і бився довго від одного дерева до другого /"Сон"/.

Новелістика В. Стефанюка являє собою зразки нового стилю, нового синтаксису, наповненого експресією, динамізмом.

ЛЕСЯК М. П.

РЕЛІКТИ КОЛІЩЕВОГО ПЕРФЕКТА В ТВОРАХ В. СТЕФАНЮКА

У свій час в історії нашої мови існувала складна система претериту: ворист, яким виражав минулу завершену дію, імперфект, що мав значення минулої незавершеної дії, та аналітична форма перфект, яка була більш універсальною, оскільки

могла виражати як доконану, так і недоконану минулу дію.

Форми аориста та імперфекта, однак, вживалися в староукраїнській мові не як явища мови української народності, а як пережитки, що використовувалися з метою стилізації під старослов'янську мову. І хоча в староукраїнських пам'ятках з тенденцією до архаїзації ці форми вживаються ще порівняно довго, захоплюючи навіть ХІІІ ст. / особливо аорист/, усе ж вони поступово зникають не лише з усно-розмовної, але й з книжної мови. Вони були замінені перфектом. Причин, які викликали це явище, можна виділити кілька.

По-перше, це розвиток граматичної категорії виду дієслова, по-друге, - все ширше і частіше вживання для вираження минулої дії перфекта - форми, що могла утворюватися і від дієслів доконаного, і від дієслів недоконаного виду. Третя причина - це той факт, що як в аористі, так і в імперфекті не розрізнялися /були омонімічними/ форми другої і третьої особи однини. Отже, особу можна було встановити тільки в контексті. Перфект же своїм допоміжним дієсловом бути чітко розрізняв особи, а тому виявлявся більш придатною і раціональною формою. Були й ще більш спеціальні причини, які прискорили розклад системи форм аориста та імперфекта, обумовили їх занепад.

Однак і перфект у такому вигляді, як він був успадкований від давньоруської мови, проіснував недовго. Для української мови, яка прагнула до стислості, економії виразу / як і для російської та білоруської/, перфект виявився надто громіздкою конструкцією і в зв'язку з цим уже в найдавніших староукраїнських пам'ятках зустрічаються деформовані, скорочені форми допоміжного дієслова бути у першій і другій особі обох чисел і повна їх

утрата, відсутність у третій особі однини і множини. Справля цьому той факт, що вживалися форми допоміжного дієслова переважно в постпозиції і носили енклитичний характер. Більше того, в староукраїнській мові уже в ХІУ-ХУ ст. нерідко зустрічаються преюкції допоміжного дієслова у першій і другій особі, що стало можливим завдяки активному вживанню в ролі підмета особових займенників. З метою уникнення плеоназму у визначенні особи допоміжне дієслово бути у формах теперішнього часу поступово зникає зовсім.

Отже, форми теперішнього часу дієслова бути єсмь, єси, єсть, єсте /єсмо/. єсте, єуть деформуються і скорочуються в -м /-ем, -єм/. -о /-є, -єсь, -єсь/. -смо /-змо/. -сте. Ці елементи стали рухомими приростками, що могли приєднуватися до будь-якого слова в реченні - як до самого дієслова, так до інших частин мови, в тому числі й до службових: "Кляймо: зблудилесь! А хочеш міні вірити? Здасть мі ся, щом міл відити Тепер чоловіка того, щом міл горяков вельмі много; Тась ти яго не жукал? Стецько: Ніг, бо ся ти натрапідесь; Чоловікам ошукал - признам ся до того". /Хрестоматія давньої української літератури.- К., 1967, С.212, 214/.

Сучасна українська літературна мова таких форм не знає - єдиною формою минулого часу в ній є колишні дієприкметники на -л, які перебрали на себе функцію показника минулої дії, на особу при цьому вказує особовий займенник я, ти, він. Однак у західних говорах української мови такі реліктові форми перфекта вживаються широко, що знайшло своє відображення в художніх творах В.Стефаника.

Так, на першу особу у В.Стефаника вказує -є або -м, залежно від фонетичних умов. Елемент -є слід вважати ефонічною встав-

кор, яка служить для уникнення збігу двох приголосних. Виступає вона, звичайно, лише при дієслівних формах чоловічого роду: /Митро/: – Мастків від вас не посів-ем, волів і коров не забрав-ем, та й сидіт собі тихонько / С.7. Читата наводяться за книгою: Василь Стефаник. Повне зібрання творів. Т.1. Новели. Вид-во АН УРСР, 1949/; /Антін/: – Обтер-ем полов вікна, аби за мнов не плакали, бо дурно, та й відступив-ем цілком /С.14/; /Антін/: – Проний-ем усе це до нитки / С.14/. Якщо ж мова ведеться від особи жіночої статі, то після голосного а виступає лише елемент -м : / Мама/: Це цу ніч переночуй у мене, синку. Я тебе так гірко піотувала, дула-м на тьи, як на рану... / с.15/; / Семениха/: – То було ні не брати, як меля-м дитину! / с.34/. Так само без голосної вставки вживається цей рухомий приросток з іншими частинами мови. Цікаво, що він може "приставати" до різних слів – як повнозначних, так і до службових, наприклад: /Іван/- Ви знаєте, що я собі на двоім горбі хрестик камінний поклав. Гірко-м го віз і гірко-м го наверх вісаджував, алем поклав /с.68/; /Іван/: – Коби-м міг, та й би-м го в пазуху сховав / про горб/, та й взяв з собов у світ / 68/; / Іван/: – Співанки-м знав, та й на нім забув-ем, силу-м мав, та й на нім / на горбі/ лишив-ем / с.69/; /Семениха/: – Ото-м собі долю нацитала... Ше молиси богу, шо-м овіт з тобов зав"язала, бо був би-о ходив отак до гробової дошки / с.34/; / Лесь/: – Та чому їх не заставляєш, аби були, аді-м лямг, – бийте! / с.24/. Як бачимо, залишок форми першої особи -м може вживатися з іменниками, прислівниками, сполучниками, частками. Діалектна форма "аді" – це усічення "а дивися, дивіться".

Аналогічно вживається залишок форми другої особи однини:

після приголосного / у чоловічому роді/ – з ефонічною вставкою -є, після голосного – просто -с: /Антін/: – Ой, п"я та ще буду. За овоє п"я ніхто до того рихту не має. А він міні каже: мой, гугуят, прісцьєв-єс! / с.13/; / Лесь/: – А ти, мерзо, знов хочеш робити веймір на всі люди! Лише би-с мала! /с. 23/; /Мужик/: – А шкода, шо-с був уріс, як дуб. /с.18/; /Семениха/: – Мамко, мамко, тс-с ні дала за кальвіна, тото-о ми світ зав"язала! / с. 35/.

Відомо, що в гуцульських, пскутських та буковинських говорах на позначення першої особи множини уживається елемент -смо чи -оми / від колпашного єсмь, єсмо/. Однак у Василя Стефаника перша особа множини позначається, як і в однині, лише одним елементом -м: /Яків/: – Привів ручителів, підписали-м ся у нотаря, але з сотки тринадцять левів обірвали ./с.93/; /Баба Тимчиха/: – А то зипообігали-м обоє, ячка хьядували на яшницю, а сьогодні і обідду за тебе ніхто не зробит... /с.41/. Приросток -м, як і в першій особі однини, може вживатися й зі службовими частинами мови: /Мужик/: – Ой, стара, тото-м діждалиси на сивий волос віна! /с.17/; / Мужик/: – Коби ще мене опрїтали разом з Някслов у могьду. Най би-м гнили разом, як вкупі не можемо жити / 18/. Зате елемент -оми у творах Б.Стефаника вживається в першій особі однини / таке його вживання характерне й у гуцульських говорах/: / Яків/: – А хоть ти злодога вічна і помийник жидівський, але слова добрі маєш, порадає-оми собі та й побіг далі; -Поклев-оми гроші у окривю, в сам по Доці. Ть, Доцько, діда навчи підписати намено /с.93/; /Антін/: – Йду я з хати, гет палком вже віхожу, та й популував-оми поріг, та й іду. / с.13/; ... Іваниха обчепилася ку-

ками порога і приповідала: Ото-сми тьм виходила, ото-сми тьм вігризла опими ногами! / с.71/.

У другій особі множини вживається лише один варіант коливної форми есте – сте, який може вживатися як при самому дієслові, так і при іншій частині мови чи членові речення: /До Гьоргія/: – Хлоп як звірь, мали-сте труду доста, заки вліз си до хати? / с.161/; /Шінка/: – Андрійку, санку, ляг по ногах... най нам хлібец по жидях не рознесит! Так сійте, аби-сте ноги поломил. / с.23/.

Цікавим явищем у сучасній українській мові / у її західних говорах/ є вживання залишків форм теперішнього часу дієслова бути в ролі зв'язки в іменному складеному присудку. Широко представлено таке вживання і в творах Василя Стефаника: /Михайло/: – Мой, як єс газда, то фурни тога каграні з себе, бо тьм віполічкув як курву! / с.71/; /Стара Тимчиха/: – Ой сьогодні діти, такі діти, що аж у п'стах постиває! Але-є дурний, бігме-є дурний! / с. 41/.

Один раз архаїчна форма єс використана В.Стефаником у молитві не в значенні допоміжного дієслова чи зв'язки, а в значенні прямому – "бути", "існувати": /Гриць/: – Миссоца і сшна, і світого духа, амінь. Очінає іжи єс на-небесі і на землі... / с.55/.

У сучасній українській літературній мові реліктові форми дієслова бути в ролі зв'язки в іменних складених присудках вживається тільки із стилістичною метою.

НЕВІДОМСЬКА Л.М. /Тернопіль/

ПЕЙЗАЖНІ ОПИСИ У НОВЕЛАХ В.С.СТЕФАНИКА

У творах видатного українського майстра психологічної новели В.С.Стефаника домінує зображення внутрішнього світу людини, насамперед селянина. Однак цей світ органічно і первозданно пов'язаний з природою, образи якої у досліджуваних новелах виявляють себе у формі лаконічних пейзажів-описів або окремих фрагментів-мікрообразів. Опис складається із кількох речень, пов'язаних пейзажною темою /напр., опис літньої ниви у творі "Палій" /Василь Стефаник. Повне зібрання творів в трьох томах.- К.: Вид-во АН УРСР.- Т.І, 1949, с.128. Далі і... штуванні подаватимемо відповідну сторінку цього видання/. Пейзажні фрагменти можуть виражатися однією лексемою з предметним значенням: "Але мої діти ростут по бурінах /.../" /139/. Такі мікрообрази художньо конкретизуються і за синтаксичною будовою становлять собою словосполучення чи речення: "Старий Максим волочив яру пшеницю /.../" /203/; "Вишні зацвили, аж молоко капє /.../" /31/.

Пейзажні описи і пейзажні мікрообрази виконують функції, які, об'єднавши, досить умовно можна окреслити як: зображально-інформативна /звідоження світу природи, тих природних умов, у яких розгортаються події у творах В.С.Стефаника/ та зображально-експресивна, що включає і почуттєво-оцінний момент /виявлення внутрішнього стану персонажів, зображення їх зовнішності, вчинків, змалювання ситуацій і подій через асоціативне зіставлення з образним світом природи; створення

154.

певного настроєвого фону сприйняття, який впливає на читача, викликає відповідну емоційну реакцію/. Домінанта однієї з виділених функцій залежить від образної і мовної структури пейзажів і пейзажних фрагментів та місця, яке вони займають у текстовій організації Стефаникових творів /авторське мовлення чи мовлення персонажів/. Звернемо увагу на пейзажі-описи, що є компонентами авторського мовлення.

У новелах В.С.Стефаніка порівняно небагато пейзажних описів, які є відносно самостійними складовими частинами тексту. Такі лаконічні пейзажі характеризуються органічним переплетенням зображально-інформативного і зображально-експресивного планів. Частина цих описів є виразно настроєвою. Вони можуть виражати настрій, співзвучний внутрішньому емоційному стану персонажів: "І плакала, і наслухала /Леонха - Л.Н./, чи Леош не вертає. Небо дрожало разом зі звіздами. Одна впала з неба" /25/. Простежується у даному випадку і зображально-інформативна сконденсованість пейзажу. У новелі мікрообраз падаючої звізди нашої думку, що зображувані події відбуваються у пору літнього зорепаду.

Настроєвість пейзажного опису може тонко відобразити душевні порухи героїв: "Катруся забула і за сварку татову, так роздивлялася на всі боки. По полю люди обрали, сіяли. Жайворонки над ними співали. Чорна рілля розсипалася під сонцем" /37/. Наведений опис - це не тільки настроєвий образок весняної природи. Тут сама "длинна як золото" /38/ торкається таких душевних струн невиліковно хворої Катрусі, які забриніли для неї надією на одужання.

Як компоненти авторського мовлення, такі пейзажні описи

одночасно є виявом авторської почуттєвої оцінки, яка настроєво акцентує сприйняття зображуваного. Оцінна настроєвість може яскраво простежуватися: ".../ він /Данило- Л.Н./ спав спокійно. Сонце реготалося над ним, посилало до него свої промені, пестило его, як мама рідна. Квіти цілували его по чорнім нечесаним волоссю, пільні коники его перескакували" /123/. Проте пейзаж може виражати її шляхом глибшої асоціативної опосередкованості: " Відки тебе /сину - Л.Н./ візирати, де шукати?! Доньки, як зазулі, до неї /мами - Л.Н./ говорили. Над ними розстелилося осіннє склепіння небесне. Звізди мерехтіли, як золоті чічки на гладкім, залізнім тоці" /16/. Проймаюча холодність образу нічного осіннього неба знімає пекучу гостроту емоційної напруги, якою пройнятий твір "Биводили з села". І водночас цей пейзаж є завершальним настроєвим акордом, яким автор ніби зафіксує почуттєву реакцію, викликану трагічністю ситуації - проводами сина-рекрута до війська, які нагадують похорон. Цікавим є те, що в чорновій редакції новели кінець виглядав по-іншому: " У ясну ніч на тоці лежала мама та хропливим голосом заводила: відки тебе візирати, де тебе шукати" / 265/. Працюючи над текстом, автор розгортає пейзажний мікрообраз " ясна ніч", що, на перший погляд, суцільно входить до властивому для стилю В.С.Стефаніка лаконізму. Однак суверенність знімається, якщо трактувати цей лаконізм не лише в зовнішньому літературно-кількісному аспекті, а як прагнення і зміни проєкції максимально розширити змістовий план, асоціативно поглибити силу емоційного навантаження мовних засобів при їх естетично вмотивованому мінімумі. При простоті синтаксичної структури описів, перевазі конструкцій, не переобтяжених ускладненістю будови, подекуди повній від-

сутності конкретизуючих означень змістова багатоплановість створюється шляхом активного використання таких тропів, як: метафора, персоніфікація, порівняння.

Поряд із лаконічністю характерною ознакою Стефаникових пейзажів-описів є їх своєрідне "олюднення", виявом якого можна вважати і яскраву почуттєво-настрєву експресивність, але особливо виразним воно стає тоді, коли в образну структуру пейзажів проникають мікрообрази, що відображають реалії життя і діяльності людей, саму людину: " Небо чисте, задубіле, а місяць такий ясний, як на різдво" / 147/; " Громада бузьків спала на очереті і злопотіла крильми над дідом, аж спудився. В теплі краї збиралися відлітати" / 90/. У зв'язку з цим персоніфікацію, яку письменник нерідко використовує у пейзажних описах, не варто обумовлювати лише антропоморфізмом людського бачення природи, "мисленням землероба" / Ф.Д.Пустова/ зокрема. Це важливий авторський прийом, який виступає засобом "психологізації" пейзажу, що, з одного боку, мотивується глибоким психологізмом новелістики В.С.Стефаника, а з іншого - робить цей психологізм всеохоплюючим. Письменник зображає не природу навколо людини, а людину з її внутрішнім світом, болями, клопотами і трагедіями - у природі / в цьому плані увагу привертають заголовки таких творів, як: "Май", " Осинна", "Осінь" і под./ . А те, що здебільшого персоніфікації у Стефаникових новелах не відзначаються надмірною складністю асоціацій чи особливою оригінальністю, а ґрунтуються на уявленнях, світобаченні селянина, що раз підтверджує неперевершене вміння автора проникати у найпотаємніше людської душі і художньо відтворити світ людини і світ природи, не порушуючи життєвої правди.

НЕВЛАСНЕ - ПРЯМА МОВА В НОВЕЛАХ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

Творчості В.Стефаника притаманні глибина психологічного аналізу, самобутність і монументальність художніх образів, сила та яскравість людських характерів, новизна і багатство проблематики, мотивів і настроїв. Психологічне проникнення в душу героя письменник вважав однією з найсуттєвіших рис художнього твору. Показ соціальної дійсності крізь призму світосприймання людиною, через її враження і переживання зумовили широке використання автором внутрішньої мови персонажів. Одним із виразних у стилістичному плані різновидів внутрішньої мови в новелах В.Стефаника є невласне-пряма мова. Автор ніби перетворюється в свого героя, передаючи його думки, зближує свою розповідь з мовою героя, а це "веде до проникнення розмовних конструкцій і їх експресивних нюансів у галузь розповідного синтаксису".

У невласне-прямій мові зберігаються лексичні й граматичні особливості мови персонажа, що надають їй розмовного характеру /див. новели "Осінь", " Портрет", "Святий вечір"/.

Завдяки особливій побудові конструкцій /емоційно забарвленим реченням непрямої питальності/ невласне-пряма мова переростає у багатьох новелах у внутрішній монолог, який можна назвати монологом-роздумом /новели "Вечірня година", "Скія"/.

Розгорнені конструкції невласне-прямої мови В.Стефаник використовує для передачі думок, переживань у охладні, напру-

жені, критичні моменти життя персонажів і за їх допомогою змальовує переломи в їх житті, переходи від одного стану до іншого. Своєрідна будова конструкцій виявляється у синтаксичній незавершеності речень, паузах, перевазі номінативних і еліптичних речень тощо. Напр.: "Портрет і фортеп"ян зачерво-лилися. Глянув на них і цілий заделькотів, як у лихорадці. Фотель скрипів, ледве видержував. - Далеко-далеко... Одна-одні-сінька... Вже не побачу, ой, ні. Коби хоть раз на мінутку... Яка пещена була... Старече знесилення термосило ним..." /Портрет"/.

Прийоми переходу від власне авторської розповіді до невла-сне-прямої мови різноманітні. Найчастіше ніяких "сигналізуючих" речень чи слів у новелах нема. Замість них використовуються словосполучення, що вказують на процес думання і визначають емоційний підтекст внутрішньої мови: "Баба сперлася обома ру-ками на землю та й нагадала давні часи" /"Ангел"/; "Зібрав усі сили пам"яті, аби нагадати решту співанки, і не міг" /"Ве-чірня година"/; "Поклав граблі коло себе, сів потім на межу, закурив ляльку, та й гадка гадку помибела" /"Діти"/ і т.п.

Таким чином, майстерне використання невла-сно-прямої мови, як одного з прийомів реалістичного зображення дійсності, під-порядкованого ідейно-композиційній системі твору, зумовлює особливу структуру розповіді значної частини новел Василя Стефаника.

II СЕКЦІЯ

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ТВОРЧОСТІ В. СТЕФАНИКА

АНДРОБУК Л.В., ДРИЩЕНА Н.І.

ВАСИЛЬ СТЕФАНИК НА ЗАНЯТТЯХ З ЦИКЛУ ДИСЦИПЛІН

"НІМЕЦЬКА МОВА"

За останні роки у зв'язку з необхідністю розв'язання ком-плексу завдань, що стоять перед нашим педагогічним вузом, ви-росла роль міжпредметних зв'язків, які здійснюються викладача-ми кафедри німецької мови в різних формах організації навчаль-ної та позанавчальної діяльності: на практичних заняттях з ні-мецької мови, лекціях з курсів "Історія німецької літератури", "Країнознавство", "Стилістика", "Теорія та практика перекладу", лабораторних заняттях з курсу "Методика викладання німецької мови в школі", на наукових конференціях, тематичних вечорах, в процесі експериментальної роботи в СШ № 23 тощо.

Міжпредметні зв'язки дисциплін циклу "Німецька мова" та "Українська література" реалізуються як змістово-інформаційні та організаційно-методичні види, які збагачують фактологічні та наукові пізнання студентів з обох дисциплін, а також уріз-номанітнюють методи, прийоми і форми організації навчання, відбивають тенденції інтеграції науки й практики.

Діалектичне й системне мислення студентів, їх уміння уза-гальнювати знання з різних предметів удосконалюється в процесі використання на заняттях з дисциплін циклу "Німецька мова" тво-

рів видатного українського новеліста Василя Стефаника, що сприяє здійсненню освітньої, розвиваючої, виховної та організаційної функції принципу міжпредметних зв'язків.

Однією з навчально-виховних цілей практичного заняття з німецької мови є прищеплення студентам навиків комунікації. Продуктивність заняття значно підвищується, якщо під час опрацювання тем "Сільське господарство", "Діти - наше майбутнє", "Характер людини", "Мій улюблений письменник" тощо поставити перед студентами проблему: висловлюючись до теми, опиратись на фабулу окремих оповідань та новел Василя Стефаника /"Осінь", "Катруся", "У корчмі"/. Пропонуючи тему та конкретний матеріал до неї і спонукаючи студентів до бесіди, викладачі створюють тим самим можливість для їх творчої роботи, розвивають їх пізнавальний інтерес і сприяють одночасно усвідомленню ними своєрідної творчості визначного новеліста. Необхідно, щоб студенти прочитали попередньо запропоновані викладачем твори письменника, а на занятті, використовуючи весь свій досвід німецької мови, висловились про конкретні проблеми "Сільське господарство Західної України в дореволюційну епоху", "Життя селян за панської Польщі", "Діти Прикарпаття", "Соціальні умови і формування характеру людини", "Письменник і епоха" тощо. У процесі обговорення тем можна організувати диспут з питань, чи згодні ви у кожному конкретному випадку з поведінкою героїв Стефаника, яке ваше ставлення до мови новел? Аргументуйте свої висновки.

Однією із точок зіткнення німецької мови з творчістю великого художника слова може бути також робота над граматику німецької мови. Так, засвоюючи теми "Порівняння" чи "Заказовий

спосіб", студенти можуть перекладати відповідні речення з ліричного твору В.Стефаника "Амбіція", де йдеться про звертання художника до своєї музи: "Ти будь у мене тверда, як небо осіннє в ночі. Будь чиста, як пуг, що оре... Грими, як грим..." Варто звернути при цьому увагу студентів на характер порівнянь, пов'язаних з працею і колом уявлень землероба, на те, що турботи письменника - в сфері народних інтересів.

Широкі можливості для популяризації творів майстра української літератури, розвитку системного, діалектичного, гнучкого мислення студентів дають лекції та семінарські заняття з курсу "Історія німецької літератури", в процесі яких студенти дізнаються, що, з одного боку, німецька література, порівняно з іншими західноєвропейськими літературами, найповніше засвоїла творчий доробок Стефаника, який приваблював як визначний майстер соціально-психологічної новели, драматичних оповідань про трагічну долю зубожілого галицького селянства. На високому рівні виконані переклади Осипа Роздольського /"Камінний хрест", "Синя книжечка", "Виводили з села", "Стратився"/, Вільгельма Герошовського /"Лан", "Новина"/, Еріха Зелевського /"Кленові листки"/ тощо. З іншого боку, сам В.Стефаник проявляє глибоку зацікавленість до творчості німецьких класиків. Так, перебуваючи в тюрмі, він ґрунтовно вивчав філософську трагедію Гете "Фауст" і часто посилався на неї.

При аналізі творчості Людвіга Тома не можна не звернути увагу студентів на подібність тематики його творів до стефаниківської: увага до землі. В.Стефаник переклав два оповідання Л.Тома /"Смерть", "Тверді голови"/ на українську мову. Перше має прямі аналогії з новелами Стефаника "Сама-самісінь-

ка", " Катруся", " Новина". Друге оповідання нагадує новелу "Суд".

Програма з курсу " Країнознавство" передбачає вивчення теми "Швейцарія", в процесі висвітлення якої йде мова і про швейцарського німецькомовного письменника Г.Келлера, талантом якого захоплювався В.Стефанік, називаючи його " поетом гарним, весняним".

Міжпредметні зв'язки успішно здійснюються також на лекційних та практичних заняттях з курсів "Стylistика німецької мови" та "Техніка перекладу". Давши характеристику вдалим перекладам художніх творів з німецької мови на українську і навпаки, можна вдатися до перекладів Клеменса Функенштейна на німецьку мову творів В.Стефаніка " Май", " Сама - самісінька", до аналізу допущених ним незмотивованих пропусків, недостатньої мовної диференціації, персонажів. Увагу студентів можна звернути також на незачаї перекладачем О.Роздольським краєзнавчого матеріалу /"Призьба" перекладена ним як "мазана глиняна лава під хатою", " сволоки" - як " дерев"яний плафон" тощо/, на недопустимість перекладів творів автора з іншої мови: хаби, допущені в перекладах Е.Завальського зумовлені в основному тим, що переклад зроблений не з українського першоджерела, а за російським, далеко не досконалим перекладом.

Таким чином, досвід роботи викладачів кафедри німецької мови на практичних та лекційних заняттях дисциплін циклу "Німецька мова" над матеріалами творчості Василя Стефаніка переконливо показує, що міжпредметні зв'язки такого типу значно підвищують творчий потенціал процесу навчання майбутніх учителів німецької мови, формують їх активну позицію в піз-

навальній діяльності, вимагає одночасно належної координації в роботі викладачів різних кафедр, їх співробітництва.

ВЛАСОВА О.І.

ОБРАЗИ ДІТЕЙ У НОВЕЛАХ В.С.СТЕФАНИКА

З усіх хвилювань і турбот, які можуть встати перед людиною, найжагучіша - турбота про дитину. Адже доля дітей - це доля народу, рідного краю.

Найпалкішою, найблагороднішою була ця турбота. Вона давала сили для праці й боротьби, надихала думку вченого, гартувала волю бійця. Заради щастя прийдешніх поколінь, заради світлого майбутнього створювалось все краще на землі.

Сьогодні, щоб світ наш став благороднішим, гуманнішим, милосерднішим, людям і особливо дітям, як ніколи, необхідна могутня сила мудрого художнього слова, Ми повинні глибше вивчати нашу багату літературну спадщину, черпати зі скарбниці загальнолюдської культури найкращі якості, виховувати в собі гуманність, доброзичливість, милосердя, співчуття. Нехай буде глибшою музика дитячої душі.

В.С.Стефанік... Тільки людина з великим полум'яним серцем, з благородною думкою, яка гаряче любила і шанувала слово рідну мову, могла так глибоко пізнати людську душу, акцентувати увагу на складних моментах внутрішнього світу персонажів у момент найвишого душевного напруження.

Значне місце в творах В.С.Стефаніка посідає тема матері і дитини, жертвності батьківської любові. Новеліст всоліває

за долю підростаючого покоління, вірить у його краще майбутнє.

Найліричніші твори В. Стефаника "Кленові листки", "Катруся", "Новина", "Діточа пригода", "Похорон" присвячені темі знедоленого, скаліченого дитинства галицького селянства.

Новела "Катруся" вражає читачів силою художньої правди. В ній змальовано трагічну долю дівчини-наймички, зображено складну і гостру ситуацію. Катруся - одначка в сім'ї наймитів. До тяжкої хвороби вона була першою робітницею на все село.

Батько поводить себе по відношенню до хворої доньки жорстоко, лас і докоряє їй за тривалу хворобу і безнадійно витрачені на неї останні гроші. Та він не деспот, не нелад. Він глибоко, зворушливо любить свою дитину: "Я би тобі мізинного пальця врубав та й бим не жалував. Я за тебе маю у людей честь як за хлопця, - бо-с робітниця на все село. Синку /у галицьких говорах було звертання "синку" до дівчини - В.О./ я на тебе дув як на пінку та й виджу, що вмреш". Батько ніколи не давав Катрусі ласощів, а по дорозі до лікаря "витягнув з пазухи яблуко та й якось несміливо подав доньці".

Мати говорить дочці жорстокі речі, дорікає їй за борги, але також любить і жаліє свою дитину /купила потай від батька квіти/. Квіти паперові, але цей мамин подарунок схвилював хвору дівчинку. Вона "перезирала квіти сині, білі, зелені, червоні, лише її слабо усміхалося, а сині, білі, зелені, червоні блески блукали по обличчю".

Глибоко психологічною є одна з найкращих новел В. Стефаника - "Новина", в якій змальовано найбільшу сімейну трагедію-дітובиство. Цей жахливий злочин скоїв батько, який любив

своїх дітей, жалів їх. Загроза голодної смерті дітей, нестерпне матеріальне становище штовхнули його на цей нелюдський вчинок. Він розуміє, що в таких злиднях, без підтримки близької людини /дружина його померла/ діти повільно сконяють в муках голоду: "Їли хліб на печі, і дивитися на них було страшно і жаль. Бог знає, як ті дрібонькі кісточки держалися вкупі? Лише четверо чорних очей, що були живі і що мали вагу. Здавалося, що ті очі важили би так, як слово, а решта тіла, якби не очі, то полетіла би з вітром, як пір'я. Та й тепер, як вони їли сухий хліб, то здавалося, що кістки в лиці потріскають".

І раптово до Гриця Летючого приходять страшна думка позбавити дітей, що схожі на мерців, цих страждань - потопити їх. Ця нав'язлива ідея мучить його, він тікає від самого себе: "Через кілька днів Гриць боявся сидіти в хаті, все ходив по сусідах, а вони казали, що він дуже хурився. Почорнів, і очі запали всередину так, що майже не дивилися на світ, лиш на той камінь, що давив груди". Перед здійсненням цього наміру, Гриць нагодував дітей посоленою вареною картоплею /цей епізод ще більш підкреслює трагізм ситуації/.

Глибоко психологічним постає перед читачами образ Гандзуні - старшої дочки Гриця. На очах у дівчанки потопили її меншу сестричку Доцьку. Гандзуня в сильному душевному шоці. Вона, мов заведена, повторює декілька разів одне й те саме: "Дедику, не топіт мене, не топіт, не топіт". Батько відпускає старшу доньку, але перед цим дає їй поради, як їй треба вертатися назад до села, як жити далі. Щоб не напали на дочку собаки, дає їй бучок. Гандзуня все ще не може отямитися, слухає батька мовчки, мовчки з ним і прощається.

Новела "Кленові листки" - це шедевр В. Стефаніка, це ще один твір, сповнений трагізму і ліризму. Це гімн жертвості жінки, яка дає життя дитині, виконує свій святий обов'язок на землі, а сама помирає. Письменник возвеличує материнську любов. Вмираючи, мати співає своїм чотирьом діткам: Семенку, Катрусі, Марійці і Васильку пісню про кленові листочки. "У слабім, уриванім голосі виливалася її душа і потихоньки спадала між діти і цілувала їх по головах. Слова тихі, невиразні говоріли, що кленові листочки розвіялися по пустім полі, і ніхто їх позбирати не годен, і ніколи вони не зазеленіть".

З любов'ю змальовано у творі образ шестирічного Семенка, безпосередність його психології. Поведінкою, нотаціями цей маленький помічник видже себе за дорослого. Він чуйна, працююча дитина. "Семенко все бігав, все робив, що мама казала, і раз по раз потручував молодші сестри і казав, що дівки не знають нічого, лише їсти".

Дитина залишається дитиною у своїй безпосередності, у своєму стихійно-життєствердному дитинстві, наївності навіть поруч з трагічною реальністю: "Діти обідали на землі, обливали пауку і целестіли ложками. Коло них лежала мама, марна, жовта і клала коліна під груди... Діти з ложками в роті оберталися до мами, дивилися і знов оберталися до миски".

Семенко несе батькові на поле обід і на деякий час забуває про хвору маму; він заглиблюється в свій дитячий фантастичний світ: малює на дорозі в пиліці колаца, бавиться з батьковим капелюхом, лякається спочатку пса, що зустрівся йому по дорозі, а потім годує пса і мантиє його за собору, веде босону з жінкою - попутницею: "Ану запитайтеся мамі, який я розумний! Я очинаш знаю цілий..."

Проїшло декілька днів, мамі зовсім стало погано. І ось дитина знову подорослішала, споважніла, відчула відповідальність за долю молодших дітей. "Понаїдайтеся та й тахо сидіть, бо я понесу дитину до Василюхи, аби поплакала". Надзвичайної сили трагізму і ліризму сповнена сцена бесіди вмираючої мами з сином. Семенко просить маму трохи поїсти, обіцяє оберігати сестричок і братика від недоброї мачухи, коли підросте, дбає далі про рідних.

Новели великого майстра художнього слова - В. Стефаніка вражають своїм глибоким змістом, правдивістю, драматизмом. Вони впливають на почуття читачів, будять їх, спонукають до роздумів, переживань, співчуття. Його твори, мов вогонь обпікають душу, серце, бо зображав письменник світ болочий, страшний. Майстер лаконічного, виразного, правдивого слова вміє підвести читача до того, що той переймається співстражданням до темних, прибитих злиднями батьків, які зворушливо, жертвовно люблять своїх дітей.

ДОМБРОВСЬКА С.В., КІЛІЧЕНКО О.І.

ВАСИЛЬ СТЕФАНІК ПРО РОЛЬ СІМ'Ї У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ

Непервершений майстер української новели В. Стефанік всебічно розкрив у своїх творах роль і місце сім'ї, батьків у вихованні дітей, підготовці їх до самостійного життя. Практично кожен його твір - це згусток педагогічної мудрості, це - школа життя, це - людська доля.

В.Стефанік був глибоко переконаний, що основою кожної сім'ї є злагода і сердечна дружба між батьками і дітьми, їх взаємоповага і взаєморозуміння, повага до старших. І коли в сім'ї настає розлука, хтось змушений був залишити рідну оселю, то це було трагедією для всієї сім'ї / "Новина", "Виводили з села", "Стратився"/. "Най би-м гнили разом, як вкупі не можемо жити", - з болем в серці говорить один з героїв новели "Стратився". Бідна, згорьована мати просить сина, який іде в цесарську армію, переночувати ще хоч одну ніч дома, побути ще годину-другу з батьками, а потім з сонцем відправитись в далеку дорогу /"Виводили з села"/.

Великий новеліст був твердо переконаний, що батько і мати - перші вихователі і наставники своїх дітей. Разом з тим, В.Стефанік гостро критикує тих батьків, які скорились долі, знайшли заминок в горілці. Батько-п'яниця, то загибель для кожної родини, бо горілка приносить сварки, розлад в сім'ю, господарство, вона - причина сирітства і безраднісного майбутнього дітей / "Лесева фамілія", "У корчмі"/. "Я б'юю по ланах з дітьми на сухім хлібці, та що я уторгаю, то він все до коршми віносить... Таке він лишив нас без дриночка у хаті", - з болем Лесева /"Лесева фамілія"/.

Червоною ниткою через всю творчість письменника проходить думка про те, що людина цінна в суспільстві тільки працею, яку залишається основою становлення майбутньої особистості. І щасливою буде та людина, яку батьки привчили до праці з ранніх літ /"Кленові листки", "Санчата"/. Діти повинні виконувати посильну роботу, а батьки мають їх навчати, наставляти, давати розумні поради.

Сім'я тоді буде наставником своїх дітей, коли батько і мати ставлять до них однакові вимоги, однаково їх люблять, не шукають один в одного помилку, щоб виставляти їх напоказ перед дітьми /"Мамин синок"/.

Споконвіку батьківська любов, ласка, милосердя мають щедро проростати в дитячій душі, щоб потім вони тим же віддячили своїм хворим і немічним батькам. Однак В.Стефанік показує, що окремі діти швидко забувають про батьків і ті залишаються зі своїми хворобами, самотністю наодинці. Вони - "зайві роти" у сім'ї, де господарі їх діти /"Ангел", "Сама саміська", "Скін", "Діти"/. В новелі "Ангел" стара Тимчиха з болем у серці згадує, що вони з чоловіком все, що мали чи зробили, віддали дітям, а її забули на схилі літ. "Ой сьогодні діти, такі діти, що аж у п'ятах поставас!.. Ніби діти купили би тобі яблучко або булочку? Тоді би-с їла!". Неуважні до батьків діти стають бездушними, жорстокими і черствими до чужої біди.

Особливе місце у сімейному вихованні займає формування у дітей почуття фамільної честі, моральних якостей. Батьки, рідні чи можуть все простити дітям, але зганьблену честь - ніколи /"Пістунка", "Гріх", "Мати"/. У новелі "Пістунка" відтворена сварка батька й матері Парасі через бретика, бо він - "цесарська дитина". Цю дитину "мають задушити". А Касіяниха з новели "Гріх", щоб не стати посміховищем свого чоловіка, з нещасливою дитиною втекла з села.

Майже кожна з аналізованих новел підводить нас до думки про те, що виховання дітей відповідальна і складна справа. І добре, коли сім'ї допомагає держава, захищає її інтереси. На жаль, польській владі були чужі інтереси народу, молоді. Несправедливий суспільний лад приносив у кожну сім'ю нестатки,

сварка, роздучі і горе. Народ не міг терпіти важкої наруги /"Дурні баби", "У нас все свято"/. В новелі "Дурні баби" В. Стефанік показує зростання соціальної свідомості селян. Стецівська жінка не може змиритись з свавіллям влади і, зібравши біля себе багато жінок, влаштувала мітинг протесту проти підсудчиків. Жінки лаять владу за те, що вона знущається з їх дітей, змушує їх залишати рідні домівки, тікати за кордон.

Написані рукою великого майстра, створені на основі глибокого знання народного життя, народної мудрості новели В. Стефаніка і сьогодні мають великий педагогічний заряд, можуть служити вдосконаленню виховання молоді.

ЗУБЧАН Я. В., ДАШАРОВИЧ В. В.

НАВЧАЛЬНЕ ЗАНЯТТЯ – КОНФЕРЕНЦІЯ З ПРАКТИКОМУ
НІМЕЦЬКОЇ МОВИ НА ТЕМУ "СТЕФАНИК – ВОЛОДАР
ДУМ СЕЛЯНСЬКИХ "

Проблема підвищення ефективності навчання вимагає від викладача нового підходу до її вирішення, зокрема розробки більш удосконалених форм і методичних прийомів навчання, розвитку уміння студентів працювати самостійно, зміщення акценту з активної діяльності викладача на активну діяльність студентів.

Одним із ефективних видів занять, який допомагає успішному засвоєнню німецької мови на філологічному факультеті /спеціальність "Українська література і мова, німецька мова"/ є заняття-конференція на тему " В. Стефанік – володар дум селянсь-

ких". Конференція вимагає ґрунтовної підготовки і активної участі в ній усіх студентів.

Викладач вибирає декількох студентів з високим рівнем знань, які допомагають скласти план проведення конференції, визначити питання для обговорення. Студенти виготовляють унаочнення до заняття, букетень, організують виставку книг Стефаніка і про Стефаніка, підбирають і рекомендують прочитати літературу до конференції, організують індивідуальні й групові бесіди з учасниками майбутньої конференції з метою виявлення прогалин в їх знаннях, надання їм допомоги. Викладач допомагає студентам скласти розгорнутий план їх виступів, виділити основні лексичні одиниці до теми, зробити короткі висновки.

Покажемо, як проходило заняття-конференція на четвертому курсі філологічного факультету на цю тему.

Студенти працюють за таким планом:

1. Geburtsort und die wichtigsten Daten des Lebens von W. Stefanyk.
2. Studienzeit und sein Lebensweg in Snjstyn, Kolomea und Krakau.
3. Die Freundschaft von Stefanyk mit Tscheremschyna und Martowytsch.
4. Der Einfluss von Stefanyk's Schaffen auf die Weltanschauung der Werktätigen im Vorkarpatenraum.

Хід конференції

Ведучий: Vor kurzem hat unsere Gruppe eine Reise nach Russiv unternommen. Diese Reise hat auf uns einen großen Eindruck gemacht. Heute haben wir uns versammelt, um über unsere Reise zu sprechen und uns über die Exponate des W. Stefanyk-

Museum zu informieren. Aber das wichtigste ist das Wirken und Schaffen von Stefanyk zur Zeit der Herrschaft Polens in der Westukraine.

Потім ведучий надає слово кожному з учасників конференції:

C₁ interessiert sich für seine Kinder- und Jugendjahre, deshalb erzählt er uns ausführlich darüber. Bitte, beginne.

C₂ zeigt uns auf der Landkarte die ehemaligen Grenzen der Westukraine und erzählt uns etwas über die Gebiete, die der Westukraine zu jener Zeit angehörten.

C₃ möchte nach der Hochschule ukrainische Literatur der Pokuttja gründlicher erlernen. Politische ansichten von Stefanyk interessieren ihn am meisten. Jetzt gebe ich ihm das Wort.

C₄ führte ein Reisetagebuch und er erzählt uns über die Probleme der Landwirtschaft von Russiv.

C₅ Während unserer Reise haben wir schöne Ansichtskarten, Bilder und Bücher gekauft und haben viel Neues und Interessantes erfahren.

C₆ zeigt uns schönes Bildband und gibt Kommentare zu den Fotos.

Ведучий доповнює виступи, підводить підсумки, завершує конференцію: Danke schön. C₃ hat uns das wichtigste erzählt. Ich möchte hinzufügen, daß... Wer möchte noch etwas sagen? Gibt's Fragen? Jetzt könnt ihr euch das Leben und Schaffen des Schriftstellers besser vorstellen.

Wer wandert und reist von Süd nach Nord, erkennt die Welt von Ort zu Ort - sagt das deutsche Sprichwort.

Unsere Konferenz ist zu Ende. Ich danke euch.

Практика показує, що в процесі підготовки занять-конференцій виникає навчальне співробітництво і партнерство студентів з викладачем, що сприяє розвитку реально-мовленнєвих навиків.

ЗАВГОРОДНЯ Т.К.

ВАСИЛЬ СТЕФАНІК І ДЕНКІ ПИТАННЯ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

Використання біографічних даних В.Стефаніка та його новел на заняттях з психолого-педагогічних дисциплін є одним із засобів педагогічної підготовки студентів педвузу.

Розкриваючи тему "Моральне виховання особистості", використовуємо такі думки В.Стефаніка з цієї проблеми:

1. У багатьох новелах /"Лист", "Злодій", "Кленові листочки", "Май", "Катруся", "Палій", "Святий вечір", "Майстер", "Камінний хрест"/ розкривається еволюція певних етичних категорій - добра і зла, любові, гуманізму. В них зображена взаємодія характерів та обставин у їх розвитку, сплавлення різних почуттів, внаслідок чого твориться нова якість або ж відкидається стара.

2. Ідеалом особистості у творчості В.Стефаніка виступає гуманізм людини, яку він розуміє як істоту суспільну, колективну, для якої праця виступає природною формою життєдіяльності.

3. На протязі всієї літературної діяльності новеліст підкреслює, що тільки колективна корисна праця дає людині

опору для утвердження себе як особистості. Тому в новелах з прагнення спрямувати пошуки інтелігенції у сферу життя робочого ладу, в сферу матеріальної діяльності, де "так багато діється". Письменник розуміє, що збереження людських цінностей можливе тільки на тому шляху боротьби, на який уже ступив трудівник із своїм активним, дієвим протестом проти всілякого приниження й насильства.

При розгляді теми "Педагогічне керівництво процесом самовиховання школярів" доцільно використовувати приклади прийомів самовиховання, які характерні для життя В. Стефаніка та героїв його новел. Так, про те, що Стефанік займався самовихованням, свідчить його лист до критика В. Дорошенка. Ось як про це пише письменник в одному з листів: "Ви не можете зрозуміти, що кожна моя дрібниця, яку я пишу, граничить з божівіллям, і я нікого в світі так не боюся, як самого себе, коли я творю".

У спадщині новеліста, спогадах сучасників знаходило свідчення самоаналізу власної діяльності, невдоволення власним творчим доробком. "І нині чую, що половину треба би перечеркнути того, що написав, бо я, вірте мені, занадто великий естет, бо ясно адав собі справу з того, що зробив".

В. Стефанік був дуже вимогливий, а інколи і жорстокий до себе і часто в житті використовував прийом самоосуду. Наприклад, хоч минуло багато літ з часу написання "Кленових листків", які мали великий успіх у читача, вже були перекладені багатьма мовами, та письменник усе ще був невдоволений собою, бо образ головного героя, на його думку, якось розпливався в уяві.

А коли після слави настає раптове драматичне напруження та усвідомлення неможливості написання нових творів, ми спос-

терігаємо, як письменник, використовувачи прийом самопокарання, приймає складне рішення – повернутися до занять господарством.

Використання цього прийому характерне також для героїв його новел. Наприклад, збагнувши, до якого приниження довів сім'ю і себе, покірливо лягає під удари своїх дітей Лесь. Б'ється головою об стіну баба – жebraчка, прагнучи горілкою притлумити муки совісті. Суворо судить себе і Федір з новели "Палій", коли згадує змарноване життя рано померлої дружини.

У матеріалах до біографії письменника рідко зустрічається прийом самозадоволення, самопохвали. Чи не поодиноким є приклад, коли після завершення новели "Камінний хрест", яка писалася кров'ю розуму та серця, її автор зазначив: "Тепер мені вдалося поміж іншими новелами написати одну таку, що я сам з неї дуже-дуже задоволений".

КАРІЛЕНКО З.С.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ У ТВОРАХ В. СТЕФАНІКА

І. Р. ТЮТЮННИКА

Яскраві самобутні художники в українській літературі – Василь Стефанік і Григорій Тютюнник – по праву вважаються майстрами психологічного портрета. Автор безсмертних новел про життя західноукраїнського селянства, В. Стефанік проявив талант тонкого проникнення в психологію прототипів своїх літературних персонажів, збагачення індивідуально-своєрідних особливостей їх характеру культурно й історично зумовленими рисами

певного соціального типу. При властивій В.Стефаніку економії "словесного матеріалу" естетична переконливість образу досягається здебільшого зображенням рефлексивної діяльності героя. При цьому автор настільки сильно вживається в образ, що майже невіддільний від нього, і його бачення героя близьке до самобачення. В силу емоційно-вольової ідентифікації / єдності автора і героя / психологічний портрет останнього виступає ніби зсередини, дається читачеві у самовідчуттях, тобто інтроспективно:

" Вона притулила до себе хлопця залізними руками, думала, що бахне / чоловік - Е.З./ сокирою і волила, щоби не дивитися на судороги маленьких ручок" / "Гріх"/.

Художні досягнення В.Стефаніка, як нікому з українських реалістичних письменників, вдалося розвинути Григору Тютюннику, який доповнив галерею образів стражденного селянства минулого багатоміалітровою психологічних портретів наших сучасників.

При зовнішній схожості творчого почерку обох письменників, які могли за допомогою кількох окупих, влучних, емоційно наснажених штрихів передати соціальний характер героя, між ними є суттєві відмінності.

Психологічний портрет у Г.Тютюнника естетично більш завершений. Згідно поглядів М.М.Бахтіна на принципову "вне-находимость автора героя", акцент робиться на другій стадії художнього відображення автора - стадії завершення суб'єктивних моментів окремого в персонажів до єдиного смислового цілого. Отже, діалогічна позиція "автор - герой" у Г.Тютюнника більш розроблена: безпосереднє вживання в героя поєднується з повнішим, ніж у Стефаніка, естетичним завершенням, об'єктивним баченням героя. Звідси впливає тонка нюансовка емо-

ційного ставлення до персонажа: від зневажливо-іронічного /Павло Дзякун в оповіданні " Син приїхав"/ до зворушливо теплої /Марфа в оповіданні " Три зозулі з поклоном"/.

Естетичне завершення, що спирається на об'єктивну позицію автора відносно героя, аж ніяк не позбавлене співчутливого ставлення до нього, а тому передбачає його неоднозначну оцінку. Так, в оповіданні " Нюра" Г.Тютюнник то відверто кепкує з обезличеного дружинок Нюри, то співчуває його біді. Неоднозначна етична позиція автора в таких творах, як "Кізонька", "Три плачі над Степаном", в яких художник у Тютюннику бере верх над моралістом.

З проведеного аналізу видно, що вірність життєвій правді, яку сповідували В.Стефанік і Г.Тютюнник, при якісно вітмінних принципах художньої побудови образу робить обох письменників глибоко своєрідними майстрами психологічного портрета і свідчить про неперервність і наступність літературного процесу на Україні.

КУДЛА Я.В., МАКСИМЕНКО Н.Б.

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧОСТІ В.СТЕФАНИКА У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

Творчість В.С.Стефаніка - видатного українського письменника-демократа кінця ХІХ - поч. ХХ століття - широко використовується у позакласній навчально-виховній роботі з учнями початкових класів. Це обумовлено насамперед тим, що його твори і тепер не втратили свого художнього і суспільного зна-

чення, в них правдиво відомо трагічне життя знедоленого селянства, висловлено віру в духовні сили народу, у його майбутнє. Не тільки майстерні новели письменника мають великий виховний вплив на учнів початкових класів, а й саме його життя, особливо шкільні роки містять у собі глибокий виховний потенціал.

Кращими творами письменника, присвяченими дітям, які сприяють поглибленню і розширенню їх читацьких інтересів, збагаченню знань і уявлень про минуле нашого народу, є оповідання "Вечірня година", "Вістун", "Лан", "Новина", "Похорон", "Кленові листки" та ін. В них з великим душевним боєм відображено жакливе становище дітей бідняцьких родин.

Використовуючи різноманітні дидактичні методи і прийоми при вивченні творчості видатного майстра слова, педагог має можливість реалізувати виховні цілі під час проведення уроків позакласного читання, на заняттях літературного гуртка, ранків, екскурсій, літературних походів до музеїв, по міських, де перебував письменник тощо. Роботу з учнями слід організувати таким чином, щоб вона мала творчий характер, спонукала їх не лише на естетичне сприймання творів, а й на вміння самостійно осмислювати прочитане, робити логічні висновки.

При проведенні занять літературного гуртка є широкі можливості для реалізації різноманітних методів і прийомів. Наприклад, після читання і аналізу новел "Кленові листки", "Новина", "Вечірня година" з метою перевірки якості засвоєння учнями тексту доцільно використовувати бесіду за питаннями: "Хто з героїв оповідань В. Стефаніка мріє швидше вирости і піти на заробітки, щоб допомагати батькам?" / "Кленові листки"; В якому оповіданні батько у розпачі йде топити своїх ді-

тей? /"Новина"/; Хто з персонажів новел за життя робить собі пам'ятник, виїжджаючи на чужину? /"Камінний хрест"/ та ін. Ефективним є використання магнітофонних записів, діафільмів про життя та творчі шляхи письменника, інших технічних засобів. Дійовим методом при вивченні біографії письменника є екскурсія, по міських, де жив і творив він, в село Русів, де родився, в міста Снятин, Коломию, де навчався.

Доступними і цікавими для учнів початкових класів будуть екскурсії на вулицю Набережну в обласному центрі, яка носить ім'я письменника, в Івано-Франківський педагогічний інститут імені В.С. Стефаніка, перегляд оцінної композиції "Земле моя" за творами В. Стефаніка у виконанні артистів Івано-Франківського музично-драматичного театру імені Івана Франка, виконання самими учнями інсценівок за творами тощо.

Таким чином, використання різноманітних методів і прийомів у позакласній роботі у початкових класах дає можливість для більш поглибленого вивчення творчості В.С. Стефаніка. Систематичне проведення цієї роботи з молодшими школярами підготує міцну основу для дальшого вивчення творчості письменника в старших класах.

ЛИСЕНКО Н.В.

ЛІТЕРАТУРНЕ КРАЄЗНАВСТВО, ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ
ІДЕЙНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДО-
ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Аналіз педагогічного процесу в сучасній дошкільній педагогічній науці і практиці виховання та навчання дітей

180.

в дитячому садку визначають особливості комплексного підходу на основі педагогічного забезпечення усіх ланок виховання. Центром педагогічного процесу виступає цілісна особистість дитини, а головною метою – в всебічний розвиток, як зазначав Ю.К.Бабанський. Педагогічними дослідженнями доведено, що процес морального виховання повинен розглядатися як самостійний процес і як важливий компонент педагогічного процесу в цілому.

Завдання морального виховання – виховання доброти, гуманності, почуття поваги до трудящих, бажання бути корисними людям, суспільству. З цими завданнями педагогам варто тісно пов'язати роботу по ознайомленню старших дошкільників з життям і діяльністю Василя Стефаника. В цілому ідейне і моральне виховання дітей шляхом ознайомлення з В.Стефаником можливі і для вирішення завдань патріотичного виховання. Адже краєзнавчий матеріал – місця і видатні події в житті В.Стефаника та його сподвижників формує у дітей почуття гордості за своїх земляків, розуміння величі рідного народу.

Власне, за основними програмовими документами дошкільних закладів, ідейне виховання не виділяється як окрема сторона морального виховання /Програма виховання і навчання в дитячому садку.- К.: 1986/. Поряд з цим сучасний етап в розвитку дошкільного виховання дозволяє педагогу творчо підійти до використання прикладів життя і діяльності видатних людей рідного краю. Зразком в даному випадку є життя В.Стефаника. Знання про нього можуть позитивно вплинути на становлення ідейної спрямованості особистості.

Система роботи вихователів по ознайомленню з явищами су-

пільного життя повинна включати знання про В.Стефаника в дитячих садках м.Івано-Франківська і області як обов'язкові. При цьому варто передбачати логічний взаємозв'язок і послідовність подачі знань про суспільні явища з краєзнавчим матеріалом, включення дітей в різноманітну діяльність, врахування вікових особливостей і т.д. Лише при умові активності дітей під безпосереднім керівництвом вихователя знання про життя і діяльність В.Стефаника можуть стати надбанням дошкільників.

Пізнавальний матеріал варто сконцентрувати в темах занять на основі тематичного планування, витримавши при цьому зв'язок різних занять з пізнавальною діяльністю у повсякденному житті, працев, святами тощо. При цьому слід максимально використовувати можливості екскурсій і цільових прогулянок до місць, пов'язаних з іменем В.Стефаника.

СТЕПАНХОВИЧ М.Г.

В.СТЕФАНИК І НАРОДНА ПЕДАГОГІКА

Про письменницьку феноменальність В.С.Стефаника у науковій літературі написано чимало. Але, на жаль, ніде нічого не сказано про його феномен педагогічний. Відсутність висвітлення даного питання спонукає нас хоч у якійсь мірі заповнити цю істотну прогалину, вибравши для уваги аспект етнопедагогічний. Тим більше, що для такого аналізу маємо всі підстави. В галереї літературних персонажів письменника видне місце займають образи дітей, їхнє виховання, побут, про що він пише з великою пристрасністю і теплотою.

" Якщо є дорослі, значить, повинні бути й діти", - таке кредо народної педагогіки, ідеї якої червоною ниткою проходять через всю спадщину В.С.Стефанюка. Майже в кожному його творі описане життя дітей чи бодай побіжно згадується про них. Деякі новели прямо так і називаються "Діти", " Діточа пригода", " Пістунка", " Сини", "Санчата" / Хлопчача зимова спенка/", " Про хлопчика, що його весна вбила", чи присвячені дітям: " Ангел" - племінниці Сонечці, " Мамин синочок" - Юрчикуві.

Твори Стефанюка шедро написані образними порівняннями, в яких теж фігурують діти /"Заплакали, як маленькі діти"; "Так баную за тим горбом, як дитина за щикок"; "Розум, як у дитини"/. Свою публічну промову на ювілей М.Павлика у Львові /1904/ він почав роздумами про становище бідних селянських дітей /Стефанюк В.С. Повн. збір. тв. у 3-х т. // Т.2.- К., 1953.- С.162-163/. Бачачи масову еміграцію безземельного селянства за океан, він теж переживав за долю дітей /публіцистична стаття " Для дітей"/. В листі до О.Кобилянської / 19.03.1899 р./ письменник відзначив, що любить бути з дітьми, згадувати про своє дитинство.

Джерелом педагогічного феномену В.Стефанюка стала селянська етнопедагогіка, з якою він був нерозривно і кровно зв'язаний. Дитинство його пройшло в багатодітній селянській родині, де дитину, йдучи за народною традицією, починаючи з колиски, гартували для "твердого життя", змалку привчали трудитися, дотримуватись норм народної моралі. Він дуже любив свою маму, старшу сестру Марію, шанував батька, з повагою ставився до родичів, особливо до стрийка Леся, який дуже гарно грав на ос-

підці й охоче розказував багато народних казок. Згодом, вирішивши і одружившись, Стефанюк на традиціях української етнопедагогіки виховував своїх трьох синів - Семена, Кирила і Юрка. Своє виховне кредо він бачив у тому, щоб формувати людей такими, аби вони " головами осягали під хмари, а ногами твердо крокували по землі".

Етнопедагогіка постає у творах письменника у повному її дійшовому розмасі, охоплюючи всі компоненти - народну фамілію/родинознавство/, дитинознавство, родинно-побутову культуру, етнодидактику, що наочно простежується у таких його новелах, як, наприклад, " Лесева фамілія", " Катруся", " Мати" та ін. Новели "Басараби", " Камінний хрест", " Нитка" звертають увагу на важливість міжпоколінних зв'язків і знання свого родоводу.

В.Стефанюк з великою проникливістю розкриває нюанси родинних стосунків - між батьками й дітьми, сестрами й братами, дідусями й внуками, дітьми й родичами, що вирішально впливає на створення виховного клімату сім'ї. В педагогічній обсервації перебуває також соціальне і морально-психологічне становище сиріт, позашлюбних дітей, матерів-одинок, людей похилого віку, одиноких стариків /"Осінь", " Ангел", "Сама-самісінька", " Святий вечір", "Дід Гриць". " Сини"/, а також усе те вічне, що сприяє збереженню людської гідності - тепло отчого дому, відданість землі та рідному селу, рідній мові і фольклору, народному мистецтву, ремеслам, родинним і сусідським зв'язкам, честі сім'ї, добрій пам'яті про предків, хліборобству, сільській громаді.

Все своє життя у поті чола працював Іван Дідух /новела "Камінний хрест"/ на своєму куску землі серед "горба щонайви-

щого і щонайгіршого над усе сільське поле". Але на долю не нарікав, бо був "на своїй землі господарем" і дітей своїх правчав до цього.

Педагогіка В. Стефаніка, як і народна виховна мудрість взагалі, іде від діда-прадіда, вітця-матері, родини, рідної оселі і материнської мови, землі-годувальниці, від ясного неба і світлого сонця, матінки-природи, від доброго серця і широї душі, глибоких людських почуттів і переживань.

"Я чую могутню музику хат, дітей, осені", — писав Стефанік. У музичній симфонії його творів помітно звучить і акорд педагогічний. В основі педагогічних поглядів письменника лежить традиційне зіставлення добра і зла, правди і кривди, гарного і потворного, праці і неробства, честі і ганьби, світла й тьми, тобто всього того, на чому споконвіків держиться народна педагогіка й цілий божий світ.

В. Стефанік завжди з нами, з тими, хто сміло йде по шляху перебудови. Його унікальне дитинознавство, ґрунтовне висвітлення виховних ідеалів трудового селянства стали видатними пам'ятками етнопедогогіки українського народу, яка ніколи не старіє. Його страждання — це й наші болі, рани сучасних пекучих проблем захисту материнства й дитинства, збереження їх здоров'я, зміцнення сім'ї, відродження духовної національної культури, етнопедогогіки, занедбаних сіл, покинутих сільських хат і забутих у них тужачих за внуками стариків, піклування про охорону природи, землю-годувальницю, яка сплюндрована різними алхіміками, сиротливо тужить за теплими, розумними руками справжніх хліборобів.

Наче наперед вгадуючи нашу сучасність, В. Стефанік в уста одного з своїх героїв-майстра Івана вклав такі слова: "Віду

в неділю з церкви, йду додому та й нютую собі в голові, що найлиш покию з десять років, та й село геть перебудую. Так перебудую, що не жаль буде у него зайти..." /"Майстер"/.

ХРУЩ В.Д.

ВИХОВАННЯ МИЛОСЕРДЯ І СПІВЧУТТЯ У ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ЧИТАННЯ НОВЕЛ В. СТЕФАНІКА

Багато літературних творів напродовж останніх десятиріч були позбавлені людської теплоти і широти, милосердя і співчуття до знедолених. Останніх, за оптимістичними догмами, у нас не було, бо не повинно було бути.

Літератори і педагоги, соціологи і психологи називають наш час періодом раціоналізму і практицизму. Відповідно, головні персонажі багатьох творів відзначаються категоричністю суджень, рішучістю дій, вольовими вчинками.

З літератури як художнього відображення життя, повзучо-тихо витравлявалось особисте на догоду безликому, колективно-стадному; доброта і гуманність приносились в жертву жорсткій діловитості. Високі моральні поняття "милосердя" і "співчуття" осудливо розцінювались як рудименти мрійливого романтизму. Командно-адміністративний спосіб взаємовідносин в житті і прямо-лінійно-впертий метод соціалістичного реалізму породжували не тільки низькопробні літературні штампи, але й низьку якість населення. Людина твердої руки, керівник пещерного типу, але з витонченими манерами закамфльованої рафіновано-освітньої грубості, маскування під державний інтерес нетерпеливості і

агресивності, небажання, а, зрештою, і невміння співчувати і співпереживати, багаторазово перемножуючись і відтворюючись у прийдешніх поколіннях, породили те падіння духовності, безкультурність і жорстокість, які проявляються сьогодні в десятках тисяч моральних і кримінальних злочинів, в покинутих дітях і відданих в притулки перестарілих батьків.

Період демократизації і гуманізації нашого суспільного укладу, наших взаємин уже вступив у протиріччя і боротьбу із силами, розкормленими затискнутою системою окрику і команди. В процесі відродження гуманного демократичного соціалізму ленінського типу чільне місце займають новели В. Стефаніка. Всі вони пронизані співчутливою любов'ю до кожного знедоленого жорстоким суспільним ладом, до кожного скривдженого умовами життя, викликають благородні почуття милосердя і співчуття.

З особливою теплотою і більшою змалював трагічне становище найменш захищених верств населення – хворих і голодних дітей та немічну самотність старості. "Старого лиш озми та закопай! Шкода тої ложки страви, що з'їсть та того кута печі, що залезить... Таки не варт старому жити, та й решта!", – розмірковує самотня Тимчиха / новела "Ангел" /.

Смутно старій не від старості, а від невдячності своїх же дітей. "Та ти гадася, що хтось за тебе нагадає! Якби мене не було, та й би ніхто і не гавкнув за тобою. Ой, сьогодні діти, такі діти, що аж у п'єтах постиває! Але-с, дурний, бігме-с, дурний. Було понабирати банків та векселів, та добре поїдати та сопивати, та жити по-панцьки. А то запобігали-м обоє, яечка жували на яшницю, а сьогодні і обіду на тебе ніхто не зробить".

Ще трагічніша доля самотньої, безпомічної, помираючої ба-

би у новелі "Сама-самісінька". "У хаті брнїли мухи... сідали на бабу. Лізли в очі, в рот. Баба постогнувала, але мух не могла відгонити... Ложала на землі та дивилася блудними очима на хрест... Спалені губи з трудом розкривала та білим язиком їх зволожувала".

Такою ж трагічною і самотньою є смерть Романихи у новелі "Шкода". Неймовірно важко заробляла вона гроші на корову: "Я до днини преду, аж ми пушки спухають, аж пісок у очах отає. Лиш один бог знає, як я той грейцїр гірко прстала"... Помирає в хліві, біля помираючої корови Романиха, і не має кому їх врятувати, хоч "обі боролися зі смертю".

В. Стефанік підкреслює виключну доброту, щирість і милосердя старих і бідних людей. Такою є Митриха в новелі "Осінь". Романиха в "Шкоді", яка "ніколи нікому молока не жувала. Десь дитина занеможе, десь лінка у злогох, а я йду з горнєтком та й несучу молочка. Та й сирця я роздавала людям до кулешки".

Трагічна доля батьків, які втрачають єдину свою надію – дітей. Не має меж горе батьків Маколи Чорного у новелах "Виводили з села" і "Стратився". Метафори "а вікна в плач, заплакали, як маленькі діти", пестливі, сповнені любові, звертання до померлих дітей Василька і Юрчика / новела "Синя книжечка" /, голосіння батьків біля мертвого сина "Ой дитинко, ми тобі з мамов весіле лагодили та музики наймали, а ти собі геть від нас пішов" / новела "Стратився" /, не можуть не зворушити, не викликати співчуття до нещасних батьків.

Ще з більшою художньою правдою і силою змалювано трагічне життя дітей. Нічим не можуть врятувати бідні батьки свою єдину помираючу доньку Катрусю / новела "Катруся" /.

вихідь Граця Летючого /"Новина"/ штовхає його на виключний вчинок, але і в нього, здавалося б, убивці, ніжність і переживання за долю старшої донечки Гандзуні: "оцев стежечков йди, геть, геть аж у гору, ... Гай, іди, бо то ніч. ... а на тобі бучок, бо як ті пес надібає, та й роздере, а з бучком май безпечніше".

Злидні і важка праця не вбили любові до дітей в Івана /"Кленові листки"/. "Очі його запалилися, і в них появилася страшна любов до дітей... " Викликають співчуття гіркі, але правдиві слова Івана про нещасну долю дітей: " Та й росте воно в яслах, під стогом або під лавою, їсть кулаки, умивається слезами... А потім воно бігає біля худоби, ноги – одна рана, роса їсть, стерня коле, а воно скаче та й плаче". Помираюча мати просить старшого сина: " Семенку, аби-с не давав Катрусь, і Марійку, і Василька бити мачусі. Чувш? Бо мачуха буде вас бити, від їди відганяти і білих сорочок не давати". Таке звертання, як народна журлива пісня, викликає не тільки співчуття, але й слези. І обурення та гнів від того, що стільки горя людям приносив неязвисний експлуаторський лад.

Новели В.Стефаника без закликів, без пафосу, прості і правдиві, як і його знедолені герої, носять величезної сили можливості для формування в учнів милосердя і співчуття – моральних рис, яких сьогодні так бракує значній частині молоді.

З М І С Т

Стор.

ФЕДІР ПОГРЕБЕННИК /м.Київ/ "Серед маю-весни прийшов він на світ" _ _ _ _ _	3
І СЕКЦІЯ	
СВІТОГЛЯД І ТВОРЧІСТЬ В.СТЕФАНИКА	
АРСЕНИЧ П.І. Громадсько-культурна діяльність В.Стефаника _ _ _ _ _	8
БУРДУЛАНІК В.М. Зв'язки В.Стефаника з Мадніпрянською Україною та Росією _ _ _ _ _	12
БОНДАРЕНКО В.Т. Народнописенні мотиви у творах В.Стефаника _ _ _ _ _	16
ВОЛОШИНА Л.Б. Стефаник і Мопассан / до питання про самотність стилю В.С.Стефаника/_ _ _	19
ГРИШАСНКО Н.І./м.Київ/ Обрез жінки-матері в після-весній творчості Василя Стефаника _ _	23
ГАСЕВСЬКА Н.М. /м.Київ/ Функції конфлікту в новелах В.Стефаника _ _ _ _ _	28
✓ ГОЛЯНИЧ М.Ю. В.Стефаник про антигуманний характер соціального пригнічення і нерівності _	31
ІВАСИШИН Н.М. П.Козлянюк і В.Стефаник. _ _ _ _ _	34
✓ КАЛІНА В.М., СЛЕНЦЬОМ В.І. До характеристики суспільно-політичних поглядів та громадської діяльності В.С.Стефаника _ _ _ _ _	36
КІЛІЧЕНКО Л.М. В.Косташук – знавець і популяризатор Василя Стефаника _ _ _ _ _	41
КОШИЛОВСЬКА Н.І., ШЕХТЕР Н.І. Про деякі аспекти сприймання творчості В.Стефаника читачем _ _	44

✓ КИРАЛЬ С.С. /м.Бердянськ/. Філософія життя і смерті в художній інтерпретації Василя Стефаника	46
КОРШУНОВА С.І. До питання про особливості поезики творів В.С.Стефаника	49
ЛИСЕНКО Л.С. Тема еміграції в творчості В.Стефаника та М.Ірчана	51
МАТВИЙШИН В.Г. Новелістика В.Стефаника в українсько- французьких літературних взаєминах	55
МОФТИН Н.В. В.Стефаник та І.Вільде	60
МЕЛЬНИЧУК Б.І. /м.Чернівці/ Початки художньої Стефани- кіани	62
МЕЛЬНИЧУК А.Ф. Гнат Хоткевич - перекладач новел Василя Стефаника російською мовою	67
НИЧАЙ О.В. Василь Стефаник і музика	70
ОБОДЯНСЬКА Л.Н. Діалогічні та монологічні форми у творчості Василя Стефаника та Богдана Бой- ка	74
ПИЛИП"ІК О.М. " У мене зорі світять в душі" / поезію в прозі і внутрішня свобода В.Стефаника/	77
ПАВЛІКОВ Т.Ф. Твори Стефаника в перекладах В.Россельса	79
ПОЛЕК В.Т. В.Стефаник і Л.Бачинський / до історії особистих і творчих взаємин/	82
ПРОЩЕК С.В. Василь Стефаник та Борис Грінченко	86
РИС Г.Р. Василь Стефаник і Коотятіна Малицька	88
ТВАРДОВСЬКИЙ В.В. В.С.Стефаник у критиці та спогадах сучасників	91
ТМЕГІША Н.І. Новелістика В.Стефаника в контексті західноєвропейської літератури	94

ХОРОБ М.Б. Проблема драматичного і трагічного у нове- лістиці В.Стефаника і Григора Тютюнника /до питання традицій/	98
ХОРОБ С.І. До проблеми "Стефаник і театр"	104
ЦІВКАЧ О.М. Про своєрідність стилю публіцистичних і літературно-критичних статей В.Стефаника	110

II СЕКЦІЯ

МОВА ТВОРІВ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

АНТОНОВИЧ М.М. Відтворення фразеології новел В.Стефа- ника в англійських перекладах	113
БАРАН Я.А. Прагматичний аспект реалізації фразеологізмів у новелах В.С.Стефаника	116
БАТІК Л.І. Твори В.Стефаника як джерело вивчення пів- денно-західних говорів	119
БІЧКО З.М. /м.Львів/ Покутсько-бойківські лексичні ізог- лоси в новелах Василя Стефаника	123
БОНДАРЬКО Д.В. Порівняння в творах В.Стефаника	124
ВАКАЛІС Я.Ю., ВАСИЛЕВИЧ Г.Я. Лексеми <u>мати</u> в художніх творах В.Стефаника	128
ГАНЦІЗК С.П. Проблема збереження етнічно-мовної своє- рідності в німецькому перекладі С.Залевського новели В.Стефаника " Палій"	131
ГОЛЯНИЧ М.І. Кольористична лексика в новелах В.Стефа- ника	133
ДЯКІВ О.Ю. До історії перекладу О.Коблянською новел В.Стефаника німецькою мовою	136
КАСПИШИ В.О. До питання про словотвірні особливості мови творів В.Стефаника	139

КОНОНЕНКО В.І. Експресія синтаксису В.Стефаника	143
ЛЕСИЖ М.П. Релікти колишнього перфекта в творах В.Стефаника	147
НЕВІДОМСЬКА Л.М. /м.Тернопіль/ Пейзажні описи у новелах В.С.Стефаника	153
ТИШКІВСЬКА Н.Я. Невласне-пряма мова в новелах Василя Стефаника	157

III СЕКЦІЯ

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ТВОРЧОСТІ В.СТЕФАНИКА

АНДРОШУК Л.В., ГРИЦИНА Н.І. Василь Стефаник на заняттях з циклу дисциплін "Німецька мова"	159
ВЛАСОВА О.І. Образи дітей у новелах В.С.Стефаника	163
ДОМБРОВСЬКИЙ С.В., КИПІЧЕНКО О.І. Василь Стефаник про роль сім'ї у вихованні дітей	167
ЗУБ'ЯК Я.В., ЛАЗАРОВИЧ В.Б. Навчальне заняття - конференція з практикуму німецької мови на тему "Стефаник - володар дум селянських"	170
ЗАВГОРОДНЯ Т.К. Василь Стефаник і деякі питання морального виховання	173
КАРПЕНКО З.С. Психологічний портрет у творах В.Стефаника і Г.Тютюнника	176
КУДА Я.В., МАКСИМЕНКО Н.Б. Використання творчості В.Стефаника у позакласній роботі з молодшими школярами	177
ЛИСЕНКО Н.В. Літературне краєзнавство як засіб удосконалення ідейно-морального виховання дітей старшого дошкільного віку	179

СТЕЛМАХОВИЧ М.Г. В.Стефаник і народна педагогіка	181
ХРУШ В.Д. Виховання милосердя і співчуття у школярів під час читання новел В.Стефаника	185